

А.М. Кудайбергенова
Ж.К. Уалиева

ҚАЗАК тілі

4

Рекомендовано Министерством образования и науки
Республики Казахстан

Алматы • Издательская компания «Раритет» • 2006

ББК 81.2Қазя72
К88

Рецензент:

Ж.Н. СУЛЕЙМЕНОВА — кандидат педагогических наук,
доцент кафедры казахского языка КазГосЖенПИ

Учебно-методический комплекс «Қазақ тілі»
для 4-го класса школ с русским языком обучения
А.М. Кудайбергеновой
состоит из данного учебного пособия,
методического руководства по его использованию,
рабочей тетради и аудиокассеты

Кудайбергенова А.М.

K88 Қазақ тілі: Учебное пособие для 4-го класса общеобразовательных школ с рус. яз.
обучения. — Алматы: Раритет, 2006. — 136 с., цв. илл.

ISBN 9965-770-21-2

Материал учебного пособия составлен с целью дальнейшего развития сформированных в 1—3 классах навыков и умений по всем видам деятельности.

Издание включает в себя различную тематику: праздники, города, природа Казахстана, даны адаптированные отрывки из произведений казахстанских писателей.

Способы образования и примеры часто употребляемых грамматических форм и структур даны в справочнике, упражнения — в рабочей тетради. Фонетические упражнения, разработанные к каждому уроку, помогают лучше освоить учебный материал.

К — 4602020400-00
413(05)-06 Без объявл.

ББК 81.2Қазя72

ISBN 9965-770-21-2

© Кудайбергенова А.М., 2006
© ТОО Издательская компания «Раритет», 2006

1. Фонетикалық жаттығу

пайдалану—пайдаланыңдар
құрастыру—құрастырыңдар
табу—табыңдар
салыстыру—салыстырыңдар
айтып беру—айтып беріңдер

түрлендіру—түрлендіріңдер
жаттап алу—жаттап алыңдар
жазу—жазыңдар
жалғау—жалғаңдар
келісу—келісіңдер

4. Тапсырма

1. Аңдарды суреттендер.

Ұлғи: Қасқырдың 4 аяғы бар, ...

2. Аңдар туралы әңгіме құрастырыңдар.

Ұлғи: Арыстан — аң ...

ҚАСҚЫР
сүр ін ет
дала орман

СУРЕТТЕУ

2. Көп нүктенің орнына керекті сөздерді және жалғауларды қойып оқындар.

3. Еске түсірейік.

АЮ

Мынау —аю. Аю орманда Аю ақ , қара және қоңыр Аю шөп ..., су ішеді. Ол бал, балықты жақсы Аюдың төрт аяғ... бар, екі көз... бар, екі құлағ... бар. Аюдың мұрн..., ауз..., құйрығ..., тырнағ... бар. Аю... тырнағы өткір. Аю қауіпті аң.

ТУЛКІ
айлакер
қызыл-сары
ін
тышқан

АРЫСТАН
аң патшасы
сары
жалы
Африкада
зообақта
ет

ЖОЛБАРЫС
тарғыл
мысық сияқты
ет
епті

5. Еске түсірейік.

ҚАРҒА

Қарға — құс. Қарға қара және қара ала Ол ... жылы жаққа үшпайды. Қарға қалада орманда, далада өмір Қарға 300 ... өмір сүреді. ... қарқылдайды. Ол жәндіктерді

Қарғаның екі аяғ..., екі көз..., екі қанат..., тұмсығ..., құйрығ... бар. Оның тырнағ... өткір.

6. Тапсырма.

1. Құстарды суреттендер.
2. Құстар туралы өнгіме құрастырыңдар.

АҚҚУ
ак
қара
ірі көл, өзен
балық шөп
жылы жаққа

АҚҚҰТАН
ак
сұлы жер
батпақ
бақа, балық
ұлу
жылы жаққа

ТОРҒАЙ
сүр
орман
ауыл, қала
жәндік
жылы жаққа

ҚАРЛЫГАШ

қара ала
қала, ауыл
жәндік
жылы жаққа

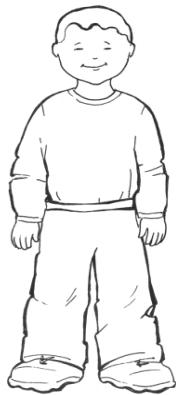

АДАМДЫ СУРЕТТЕУ

7. Мына суреттер арқылы сөздердің мағынасын ұғындар.

Арық
Бұл арық қызы.
Арай арық.
Ол арық.

Толық
Бұл толық бала.
Марат толық.
Ол толық.

Арық та емес.
Толық та емес.
Бұл Асан.
Асан арық та емес,
толық та емес.

8. Тапсырма.

Кім қандай?

Үлгі: Айдын толық.

Айдын

Ира

Жексен

Ақтөре

Сәуле

Алтын

Айдар

АДАМДЫ СУРЕТТЕУ КЕСТЕСІ

1-кесте

Кімнің?	Несі?	Қандай?	Қандай?
Оның (Коляның, Айнұрдың)	бойы	ұзын қысқа орташа	
	шашы	ұзын қысқа бүйра өрілген	қара қоңыр сары
	беті	дөңгелек сопақ	
	денесі	арық толық орташа арық та емес, толық та емес	
	көзі	көк қара қоңыр жасыл	
	мұрны	қыр мұрынды жалпақ кішкентай	
	кірпігі	ұзын қысқа	қалың
	қасы	қалың жіңішке	қара

9. Мына кестені пайдалана отырып, тәмендегі балаларды суреттеңдер.

АЙЖАН

ТАЛФАТ

АИДА

Айжанның шашы ...
көзі ...
беті ...
мұрны ...
қасы ...
кірпігі ...

Талғаттың шашы ...
көзі ...
беті ...
мұрны ...
қасы ...
кірпігі ...

Аиданың шашы ...
көзі ...
беті ...
мұрны ...
қасы ...
кірпігі ...

10. Еске түсірейік.

МЕНИҢ ОТБАСЫМ

Менің отбасымда бес адам бар. Олар:әке..., шеше..., әпке..., аға... және мен. Менің әке...нің аты Қасым. Оның жасы 39-да. Менің шеше...нің аты Қамар. Оның ... 37-де. Менің әпке...нің аты Ләззат. Оның ... 15-те. Менің ағам... аты Ақзат. Оның жасы 13-.... . Менің аты... Бекзат. Менің жасым 10-.... .

БҮЛ ҚАЙСАРДЫҢ ОТБАСЫ

Қайсар
10

шеше
Фалия
34

әке
Ғалымжан
37

ага
Тұрар
12

қарындас
Ажар
5

11. Тапсырма.

1. Қайсардың отбасы туралы жазындар.
2. Өз досындың отбасы туралы жазындар.

Қайсардың әжелері және аталары

әже
Балдай
әке
60

ата
Құлбек
әке
65

әже
Үрқия
шеше
74

ата
Алпамыс
шеше
78

1. Фонетикалық жаттығу.

аудару—аударғым келеді
жазу—жазғым келеді
жаттау—жаттағым келеді
орындау—орындағым келеді
тұсіну—тұсінгім келеді

қарау—қарағың келеді
ойлау—ойлағың келеді
сөйлеу—сөйлегің келеді
сұрту—сұрткің келеді
білу—білгің келеді

2. Мектеп туралы мәтін құрастырындар.

Керекті сөздер: біздің, көшесінде, екі қабатты, жарық, кең, гүлдер, таза, асхана, сыныптар, кітапхана

3. Есіңе түсір.

Мектептің қасында—
Мектептің алдында—
Мектептің артында—

4. Диалогты аяқтандар.

Диалог 1

- Біздің мектеп қай көшеде орналасқан?
- ...
- Мектептің қасында не бар?
- ...
- Мектептің алдында не бар?
- ...
- Мектептің артында не бар?

Диалог 2

- ...?
- Жоқ, мен жекеменшік мектепте оқымаймын.
- ...?
- Мен мемлекеттік мектепте оқимын.
- ...?
- Жоқ, менің мектебім жақын.
- ...?
- Жоқ, мен мектепке автобуспен бармаймын, жаяу барамын.

Диалог 3

- Сенің мектепте достарың бар ма?
- Иә,...
- Олардың аттары ...?
- Бір досымның аты..., екінші досымның аты..., үшінші ... аты...
- Ал сенің достарың бар ма?
- ...
- Олар кімдер?
- Олар...

5. Келісіндер не келіспендер.

*Ұлғи: Сендер Талгарда тұрасындар.
Жоқ, біз Талгарда тұрмаймыз.*

1. Сендер ауылда тұрасындар.
2. Сендер қалада тұрасындар.
3. Сендер Қарағандыда тұрасындар.
4. Сендер жекеменшік мектепте оқисындар.
5. Сендер мемлекеттік мектепте оқисындар.
6. Сендер үшінші сыныпта оқисындар.
7. Сіздің мектеп Дулатов көшесінде орналасқан.
8. Сіздің мектеп үш қабатты.
9. Сендер төртінші сыныпта оқисындар.

6. Мәтінді оқындар.

ЖЕКСЕНБЕК — ЖАЛҚАУ ОҚУШЫ

Жексенбек мектепке барғысы келмейді. Себебі мектепте оқу керек, жазу керек, тыңдау керек. Ал Жексенбек оқығысы келмейді, жазғысы келмейді, тыңдағысы келмейді. Ол футбол ойнағысы келеді, теледидар қарағысы келеді, көшеде қыдырғысы келеді. Сондықтан ол ылғи нашар бағалар алады.

7. Жексенбек неге ылғи нашар бағалар алады?

БІРІНШІ БӨЛІМ

5–7-САБАҚ

САБАҚ

1. Фонетикалық жаттығу.

Барады — бара ма?
 Алады —ала ма?
 Айтады —айта ма?
 Аударады —аудара ма?
 Болады —бола ма?
 Қарайды — қарай ма?
 Жазады — жаза ма?
 Ашады — аша ма?

Келеді — келе ме?
 Көреді — көре ме?
 Кетеді — кете ме?
 Тұсінеді — тұсіне ме?
 Естиді — есть ме?
 Жүгіреді — жүгіре ме?
 Сөйлеседі — сөйлесе ме?
 Өседі — өсе ме?

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөз тіркесін не сөйлем күрастырындар.

**әдебиет
дүниетану**

**денешынықтыру
еңбек
сыныптан тыс оқу**

**ән-күй
ереже**

3. Оқындар.

Сабак кестесі

Дүйсенбі	Сәрсенбі	Жұма
1. Орыс тілі 2. Математика 3. Әдебиет 4. Дүниетану	1. Әдебиет 2. Математика 3. Денешынықтыру 4. Еңбек	1. Қазақ тілі 2. Математика 3. Орыс тілі 4. Сурет
Сейсенбі	Бейсенбі	Сенбі
1. Қазақ тілі 2. Математика 3. Орыс тілі 4. Ән-күй 5. Денешынықтыру	1. Орыс тілі 2. Математика 3. Әдебиет 4. Ән-күй 5. Дүниетану	1. Денешынықтыру 2. Сыныптан тыс оқу 3. Еңбек

4. Сабақ кестесіне қарап, сұрақтарға жауап беріңдер.

а) Дүйсенбіде неше сабақ болады?

Сейсенбіде неше сабақ болады? Сәрсенбіде... Бейсенбіде... Жұмада...

ә) Дүйсенбіде қандай сабактар болады?

Сейсенбіде қандай сабактар болады? Сәрсенбіде... Бейсенбіде...

Жұмада...

5. Өз сабақ кестелерінді қазақша толтырындар және аптаның әр күнінде неше және қандай сабақ болатынын айтындар.

Ұлғи: *Дүйсенбіде бізде 5 сабақ болады.*

Дүйсенбіде бізде қазақ тілі, орыс тілі...

6. Диалогтарды түрлендіріп оқындар және жаттап алындар.

Диалог 1

— Сен қазақ тілі¹ сабағында қазақша² сөйлейсің бе?

— Иә, мен қазақ тілі¹ сабағында қазақша² сөйлей... .

1

орыс тілі

ағылшын тілі

2

орысша

ағылшынша

Диалог 2

— Сендер қазақ тілі¹ сабағында қазақша² сөйлейсіңдер ме?

— Иә, біз...

1

орыс тілі

ағылшын тілі

2

орысша

ағылшынша

Диалог 3

— Сен қазақ тілі¹ сабағында не істейсің?

— Мен қазақ тілі¹ сабағында оқимын, жазамын, сұрақ қоямын, жауап беремін, суреттеймін, аударамын.

1

ағылшын тілі (неміс тілі)

Диалог 4

— Сендер қазақ тілі¹ сабағында не істейсіндер?

— Біз қазақ тілі¹ сабағында сөйлем құрастырамыз, жаттығу жазамыз, мұғалімді тыңдаймыз, қазақша² сөйлесеміз, диалог жаттаймыз.

1 ағылшын тілі неміс тілі	2 ағылшынша немісше
---------------------------------	---------------------------

7. Диалог құрастырындар және жаттап алындар.

Ұлғи: Сен орыс тілі сабагында не істейсің?

Мен орыс тілі сабагында жазамын...

ОРЫС ТІЛІ

жазу
ереже жаттау
сөйлем құрастыру
диктант жазу
оку

МАТЕМАТИКА

есеп шығару
қосу (+)
азайту (-)
көбейту (x)
бөлу(:)

ДЕНЕШЫНЫҚТЫРУ

жүгіру
секіру
жарысу
оыйндар ойнау
шынығу

СУРЕТ

сурет салу
бояу
өшіру
сызу
қарындаш ұштау

8. Мақалдарды жаттап алындар.

Оқу — білім бұлагы
Білім—өмір шырагы

Оқусыз білім жоқ
Білімсіз күнің жоқ

Кіман — алтын қазына

1. Фонетикалық жаттығу.

жазу — жаза аламын
жаттау — жаттай аламын
құрастыру — құрастыра аламын
қосу — қоса аламын
көбейту — көбейте аламын

жарысу — жарыса алмаймын
ауыру — ауыра алмаймын
кешігу — кешіге алмаймын
лақтыру — лақтыра алмаймын
ойнау — ойнай алмаймын

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін құрастырыңыздар.

**оқу құралдары әбден наизағай табиғат құбылыс
мысал келтіру оңай келешекте жалғану көп нәрсе**

3. Мәтінді оқындар.

Қоңырау соғылды. Оқушылар сыныпқа кірді де, сабак басталды. Сынып тыптыныш. Мұғалім жаңа тақырыпты түсіндірді. Біз мұ-қияттыңда отырмыз. Тақырып: -да, -де, -та, -те жалғаулық шылаулары. Тақырып оңай сияқты. Жуан дыбысты сөздерден соң -да, -та, жіңішке дыбысты сөздерден соң -де, -те жалғанады. Бұл түсінікті. Мұғалім мысал келтірді.

Алма да, алмұрт та, шие де — жемістер. Сызғыш та, кітап та, қалам да — оқу құралдары. Енді әбден түсінікті болды. Біз өз мысалдарымызды айттық.

- Аю да, қасқыр да, тұлқі де — аңдар, — дедім мен.
- Сиыр да, қой да, түйе де — жануарлар, — деді Саша.

— Күз де, жаз да, қыс та, көктем де — жыл мезгілдері, — деді Айман.

Сонан соң мұғалім қар да, жаңбыр да, аяз да, наизағай да — табиғат құбылыстары деп тақтаға жазды. Қарды, жаңбырды, аязды білемін. Ал наизағай деген не, табиғат құбылысы деген не? Оны білмеймін. Оқасы жоқ. Сөздіктен қарау керек. Міне, енді білемін. Ал сендер білесіңдер ме?

Қазақ тілі — менің сүйікті пәнім. Себебі маған бәрі түсінікті. Мен қазақша көп нәрселерді білемін, мысалы отбасым туралы да, мектебім

туралы да, достарым туралы да, жыл мезгілдері туралы да қазақша айта аламын. Сонымен қатар мен суреттей де аламын, сұрақ қоя да аламын, жауап бере де аламын, сөйлем құрастыра да аламын. Келешекте мен қазақша жақсы сөйлейтін боламын. Мен бұған сенемін.

— Сонымен, біз бүгін сабакта не істедік, Катя? — деді мұғалім.

— Біз бүгін оқыдық та, жаздық та, сөйлем құрастырдық та, мысал келтірдік те.

4. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Сабақтың тақырыбы қандай?
2. Мәтіннен ережені табындар.
3. Мұғалім қандай мысал келтірді?
4. Балалар қандай мысал келтірді?
5. Катя қандай сөздерді білмеді?
6. Мұғалім тақтаға қандай мысал жазды?
7. Неге қазақ тілі Катяның сүйікті пәні?
8. Катя не туралы айта алады?
9. Катя не істей алады?

5. Суретпен жұмыс.

1. Суретте не көріп тұрсындар?
2. Мұғалім не істеп тұр?
3. Отырған бала не істеп жатыр?
4. Қыз не істеп жатыр?
5. Қандай сабак болып жатыр?

6. Мәтіннен *-да*, *-де*, *-та*, *-те* жалғаулық шылаулары бар сөйлемдерді жазындар.

6. Диалогтарды толықтырындар және жаттап алындар.

Диалог 1

- Элия, ертең математика бола ма?
— Ертең математика да, әдебиет..., еңбек ..., денешынықтыру ... болады.

Диалог 2

- Қайса, сенде сызғыш бар ма?
— Менде сызғыш та, өшіргіш ..., қарындаш ... бар.
— Маған сызғышты бере тұршы.
— Мінеки, ал.
— Рахмет.

1. Фонетикалық жаттығулар.

оқу — оқушы	би — биши	мұғалімдер мейрамы
балық — балықшы	сурет — суретші	дәрігерлер мейрамы
құрылыш — құрылышсы	жазу — жазушы	құрылышшылар күні
жүргізу — жүргізуші	сату — сатушы	Отан қорғаушылары күні
тексеру — тексеруші	аң — аңшы	орманшы күні

2. Жаңа сөздерді аударыңдар және тапсырманы оқыңдар.

күлкілі — күлкілі көрініс, күлкілі фильм, күлкілі оқиға
әсерлі — әсерлі кітап, әсерлі әңгіме, әсерлі сөз
erekше — ерекше көрініс, ерекше мінез, ерекше орын
былтыр — былтыр қыста, былтыр жазда, былтыр күзде
 көп алма жинадық

3. Мәтінді оқыңдар.

МЕЙРАМДАР БІЗДІН МЕКТЕПТЕ

Менің атым — Аслан. Мен мейрамдарды жақсы көремін. Мейрамда оқушылар да, мұғалімдер де көңілді жүреді. Мейрамдар біздің мектепте өте көңілді өтеді. Өдette біз концерт қоямыз. Бізге ән-күй пәннің мұғалімі көмектеседі. Біз концертте өлең оқымыз, ән саламыз, күлкілі көріністер қоямыз. Маған мұғалімдер күні үнайды. Себебі бұл күні оқушылар

директор да, мұғалім де бола алады. Былтыр жоғары сынып оқушылары бізде математиканы да, әдебиетті де, суретті де жүргізді. Бұл өте ерекше және әсерлі көрініс болды.

4. Сұрақтарға жауап беріндер.

- Неге Аслан мейрамдарды жақсы көреді?
- Мейрамда балалар не істейді?
- Концертте балалар не істейді?
- Неге Асланға мұғалімдер күні үнайды?
- Жоғары сынып оқушылары қандай сабактарды жүргізді?

5. Диалогты аяқтандар.

- Саған мейрамдар үнай ма?
- ...
- Саған қандай мейрамдар үнайды?
- ...
- Сен мейрамдарда не істейсің?
- ...
- Сіздің мектепте мұғалімдер күні қалай тойланады?
- ...

6. Мейрамдар туралы мәтін құрастырындар.

Үлгі: Республика күні 25 қазанда тойланады.

Республика күні
Тәуелсіздік күні
25 қазан тойлану
16 желтоқсан тойлану
мектептер оқымау

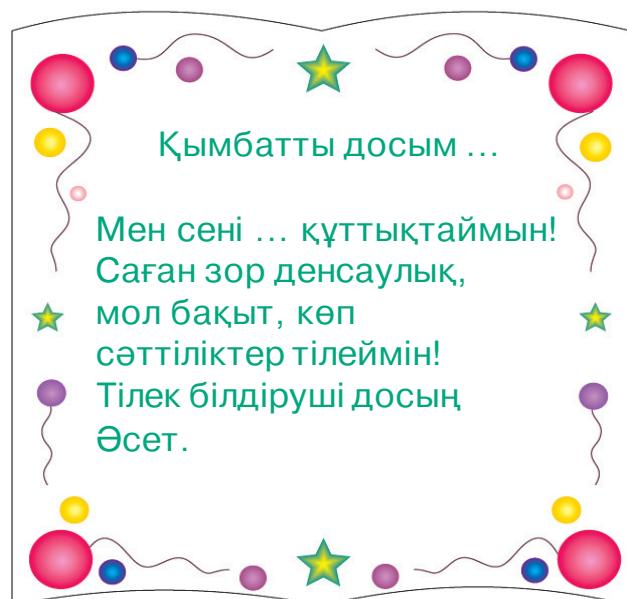
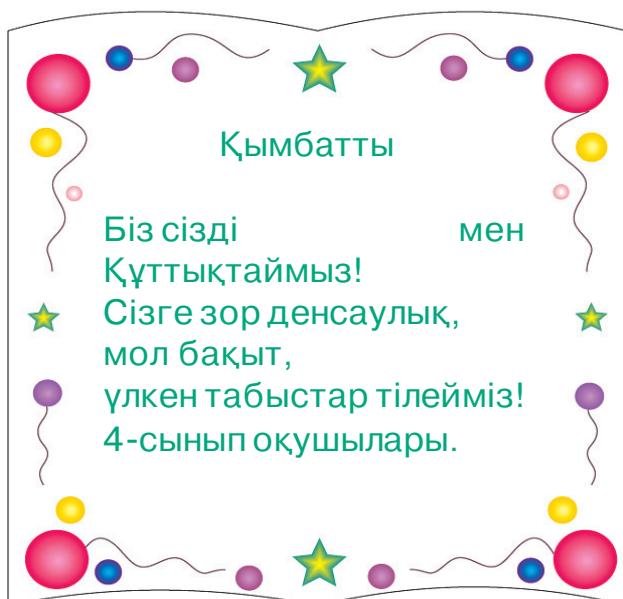
алаңда салют атылу
адамдар бір-бірін құттықтау
мектептерде концерттер қою
алаңдарда концерттер болу
алаңдарда музыка ойнау

6. Өз ата-аналарыңды, достарыңды, мұғалімдерді мейраммен құттықтаңдар.

Құттықтаулар

1. Фонетикалық жаттығулар.

тұннен соң

күннен соң

таңертеңнен соң

тұстен соң

мейрамнан соң

екіден соң

алтыдан соң

сабақтан соң

кинодан соң

садан соң

2. Көп нүктенің орнына керекті жалғауды қойып оқындар.

Тұн... соң таңертең болады. Таңертең... соң тұс болады. Тұс... соң кеш болады. Кеш... соң тұн болады.

3. Сұраққа жауап беріңдер. Неден соң не болады?

Үлгі: Дүйсенбіден соң сейсенбі болады.

a)

Дүйсенбі	Сейсенбі	Сәрсенбі	Бейсенбі	Жұма	Сенбі	Жексенбі
----------	----------	----------	----------	------	-------	----------

Ә)

Қаңтар	Ақпан	Наурыз	Сәуір	Мамыр	Маусым
Шілде	Тамыз	Қыркүйек	Қазан	Қараша	Желтоқсан

4. Неден соң не болатынын айтындар. Теледидар бағдарламасы.

Үлгі: «Таңшолпаннан» соң жаңалықтар болады

- 8.00. «Таңшолпан»
- 10.00. Жаңалықтар
- 10.30. Мультфильм
- 11.00. Ауа райы мәліметі
- 11.05. Кино

- 12.10. Деректі фильм
- 13.00 Күндізгі жаңалықтар
- 13.30. Концерт
- 14.00. Үзіліс

5. Сөйлесіндер.

- Қазақ тілінен соң не болады?
- Қазақ тілінен соң орыс тілі болады.

- Орыс тілінен соң ше?
- Орыс тілінен соң денешынықтыру болады.

6. Өз сабақ кестелерінде қаралып, 5-жаттығудағы үлгімен диалог құрындар.

7. Диалогтарды толықтырындар, жаттап, рөлмен айтындар.

Диалог 1

Мамасы: Сәрсен, бүгін неше сабақ болды?

Сәрсен: ...

Мамасы: Қандай сабақтар?

Сәрсен: ...

Мамасы: Қандай баға алдың?

Сәрсен: Бір “5”, екі “4”

Мамасы: Өте жақсы. Қай сабақтардан?

Сәрсен: ... дан “5”, ... нен “4”, ... тен “4”

Мамасы: Ертеңгі сабақтарға дайындалдың ба?

Сәрсен: Кино... соң дайындаламын.

Диалог 2

Вася кеше мектепке бармады, сондықтан ол үй тапсырмасын білмейді. Ол Даниярга телефон соқты.

В: Сәлем, Данияр.

Д: ..., Вася. Хал қалай?

В: Жақсы. Өз халің қалай?

Д: ... емес.

В: Данияр, математикадан не берді?

Д: Математика... 31, 32 есеп.

В: Қазақ тілінен... берді?

Д: 15-інші беттегі диалогты жаттау.

В: ...тілінен ше?

Д: 30-ыншы жаттығуды жазу.

В: Рахмет. Сен сабаққа дайындалдың ба?

Д: Жоқ. Мультфильмнен соң дайындаламын.

В: Сая бол.

Д: Көріскенше.

15 сабақ. Бақылау жұмысы

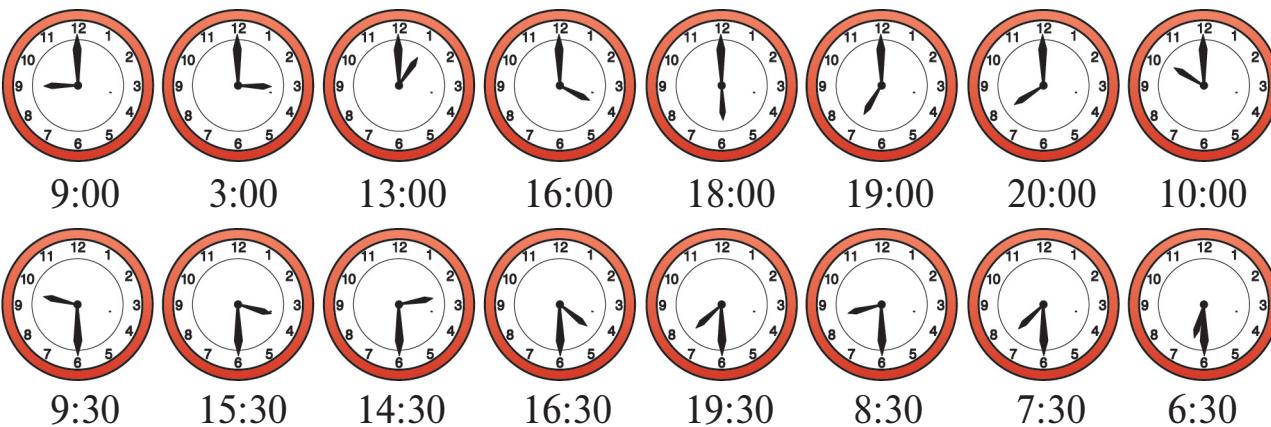
1. Фонетикалық жаттығулар.

10 — он
20 — жиырма
30 — отыз
40 — қырық
50 — елу

60 — алпыс
70 — жетпіс
80 — сексен
90 — тоқсан
100 — жүз

Сағат неше?

2. Ауызша жауап беріндер.

3. Диалогтарды жаттап алындар.

Диалог 1

- Айтып жіберіңіші, сағат қанша болды?
- Сағат үш¹.
- Рахмет.
- Оқасы жоқ.

1

Сағат төрт (бес, алты, екі)*

Диалог 2

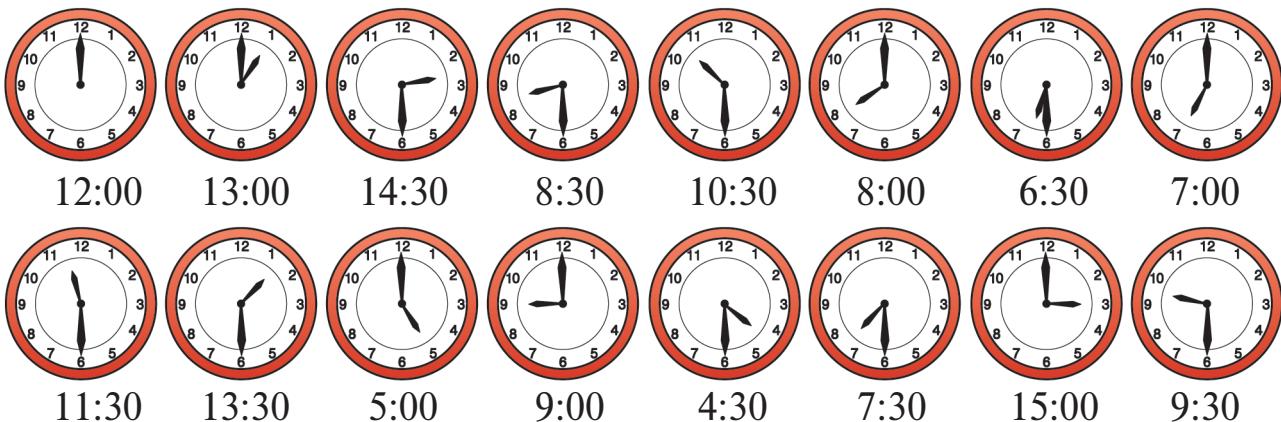
- Кешіріңіз, сағат неше болды?
- Сағат төрт жарым¹.
- Рахмет.
- Оқасы жоқ.

1

Сағат бір жарым (екі жарым, жеті жарым, он жарым)*

4. Ауызша жауап беріндер.

Сағат қанша?

Сағат неше?

5. Сұрақтарға ауызша жауап беріндер.

Үлгі: — Кино сағат нешеде басталады?
— Кино сағат жеті жарымда басталады.

1. Кино сағат нешеде басталады? (7:30)
2. Пойыз сағат нешеде келеді? (2:00)
3. Сабак нешеде басталады? (8:30)
4. Автобус сағат нешеде жүреді? (10:00)
5. Концерт сағат нешеде аяқталады? (21:00)
6. Ол сағат нешеде келеді? (19:00)
7. Біз үйден сағат нешеде шығамыз? (16:00)
8. Мультфильм сағат нешеде басталады? (18:30)
9. Жаңалықтар сағат нешеде аяқталады? (19:30)
10. Батырхан сабактан нешеде келеді? (13:30)
11. Спектакль сағат нешеде басталады? (18:00)
12. Ұшақ сағат нешеде ұшады? (12:30)

6. Енді тапсырма сұрақтарына сағат сөзін айтпай жауап беріндер.

Үлгі: — Кино нешеде басталады?
— Кино 7-де басталады.

1. Фонетикалық жаттығулар.

менің жасым
сенің жасың
сіздің жасыңыз
оның жасы

менің әпкем
сенің әпкең
сіздің әпкеңіз
оның әпкесі

менің інім
сенің інің
сіздің ініңіз
оның інісі

2. Сұрақтарға ауызша жауап беріндер, көп нүктенің орнына керекті жалғауды жалғандар.

Үлгі: — Жаразтың жасы нешеде? (7)
— Жаразтың жасы жетіде.

1. Сенің қарындас... нешеде? (6)
2. Қалампыр нешеде? (10)
3. Олжастың әже... нешеде? (64)
4. Сенің ата...нешеде? (75)
5. Алмас нешеде? (20)
6. Сенің ага...нешеде? (17)
7. Сенің әпке...нешеде? (21)
8. Оның іні...нешеде? (8)
9. Майраның әке...нешеде? (30)
10. Ираның шеше...нешеде? (35)

3. Диалогтарды рөлмен айтындар және жаттап алындар.**Диалог 1**

— Сенің жасың нешеде?
— Менің жасым 11-де.
Сенің ше?
— Менің де жасым 11-де.

Диалог 2

— Сен нешедесің?
— Мен он бірдемін. Сен ше?
— Мен де он бірдемін.

4. Сен нешедесің деген сұраққа балалардың атынан жауап беріндер.

Үлгі: Мен 5-темін.

5. Енді балалардың жастарын айтындар.

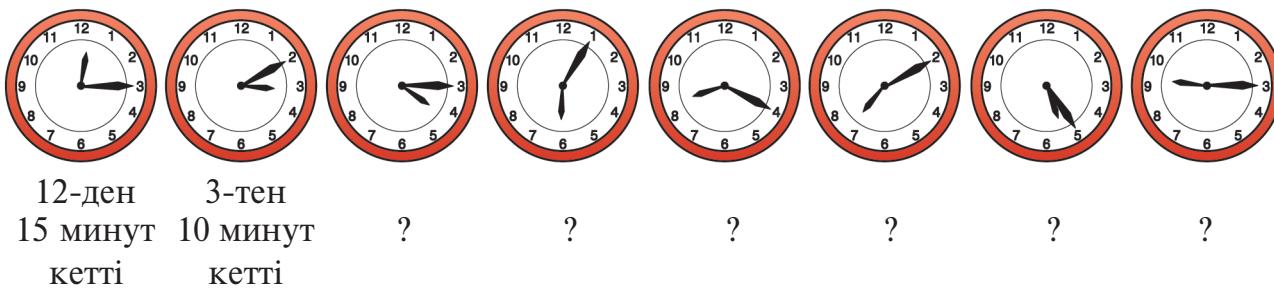
Үлгі: Оның жасы 5-те.

1. Фонетикалық жаттығулар.

кету — кетейік
 жаттау — жаттайық
 кездесу — кездесейік
 жүру — жүрейік
 жауап беру — жауап берейік

қалу — қалайық
 айту — айтайық
 шығу — шығайық
 толықтыру — толықтырайық
 көрү — көрейік

2. Ауызша жауап беріндер.

3. Диалогтарды рөлмен айтыңдар және жаттап алыңдар.

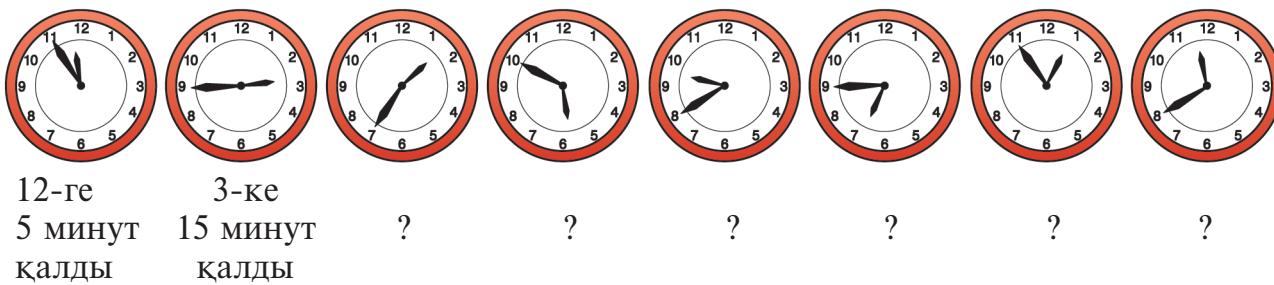
Диалог 1

— Сәлем!
 — Сәлем!
 — Сағат неше болды?
 — Бірден он бес минут кетті.
 — Рахмет. Сау бол.
 — Сау бол.

Диалог 2

— Сәлем!
 — Сәлем!
 — Сағат неше болды?
 — 2-ге 15 минут қалды.
 — Рахмет. Сау бол.
 — Сау бол.

4. Ауызша жауап беріндер.

5. Диалогты рөлмен оқындар, түрлендіріңдер және жаттап алындар.

Диалог 3

- Марат, сағат 3-те киноға¹ барайық.
- Жоқ, сағат 3-те бара алмаймын.
- Онда 4-те барайық.
- 4-те де бара алмаймын.
- Онда 5-те барайық.
- 5-те бара аламын.
- Онда біздің үйдің қасында² кездесейік.
- Жарайды.

1	2
саябаққа	саябақтың қасында
өзенге	дүкеннің алдында
көлге	базардың қасында

Нешеде?

6. Сұрақтарға жауап беріндер.

Олар жетіден неше кеткенде тұрады?

Үлгі: Мейір таңертең жетіден 5 кеткенде тұрады.

Мейір
7:05

Айгерім
7:10

Ұлан
7:15

Денис
7:20

Маржан
7:25

Әділжан
7:15

Олар 8-ге неше қалғанда тاماқтанады?

Мейір
(7:35)

Айгерім
(7:40)

Ұлан
(7:45)

Денис
(7:50)

Маржан
(7:55)

Әділжан
(7:45)

Олар үйден 8-ден неше кеткенде шығады?

Мейір
8:05

Айгерім
8:10

Ұлан
8:15

Денис
8:20

Маржан
8:25

Әділжан
8:15

7. а) Диалогты толықтырыңдар және рөлмен оқыңдар.

ә) Осы үлгі бойынша өз диалогтарыңды құрастырыңдар.

Әжесі: Әсет, сабак нешеде басталады?

Әсет: ... 8:30....

Әжесі: Үйден нешеде шығасың?

Әсет: ... 8:15...

Әжесі: Неше минутта жетесің?

Әсет: ... 7...

Әжесі: Үйге нешеде келесің?

Әсет: ... 2-ге 15 минут ...

8. Сұрақтарға әуелі ауызша, сосын жазбаша жауап беріңдер.

а) Үлгі: — Кино нешеде басталады? (7:15)

— Кино жетіден 15 минут кеткенде басталады.

1. Кино нешеде басталады? (7:15)

2. Пойыз нешеде кетеді? (2:20)

3. Автобус нешеде жүреді? (3:10)

4. Жаңалықтар нешеде аяқталады? (6:20)

5. Мультфильм нешеде басталады? (16:05)

6. Қайсараб сабактан нешеде келеді? (14:15)

ә) Үлгі: — Кино нешеде басталады? (7:45)

— Кино 8-ге 15 минут қалғанда басталады.

1 Кино нешеде басталады? (7:45)

2 Пойыз нешеде кетеді? (1:50)

3 Сабак нешеде басталады? (10:55)

4 Автобус нешеде жүреді? (6:40)

5 Жаңалықтар нешеде аяқталады? (8:35)

6 Мультфильм нешеде басталады? (4:55)

9. Диалогты толықтырыңдар және рөлмен оқындар.

Әсемгүл: Алло, Меруерт, сәлем.

Меруерт: Сәлем.

Әсемгүл: Сен үйден нешеде шығасың?

Меруерт: 8.05... Ал сен ше?

Әсемгүл: 8.15....

Меруерт: Мен сені сыртта күте тұрамын.

Әсемгүл: Жарайды. Кездескенше.

Меруерт: Кездескенше.

10. Осы үлгімен өз диалогтарыңды құрастырып, жатқа айтындар.

11. Қоңырау кестесіне сүйеніп, әр сабактың нешеде басталатынын және аяқталатынын айтындар.

Ұлғи: Бірінші сабак 8 жарымда басталады және 9-дан 15 кеткенде аяқталады.

Қоңырау кестесі

1-сабак 8.30-9.15

2-сабак 9.20-10.05

3-сабак 10.10-10.55

4-сабак 11.15-12.00

5-сабак 12.10-12.55

6-сабак 13.00-13.45

1. Фонетикалық жаттығулар.

оқу — оқығаннан соң
 жазу — жазғаннан соң
 аудару — аударғаннан соң
 құрастыру — құрастырганнан соң
 бөлу — бөлгеннен соң

орындау — орындағаннан соң
 жаттау — жаттағаннан соң
 түрлендіру — түрлендіргеннен соң
 азайту — азайтқаннан соң
 алу — алғаннан соң

2. Оқындар.

Мен таңертең 7-де тұрамын, жуынамын, киінемін, тамақ ішемін. Сосын мектепке барамын. Мен мектепте жазамын, оқимын, сабак айтамын, сұрақ қоямын, жауап беремін.

Сабақтан соң үйге келемін. Үйде мен тамақ ішемін, ыдыс-аяқ жуамын, теледидар қараймын. Сосын таза ауада қыдырамын. Содан соң сабаққа дайындаламын. Кешкі тамақтан соң кино немесе мультфильм қараймын. Сағат онда үйықтауға жатамын.

3. Мәтін бойынша диалог құрастырындар.

Үлгі: — Сен таңертең нешеде тұрасың?
 — Мен таңертең 7-де тұрамын.

4. Мәтінді жаттап алындар.

5. Мәтінді 2, 3-жақтан айтып жаттығындар.

Үлгі: 1) Сен таңертең 7-де тұрасың, жуынасың... т.м.
 2) Ол таңертең 7-де тұрады, жуынады... т.м.

6. Жұмыс күндерінізді төмендегі реттілікпен ұлғідегідей айтып жаттығындар.

Үлгі: Мен тұрганнан соң жуынамын.

1) тұру — жуыну

жуыну — киіну

күйнү — тамақ ішу

тамақ ішу — мектепке бару

2) сабақ біту — үйге келу

үйге келу — түстену

түстену — ыдыс-аяқ жуу

ыдыс-аяқ жуу — теледидар қаруу теледидар қаруу — сабақقا дайындалу

7. «Мениң демалыс күнім» тақырыбына мәтін құрастырыңдар.

1. Фонетикалық жаттығу.

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

**Отан
сағыну
деп санау**

**әркім
ұлт
сүю**

**туу
туып-өскен
тату**

3. Оқындар.

Отан — Менің Отаным — Қазақстан. Мен өз Отанымды сүйемін.

туу — Мен Алматыда тудым. Сен қайда тудың? Туған күн. Бүгін менің туған күнім.

ұлт — Сенің ұлтың кім? Менің ұлтым қазақ. Сенің ұлтың орыс. Оның ұлты үйғыр.

әркім — Әркім жақсы баға алғысы келеді, әркімнің арманы бар.

сағыну — Мен әжемді сағындым, ол жазды сағынды. Мен алыста болғанда үйді сағындым.

туып-өскен — Туып-өскен жер. Менің туып-өскен жерім — Есіл. Сенің туып-өскен жерің қай жер?

4. Мәтінді оқындар.

ҚАЗАҚСТАН – МЕНИҚ ОТАНЫМ

Қазақстан — менің Отаным, себебі мен Қазақстанда тудым. Қазақстан — көп ұлтты мемлекет. Қазақстанда қазақтармен бірге орыс, неміс, өзбек, қырғыз, шешен, көріс, үйғыр және тағы басқа ұлт адамдары тұрады. Олар Қазақстанда тату өмір сүреді. Олардың әке-шешелері, ата-әжелері Қазақстанда туып-өскен. Сондықтан олар да Қазақстанды өз Отаным деп са

найды. Мен туған жерімді жақсы көремін, алыста жүргенде сағынамын. Туған жер, туған үй, қала, көшө, достар, мектеп — бәрі де әрқашан ыстық, сондықтан мен өз Отанымды сүйемін.

5. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Сенің Отаның қай жер?
2. Қазақстан қандай мемлекет?
3. Онда қандай ұлт адамдары тұрады?
4. Олар қалай тұрады?
5. Сен туған жерінді жақсы көресің бе?

6. Мақалдарды жаттап алындар.

1. <i>Отан оттан да ыстық.</i>	3. <i>Туган жердей жер болмас,</i>
2. <i>Отансыз адам — ормансыз бұлбұл.</i>	Туган елдей ел болмас.

1. Фонетикалық жаттығулар.

жер — жері
өсімдік — өсімдігі
топырақ — топырағы
тау — тауы
көл — көлі

жануарлар — жануарлары
қазбалар — қазбалары
қалалар — қалалары
ауылдар — ауылдары
өзендер — өзендері

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

созылып жатыр
шөл
пайдалы қазба

алуан түрлі
кемір
өсімдік
топырақ

мұнай
шектеседі
мұхит

3. Оқындар.

Созылып жатыр — өзен 40 шақырымға созылып жатыр, тау 10 шақырымға созылып жатыр

Табиғат — әдемі табиғат, бай табиғат, Ресейдің табиғаты, Казақстанның табиғаты алуан түрлі.

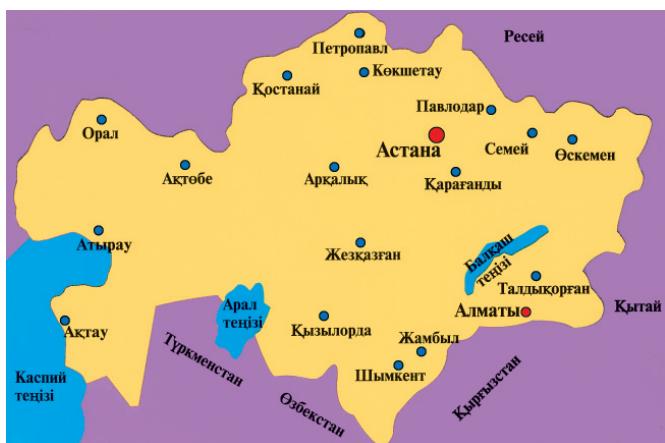
Шөл — шөл дала, Қызылқұм шөлі.

Шектеседі — Өзбекстанмен шектеседі, Қытаймен шектеседі, Ресеймен шектеседі.

Өсімдік — су өсімдіктері, үй өсімдіктері, сирек өсімдік, пайдалы өсімдік.

Топырак — қара топырақ, топыракты жер, таудың топырағы.

4. Мәтінді оқындар.

ҚАЗАҚСТАН

Казақстанның жері үлкен. Ол батыстан шығысқа қарай 3000 километрге, солтүстіктен онтүстікке қарай 1700 километрге созылып жатыр. Қазақстан табиғаты әр түрлі: мұнда тау да, өзен де, көл де, шөл де бар. Қазақстан Ресеймен, Қытаймен, Қырғызстанмен,

Өзбекстанмен, Түркменстанмен шектеседі. Қазақстанның ауа райы, өсімдігі, топырағы, жануарлары алуан түрлі. Республикада көмір, мұнай, газ, алтын, күміс, темір және тағы басқа пайдалы қазбалар шығады. Қазақстанда 14 облыс, 19 ірі қала, ондаған кішкене қалалар, жүздеген ауылдар бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі — қазақ тілі.

5. Ծұрақтарға жауап беріндер.

1. Қазақстанның жері қандай?
2. Қазақстан табиғаты?
3. Қазақстан қай мемлекеттермен шектеседі?
4. Қазақстанда қандай пайдалы қазбалар шығады?
5. Қазақстанда қанша облыс, қалалар бар?

6. Келісіндер не келіспендер.

Үлгі: — Қазақстанның жері кішкентай.
— Жоқ, Қазақстанның жері үлкен.

1. Қазақстанның жері кішкентай.
2. Қазақстанда тау да, өзен де, көл де, шөл де бар.
3. Қазақстан Латвиямен, Украинамен шектеседі.
4. Қазақстанда көмір, мұнай, алтын, газ шығады.
5. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі — ағылышын тілі.
6. Қазақстан мұхитпен шектеседі.

1. Фонетикалық жаттығулар.

орналасатын шығар
құбылып тұратын шығар
үқсайтын шығар
оқитын шығар
жүзіп жүретін шығар
үй салатын шығар
білетін шығар
келісетін шығар

орналасқан шығар
құбылып тұрған шығар
үқсаған шығар
оқыған шығар
жүзіп жүрген шығар
үй салған шығар
білген шығар
келіскең шығар

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

мұнара
алып
көрікті
мақтаныш
ғимарат
ескерткіш
бөлшек

көру алаңы
үқсайды
нағыз
құрылыш
таңғажайып
құбылып тұрады
тұрғын

3. Оқындар.

Мұнара — биік мұнара, әдемі мұнара. Бәйтерек мұнарасы.

Ғимарат — биік ғимарат, ұзын ғимарат. Қалада биік ғимараттар көп.

Ескерткіш — Абай ескерткіші, Шоқан ескерткіші. Алматыда ескерткіштер көп.

Көрікті — көрікті жер, көрікті адам, көрікті қала, көрікті ғимарат.

Мақтаныш — елдің мақтанышы, Астананың мақтанышы, қаланың мақтанышы.

Ерекше — ерекше ғимарат, ерекше мұнара, ерекше формалы.

Үқсайды — шарға үқсайды, күнге үқсайды, гүлге үқсайды. Ұшақ құсқа үқсайды.

Тұрғын — қала тұрғыны, теңіз тұрғыны, ауыл тұрғыны, мұхит тұрғыны.

Нағыз — нағыз адам, нағыз дос, нағыз қыс.

4. Мәтінді оқындар.

АСТАНА

Астана — Қазақстанның бас қаласы. Астана қаласы Есіл өзені бойында орналасқан.

Астанада көрікті жерлер көп, олар: Бәйтерек мұнарасы, океанариум, театрлар, мұражайлар, ескерткіштер, әдемі ғимараттар. Бәйтерек мұнарасы — Астананың мақтанышы, Қазақстан символы. Оның биіктігі 105 метр. Мұнарада 2 лифт жұмыс істейді. 97 метр биіктікте көру аланы орналасқан. Адамдар бұл жерден Астананы түгел көре алады. Бәйтерек — өте әдемі архитектуралық құрылыш. Ол ортасында шары бар, ашылып келе жатқан гүлгө ұқсайды. Түнде неше түрлі түспен құбылып тұрады.

Келесі көрікті жердің бірі — океанариум. Океанариум — ол ерекше формалы үлкен аквариум немесе біздің Астанаға келген мұхиттың таңғажайып бір бөлшегі. Онда неше түрлі: қызыл, сары, көк, алтын түсті, күміс түсті, үлкен, кішкентай балықтар жүзіп жүреді. Океанариумда теңіз бен мұхит тұрғыны акула да бар. Океанариум нағыз мұхитқа ұқсайды — онда тас та, құм да бар, өсімдіктер де өседі, балықтар да жүзеді, тек алып кемелер жоқ. Астана күн санап өсіп келеді. Онда құрылышылар әдемі, көп қабатты үйлер салып жатыр. Келешекте Астана Қазақстанның ең ірі және өсем қалаларының бірі болмақшы.

5. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Қазақстанның астанасы қай қала?
2. Астана қаласы қайда орналасқан?
3. Астанада нелер салынып жатыр?

6. Келісіндер не келіспендер.

Үлгі: — Астана қаласы Орал өзенінің бойында орналасқан.
— Жоқ, Астана қаласы Есіл өзенінің бойында орналасқан.

1. Астана қаласы Орал өзенінің бойында орналасқан.
2. Бәйтерек мұнарасы Алматыда орналасқан.
3. Бәйтерек мұнарасының биіктігі 105 метр.
4. Бәйтерек шыршага ұқсайды.

5. Океанариум Астанада салынған.
6. Океанариумда акула бар.
7. Астанада құрылышылар көп қабатты үйлер салып жатыр.

7. Тапсырманы орындаңдар.

1. Бәйтерек туралы әңгімелеп бер.
2. Океанариум туралы әңгімелеп бер.

8. Диалогты түрлендіріп оқындар және жаттап алындар.

Баратын шығар

- Саят, Океанариумға барайық¹.
— Барайық. Ал Оспан бара ма?
— Баратын шығар².
— Ал Тимур бара ма?
— Ол да баратын шығар.

1

кино көрейік
балмұздақ жейік

2

көретін шығар
жейтін шығар

Диалог 1

- Саят, Океанариумға барайық.
— Барайық. Ал Оспан бара ма?
— Баратын шығар.
— Ал Тимур бара ма?
— Ол да баратын шығар

Диалог 2

- Саят, кино көрейік.
— Көр Ал Оспан көре ... ?
— Көре ... шығар.

Диалог 3

- Саят, волейбол ойнайық.
— Ойна Ал Оспан ... ма?
— Ойнайтын

27-сабак. Бақылау жұмысы.

1. Фонетикалық жаттығулар.

оку үшін
білу үшін
тыңдау үшін
құрастыру үшін
еске түсіру үшін

оку керек
білу керек
тыңдау керек
құрастыру керек
еске түсіру керек

2. Жаңа сөздерді аударыңдар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырыңдар.

даңғыл

саябақ

мәдени орталық

3. Оқындар.

Даңғыл — Абай даңғылы, Абылай хан даңғылы, даңғыл жол. Абай даңғылында цирк бар.

Мәдени орталық — Алматы — ірі мәдени орталық, Санкт-Петербург — Ресейдің ірі мәдени орталығы.

4. Алматы туралы мәтін құрастырыңдар.

Үлгі: *Алматы — Қазақстанның ең ірі қаласы...*

5. Диалогты түрлендіріндер және жаттап алындар.

- Кешіріңіз, сізден сұрауға бола ма?
- Иә, болады.
- Циркке¹ бару үшін қандай троллейбусқа отыру керек?
- Циркке бару үшін 5-ші немесе 6-шы троллейбусқа² отыру керек.

1

*зообақ...
вокзал...
«Ерке» паркіне

2

6-шы трамвай
534-ші автобус
492-ші автобус

6. Дұрысын айтындар.

Суреттер бойынша мәтін құрындар.

Улгі: — Медеу Алматыда ма,
Астанада ма?
— Алматыда.

1. Медеу Алматыда ма, Астанада ма?
2. Океанариум Алматыда ма, Астанада ма?
3. Қоше кең бе, даңғыл кең бе?
4. Мұхит ұлken бе, теңіз ұлken бе?
5. Океанариум үлгіге ұқсай ма, шыршага ұқсай ма?
6. Қазақстан Ресеймен шектесе ме, Грузиямен шектесе ме?

Суреттер бойынша мәтін құрындар.

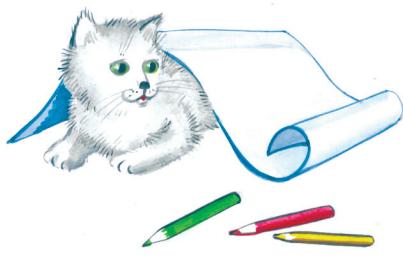
1. Фонетикалық жаттығулар.

қала — қаланың үстінде
 ғимарат — ғимараттың жаңында
 гүлдер — гүлдердің арасында
 дүкен — дүкеннің қарсысында

бөлме — бөлменің ортасында
 ескерткіш — ескерткіштің айналасында
 қар — қардың астында

2. Сөйлем құрастырындар.

Үлгі: Доп үстелдің астында жатыр.

қағаздың астында

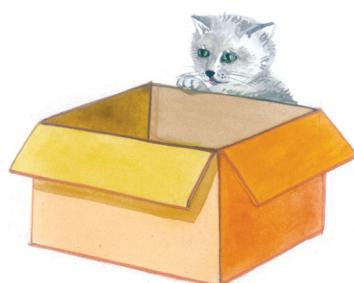
орындықтың үстінде

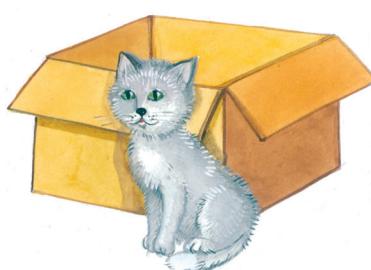
бұтаның қасында

қораптың ішінде

қораптың артында

қораптың алдында

3. Сұрақтарға жауап беріндер.

Гүлдер қайда тұр?

Алма қайда?

Жемістер қайда?

Доп қайда жатыр? Ағаш қайда өсіп тұр? Автобус қайда тұр?

Керекті сөздер: себет, кірпі, үстел, ағаш, мектеп, үй.

4. Сөйлем құрастырындар.

Үлгі: Цирктің қасында
«Ерке» саябагы бар...

5. Қарсысында, үстінде, ортасында, айналасында сөздерін қатыстырып, диалог құрастырындар.

Үлгі: — Сенің үйіңнің қарсысында не бар?
— Менің үйімнің қарсысында жол бар.

1. Фонетикалық жаттығулар.

Ақтөбе қаласы
Атырау қаласы
Ертіс өзені
Жайық өзені
Алтай тауы

Орал тауы
Каспий теңізі
Арал теңізі
Зайсан көлі
Балқаш көлі

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

құрылған
батыс
шығыс
ежелгі
өндеу зауыты

ғасыр
күріш
өнеркәсіп
дамыған
мақта шаруашылығы

3. Оқындар.

Құрылған — Өскемен 1720 жылы құрылған.

Батыс — Батыс Қазақстан, оңтүстік-батыс, солтүстік-батыс. Атырау батыста орналасқан.

Шығыс — Шығыс Қазақстан, оңтүстік-шығыс, солтүстік-шығыс. Өскемен шығыста орналасқан.

Ежелгі — ежелгі қала, ежелгі тарих. Тараз — ежелгі қала.

Ғасыр — өткен ғасыр, оныншы ғасыр. Бір ғасырда жұз жыл бар.

Өнеркәсіп — жеңіл өнеркәсіп, ауыр өнеркәсіп, тамақ өнеркәсібі.

Дамыған — дамыған ел, дамыған мәдениет, дамыған сауда. Шымкентте мақта шаруашылығы жақсы дамыған.

4. Сандарды оқып жаттығындар.

а) 12, 21, 32, 48, 54, 67, 78, 87, 96, 154, 245, 336, 417, 596, 625, 787, 895, 977.

ә) 1128, 2547, 3265, 4861, 5624, 6894, 7953, 8619, 9537, 1968, 1864, 1745.

б) 1945 жылы, 1956 жылы, 1960 жылы, 1975 жылы, 2000 жылы, 2005 жылы, 2006 жылы.

5. Төмөндегі кестеге сүйеніп, Қарағанды қаласы туралы мәтін құрас-тырындар.

1-кесте

1. ... қаласы қайда орналасқан?
2. Ол нешінші жылы салынған?
3. Онда қанша адам тұрады?
4. Ол қандай қала?
5. Онда қандай зауыт, фабрикалар бар?
6. Онда не өндіріледі?

Үлгі: Караганды қаласы *Орталық Қазақстанда орналасқан...*

6. Енді қалалар туралы әңгімені ауызша құрастырып жаттығындар.

Атырау
Батыс, Каспий теңізі бойында
1615 жылы
149 мың адам
дамыған, көрікті, бай
мұнай өндеу зауыты,
балық комбинаты
балық, мұнай

Павлодар
Солтүстік Қазақстан
1720 жылы
331 мың адам
дамыған, өдемі
трактор зауыты,
алюминий комбинаты
Екібастұз электростанциясында
электроэнергия

Оралда
көне ескерткіштер көп

Қызылорда —
бұрынғы астана

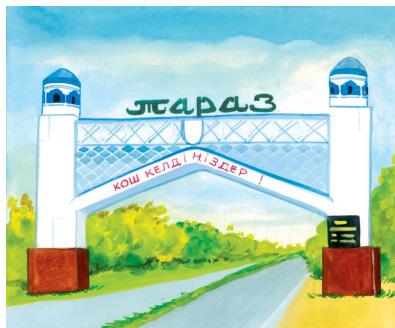
Шымкент —
ежелгі қала, жемісті қала

Қарағанды
Орталық Қазақстан
1931 жылы
614 000 адам
дамыған, ірі, көмір
ет комбинаты,
кондитер фабрикасы

Ақтөбе
Батыс Қазақстан
1869 жылы
253 000 адам
таза, әдемі, дамыған
рентген зауыты, сут зауыты
хром

Тараз
Оңтүстік Қазақстан
6-ғасыр
ежелгі, жасыл, дамыған
қант қызылшасы

Өскемен
Шығыс Қазақстан
1720 жылы
ірі, дамыған
балық, күріш

Ақтау
Оңтүстік-батыс Қазақстан
20-сыншы ғасырдың
60-ыншы жылдары
атом электростанциясы
мұнай, газ

Қостанай
Солтүстік Қазақстан
1879 жылы
ет комбинаты
аяқ-киім фабрикасы
металл өндегу

Семейде мұражайлар көп

Петропавл — Қазақстанның
«солтүстік қақпасы»

7. 108-беттегі мәліметтерді пайдаланып, осы қалалар туралы толық мәтін құрастырып жазыңдар.

8. Фонетикалық жаттығу.

әдемі — әдемірек
ұлken — ұлkenірек
кіші — кішірек
терен — теренірек
ескі — ескірек

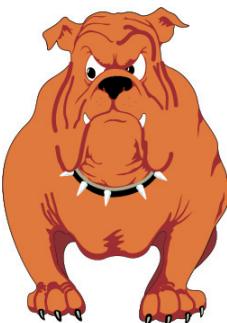
бай — байырақ
ұзын — ұзынырақ
алыс — алысырақ
жақын — жақынырақ
жас — жасырақ

9. Салыстырындар.

ҚАНДАЙ?

Ұлken

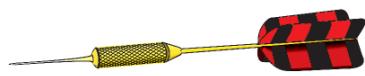
ұлkenірек

Биік

бiiгiрек

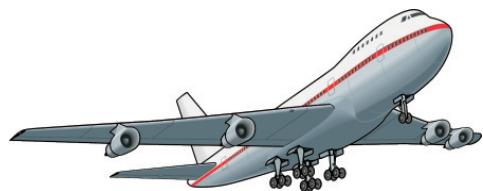
Ұзын

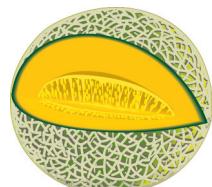
ұзынырақ

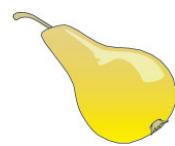
Тез

тезірек

Жеңіл

жеңілірек

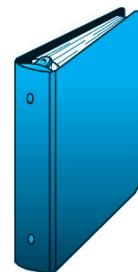
Қызыл

қызылырақ

Қалың

қалыңырақ

10. Оқындар.

Ұсен

Асан

Ұсен Асаннан
үлкенірек

Арыстан

Қасқыр

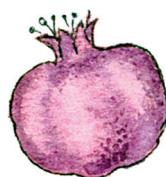
Мысық

Ит

Лимон

Анар

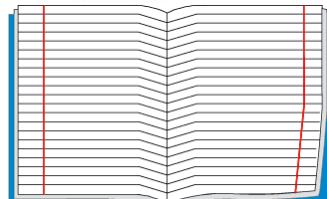
Жұзім

Сәбіз

Кітап

Дәптер

Арыстан қасқырдан
күштірек

Мысық иттен
кішірек

Лимон анардан
қышқылырақ

Жұзім сәбізден
тәттірек

Кітап дәптерден
қымбатырақ

11. 2-кестеге қарап отырып, мына қалаларды салыстырыңдар. Тапсырманы әуелі жазбаша орындаң, сосын ауызша айттың беріңдер (108 бет).

Шымкент—Қостанай
Орал—Семей
Тараз—Петропавл

Қызылорда—Қарағанды
Ақтөбе—Өскемен
Алматы—Ақтау

2-кесте
Салыстыру үлгісі

Айырмашылығы	
1.	Атырау батыста орналасқан, ал Павлодар солтүстікте орналасқан.
2.	Атырау 1615 жылы салынған, ал Павлодар 1720 жылы салынған.
3.	Атырауда 149 мың адам тұрады, ал Павлодарда 331 мың адам тұрады.
4.	Атырауда мұнай өндіріледі, ал Павлодарда электр қуаты өндіріледі.
5.	Павлодар — ескі қала, бірақ Атырау одан да ескірек.
6.	Атырауда адам көп, бірақ Павлодарда одан да көбірек.
Үқасстығы	
1.	Атырау да Қазақстан қаласы, Павлодар да Қазақстан қаласы.
2.	Атырау да дамыған қала, Павлодар да дамыған қала.
3.	Атырауда да зауыттар бар, Павлодарда да зауыттар бар.

12. Тапсырма.

Көп нүктенің орнына тиісті жалғауды қойыңдар және түрлендіріп оқыңдар.

- Сен қай қаладансың?
- Мен Қарағандыдан¹...
- Сен немен келдің?
- Мен пойызбен² келді...
- Сен Астананы жақсы біле... бе?
- Жоқ, жақсы білмей...
- Оқасы жоқ, мен саған Астананы көрсете...

1

Шымкент

Ақтау

Өскемен

2

автобус

машина

ұшақ

13. Диалогты түрлендіріп оқыңдар.

- Кешіріңіз, Спорт сарайына¹ немен баруға болады?
- 434-ші автобустен² баруға болады.

1

Медеу...

цирк...

көк базар...

2

29-шы автобус

5-ші троллейбус

6-шы трамвай

14. Диалогтарды жаттап алыңдар.

1. Фонетикалық жаттығулар.

Қазақстан — Қазақстандағы
Ресей — Ресейдегі
мұхит — мұхиттағы
кеме — кемедегі
көше — көшедегі

Өзбекстан — Өзбекстандағы
Қытай — Қытайдағы
теңіз — теңіздегі
үй — үйдегі
аула — ауладағы

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

әрі қарай
ұзындық

құяды
арқылы

МОЛ

3. Оқындар.

Ұзындық — жолдың ұзындығы, өзеннің ұзындығы, көшениң ұзындығы.

Мол — суы мол, шөбі мол, жауын-шашыны мол.

Арқылы — тау арқылы, ауыл арқылы, Өзбекстан арқылы, сен арқылы.

Салынды — канал салынды, көпір салынды, үй салынды.

4. Мәтінді оқындар.

ЕРТІС

Ертіс — өте ірі өзен. Оның жалпы ұзындығы 4248 км, Қазақстандағы ұзындығы 1700 км. Ертіс өзені Қытайдағы Алтай тауынан басталады. Ертіс өзені Зайсан өзеніне құяды, әрі қарай Ресей арқылы Обь өзеніне құяды. Ертіске де үлкен және кіші көп өзендер құяды.

Сондықтан Ертісте су әрқашан мол. 1974 жылы Ертісте Ертіс—Қарғанды каналы салынды.

Оның ұзындығы 490 км. Ертіс бойында бірнеше электростанция бар. Ертіс өзені балыққа бай. Ертісте кемелер жүреді.

5. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Ертістің жалпы және Қазақстандағы ұзындығы қандай?
2. Ол қайдан басталады?

3. Ертіс қайда құяды?
4. Ертіс — Қарағанды каналы қашан салынды? Оның ұзындығы қандай?
5. Ертіс неге бай?
6. Ертісте нелер жүреді?

6. Диалогты дәптерлеріңе жазбаша орындандар және жаттап алындар.

Диалог 1

— Сіздің қала(ауыл) маңында өзен бар ма?
 — Иә ...
 — Ол қалай аталады?
 — Ол ... деп аталады.
 — Ол қайдан басталады?
 — ... басталады.
 — Ол қайда құяды?
 — ... құяды.

Диалог 2

— Сен өзенде шомылғанды жақсы көресің бе?
 — Иә, жақсы көре... . Сен ше?
 — Мен де өзенде шомылғанды жақсы көре... .
 — Сен жүзе аласың ба?
 — Иә, жүзе ала... . Сен ше?
 — Аздап жүзе ала... .

7. Өзендер туралы хабарламаны ауызша құрастырып жаттығындар.

Үлгі: 1384 км (802 км) — Іле өзенінің жалпы ұзындығы 1384 км, Қазақстандагы ұзындығы 802 км.

Іле өзені	Есіл өзені
Ірі, терен	ірі, терен
1384 км (802 км)	1900 км (1400 км)
Жоңғар Алатаудан	Ніл тауынан
Іле Балқашқа	Есіл Ертіске
Ілеге Шарын, Шелек,	көп үлкен және кішкене
Түрген өзендері	өзендер қүю
Электростанция	су қоймасы

8. Қаратал өзені туралы мәтін құрастырыңдар. Тапсырманы ауызша және жазбаша орындандар.

9. Сөйлемдерді аяқтандар.

- Іле өзені Жоңғар Алатауынан басталады, ал Жайық өзені ...
- Іле өзені Балқашқа құяды, ал...
- Іле өзенінің жалпы ұзындығы 1384 км., ...
- Іле өзені ірі және Жайық өзені де ...
- Іле өзені терең және ...
- Іледе кемелер жүреді ...
- Қай өзен ұзынырақ?

10. Мәтінді оқыңдар және көп нұктенің орнына тиісті әріптерді жазып, дәптерлеріңде көшіріңдер.

ӨЗЕН

Қаза...станда 5 мындаі ...зен бар. Әдетте, өз...ндер к...лге, тең...зге немесе ір... өзендерге қ....яды.

Бірақ, өкінішке орай, кейб...р өзендер ...лken суға жетпей, құмға сің...п кетеді. Олар Шу, Талас, Сарысу өзендер.... Әд...тте, өзен жағас...нда өм...р қайнап жатады. Онда неше т...рлі қ...стар өмір с...реді. Оларға тама... жеткілікті, себеб... өзенде әрқа...ан маса, шіркей, ж...ндейтер, инеліктер өте к...п. Өзен бойы ш...п, қам...стар, неше түрл.... ағаштар өс...ді. Өзенің қасы...да а...дар да тіршіл...к етеді. Олар өз...ннен су іш...ді.

«Менің елім Қазақстан» энциклопедиясынан

11. Мәтінге сұраулы сөйлем жазыңдар.

12. Мәтін мазмұнын қысқаша айтып беріңдер.

40-сабақ. Бақылау жұмысы.

1. Фонетикалық жаттығулар.

көпір — қала көпірі
бийктік — таудың бийктігі
тау — Алтай тауы
толқын — теңіз толқыны

көл — Зайсан көлі
кеме — мұхит кемесі
терендік — судың терендігі
теңіз — Аral теңізі

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

көлем

тұйық

шаршы

жартылай

тұщы

арал

3. Оқындар

Көлем — жалпы көлемі, теңіздің көлемі, көлдің көлемі, үйдің көлемі.

Тұйық — тұйық көл, тұйық адам, тұйық мінез.

Тұщы — тұщы су, тұщы көл. Бұл жердің суы тұщы.

Арал — кішкене арал, үлкен арал. Арал мұхитта және теңізде болады.

4. Мәтінді оқындар.

БАЛҚАШ

Балқаш — өте ірі көл. Оның жалпы көлемі 18 мың шаршы км. Ол Қазақстанның онтүстік-шығысында орналасқан. Балқаш — тұйық көл. Ең терең жері 26 метр. Балқаш — жартылай тұщы көл. Көл балыққа бай. Балқашқа Іле, Қаратал, Ақсу, Лепсі, Аяқөз өзендері құяды.

Балқашта Басарал, Тасарал деген аралдар бар. Көлде кемелер, қайықтар жүреді.

5. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Балқаш көлі қандай?
2. Ол қайда орналасқан?
3. Оның көлемі қандай?
4. Ең терең жері неше метр?
5. Оған қандай көлдер құяды?
6. Балқаш көлінде қандай аралдар бар?

6. Диалогтарды түрлендіріп оқындар және жаттап алындар.

Диалог 1

- Саған көлде¹ шомылған ұнай ма?
- Иә, ұнайды.
- Онда кеттік көлге².
- Кеттік.

1 2
өзен... теңіз...

Диалог 2

- Көлге барамыз ба?
- Барамыз, бірақ қазір емес.
- Қашан?
- **Ыңыс-аяқ жуғаннан**³ соң.

1 2 3
дүкенге бару мамам келу үйді жинау

7. Көп нүктенің орнына керекті сөзді, жалғауды қойып жазындар және жаттап алындар.

Диалог 3

- Сен Бурабайға барғанда, аяу рапы жылы болды ма?
- Иә, жылы болды.
- Сен онда болғанда, акқуларды көрдің бе?
- Иә, көрді
- Сен ше?
- Мен де көрді Олар өте әдемі.

8. Көлдер туралы салыстырмалы түрде айтындар.

Үлгі: — Алакөл — ірі көл, ал Теңіз көлі кішірек ...

Алакөл	Теңіз көлі
Ірі	үлкен
2360 шаршы км	1590 шаршы км
терендігі 54 метр	6 метр
оған 15 шағын өзен құю	Нұра, Құланөтпес өзендері
балыққа бай	балық

9. Бурабай туралы жазбаша мәтін құрастырындар.

10. Диалогты толықтырындар және рөлмен жаттап айтындар.

Диалог 4

- Көлге бардың ба?
- Иә,
- Су қандай екен?
- Су таза және мөлдір екен. Көл түбінен тастар көрінді.
- Шомылдың ба?
- Иә,
- Су жылы ма?
- Иә,
- Онда мен қазір шомылуға барамын.
- Бар, өкінбейсің.

11. Тиісінше жалғандар, құрылған сөйлемдерді дәптерлеріңе көшіріп жазындар.

Бурабайдың айналасында
Қарағайлы орманда
Бурабайдың ауасы
Бурабайда
Бурабайға жыл сайын

адамдар қыдырады
қарағайлы орман бар
санаторийлер және балалар лагері бар
денсаулыққа пайдалы
туристер көптеп келеді

12. Оқындар.

АРАЛ ТЕҢІЗІ

Аралды көл деп те атайды. Соңғы кезде Арал қатты кішірейді. Себебі адамдар Амудария мен Сырдария суларын есепсіз пайдаланды. Бұрын мұнда үлкен кемелер жүзген, ал қазір олар жоқ. Су жағадан 15–20 километрдей қашықтап кеткен. Көл әбден таяздаған – терендігі көп жерде 1–2 метр. Арал жыл өткен сайын тартылып барады. Бұл өте үлкен проблема. Қазіргі кезде көптеген ғалымдар бұл проблеманы шешу жолында жұмыс істеп жатыр.

«Менің елім Қазақстан» энциклопедиясынан

1. Фонетикалық жаттығулар.

салыстыру — салыстырғанда
бөліну — бөлінгенде
басталу — басталғанда
аяқталу — аяқталғанда
демалу — демалғанда

орындау — орындағанда
аудару — аударғанда
көрү — көргенде
жақындау — жақындағанда
суару — суарғанда

2. Жаңа сөздерді аударыңдар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырыңдар.

шың

өңірі

бөлік

таудың етегі

бөлінеді

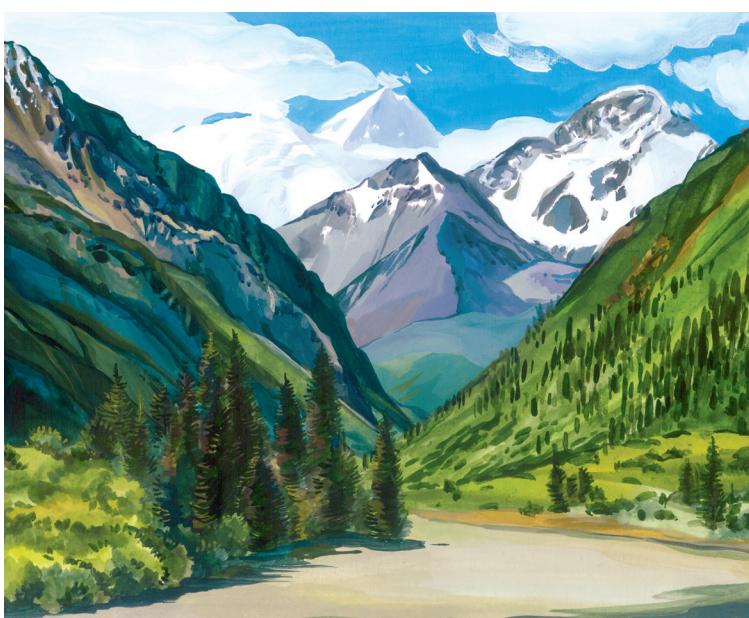
3. Оқындар.

Шың — ең биік шың, Хан Тәңірі шыңы, Эверест шыңы.

Өңірі — Алтай өңірі, Атырау өңірі, таулы өңір.

Бөліну — екіге бөлінеді, топқа бөлінеді.

Бөлік — онтүстік бөлігі, солтүстік бөлігі, таудың бөлігі.

деп үшке бөлінеді. Тянь-Шань тауының онтүстік жағында Іле Алатауы бар. Іле Алатауының етегінде Алматы қаласы орналасқан. Таудың басында қыста да, жазда да қар жатады.

4. Мәтінді оқындар.

ТЯНЬ-ШАНЬ ТАУЫ

Тянь-Шань тауы Қазақстанның онтүстік –шығысъында орналасқан. Қытай тілінен «Аспан таулары» деп аударылады. Тянь-Шань шыңдары өте биік. Қазақстандағы ең биік шың Хан Тәңірі деп аталады. Оның биіктігі 6995 метр. Тянь-Шань тауы Батыс Тянь-Шань, Орталық және Солтүстік Тянь-Шань

5. Сұрақтарға жауап беріндер.

1. Тянь-Шань тауы қайда орналасқан?
2. Қазақстандағы биік шың қалай деп аталады?
3. Тянь-Шань тауы нешеге бөлінеді және олар қалай аталады?
4. Іле Алатауы қайда орналасқан?

6. Көп адамдар тауда демалғанды жақсы көреді. Неге? Себебін айтыңдар.

Үлгі: *Көп адамдар тауда демалғанды жақсы көреді, себебі...*

1. Таудың ауасы таза.
2. Таудың табигаты әдемі.
3. Тауда кинотеатр бар.
4. Денсаулыққа пайдалы.
5. Тауда велосипед тебуге болады.
6. Тауда жидектер өседі.
7. Тауда балмұздақ сатады.

7. Диалогты толықтырыңдар және сөйлесіндер.

- Сен тауға барғанды жақсы көресің бе?
— ...
— Неге?
— ...
— Сен тауға кіммен бардың?
— ...

8. Іле Алатауы туралы мәтін құрастырыңдар (ауызша және жазбаша).

9. Диалогтарды түрлендіріп оқындар және жаттап алындар.

- Қуаныш, жексенбіде Медеуге¹ барайық.
— Барайық. Саған Медеу² үнай ма?

- Қатты ұнайды. Саған ше?
- Маған да.

1	2
Шымбұлақ....	Шымбұлақ
тау...	тауға барған
шаңғы тебу...	шаңғы тепкен

10. Мәтінді оқындар және көп нұктенің орнына тиісті әріптерді жазып, дәптерлеріңде көшіріңдер.

ТАУДА

Тауда а...дар да, қ....стар да тіршілік етеді. Мысалы, Тянь-Шань тауында т...лкі, қасқ....р, Тянь-Шань аюын кездестіруге болады. Сонымен қатар, таут...ке, арқ....р, ти...н, ақ т...шқандар өм...р с...реді. Т...улы орманда үк... мен жапала...ты да кездест...руге болады.

Олар т...нде тышқан аула...ды. К...ктем мен жазда өнші құст...р таңертеңнен кешке дейін өн салады. Та...да жабайы алма, өр...к, бұлдірген, таңқурай ...седі.

«Менің елім Қазақстан» энциклопедиясынан

11. Мәтінге сұраулы сөйлем жазындар.

12. Мәтін мазмұнын қысқаша айтып беріңдер.

47-сабақ. Қосымша сабақ.

48-сабақ. Бақылау жұмысы.

ЕКІНШІ БӨЛІМ

49–51-САБАҚ

ФАЖАЙЫП ЖЕРГЕ САЯХАТ

Повесть (ұзінділер)

Нұржан МҰРАТАЛИЕВ

1. Фонетикалық жаттығу.

Бару — барғанда

кету — кеткенде

Алу — алғанда

көрсетеу — көрсеткенде

Жиналу — жиналғанда

көру — көргенде

Шығу — шыққанда

жүру — жүргенде

Табу — тапқанда

жүгіру — жүгіргенде

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

саяхат	қызыға	тебу	арық	жалғыз
ерекше	қазу	жиналу	ендеше	суару

3. Жаңа сөз тіркестерімен жұмыс.

Ерекше қуанышты — особенно радостный.

Саяхатқа аттанды — отправился в путешествие.

Ішіндең ең қызығы — из которых самое интересное.

Жалғыз өзі барған — пошел сам один.

Жаңа ғана — только что.

Қызыға қарады — посмотрел с интересом.

Ат суаруға кетіпті — оказывается, пошел поить коня.

Зер салып қарады — посмотрел внимательно.

4. Мына сөз тіркестерін орысшаға аударындар.

Үлгі: *кітап дүкенінен* — из книжного магазина

Ержүрек саяхатшы, солтүстік полюсқа, жалғыз өзі, Уемураның суреті, жапондардың каратәшшіларына, Секеннің үйіне, өзеннің қасынан тапты, жаңа ғана.

5. Екен сөзін түсініндер.

ашық екен — оказывается открыто

жазған екен — ...

жабық екен — оказывается закрыто

келген екен — ...

ауыр екен — оказывается тяжелый

айтқан екен — ...

жіңішке екен — оказывается тонкий

түсінген екен — ...

6. Орысшаға аударындар.

Қызыл екен
Бар екен
Жоқ екен

алыс екен
көрсеткен екен
окыған екен

айтқан екен
ұқсаған екен

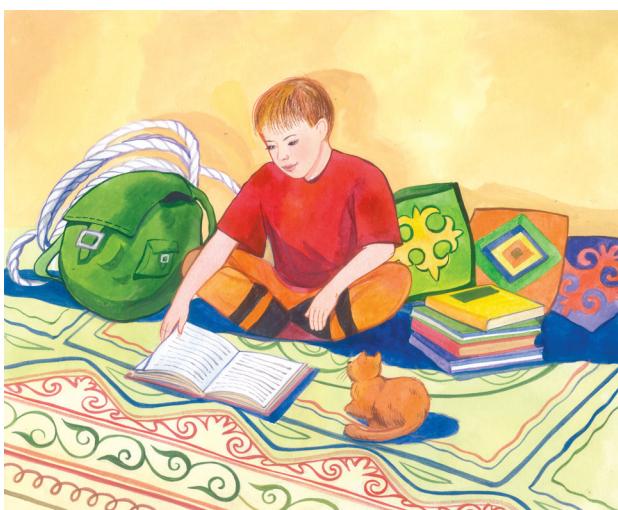
7. Омоним сөздерді ажыратта біліндер.

Арық — 1) *худой*

Арық адам, арық бала, арық қой. Аулада арық қой жүр.

2) *арық*

Арық қазу, арықта су бар. Балалар арық тазалады.

8. Оқындар.

1. САЯХАТҚА ДАЙЫНДЫҚ

Бораш бүгін ерекше қуанышты. Ертең ол Мәди ағаймен және достарымен саяхатқа аттанады. Олар тау арқылы Ұстықкөлге жаяу барады. Ол дүкеннен рюкзак, он метр ұзын жіп сатып алды. Кітап дүкенінен бес кітап сатып алды. Үйге келгеннен соң кітаптарды қарап шықты. Ішіндегі ең қызығы

«Солтүстікпен жекпе-жек» екен. Авторы — жапон саяхатшысы Наоми Уемура. Ержүрек саяхатшы солтүстік полюсқа ит жеккен шанамен жалғыз өзі барыпты. Кітапты парастап шықты¹. «Мына кітапты Оңғарға көрсету керек» деп ойлады Бораш. Бораш келгенде, Оңғар бақшада картопты түптеп жатыр еді². Наоми Уемураның суретіне зер салып қарады.

— Жапондардың қаратәшшыларына ұқсайды екен, — деді Оңғар.
— Ой, ол бір тепкенде, қаратәши ұшып кетеді.
— Рас па? Кітапта солай деп пе?

— Рас. Жаңа ғана оқып шықтым, — деп Бораш тағы бір өтірікті соғып жіберді³. Оңғар ойланып, кітапқа қызыға қарады.

— Жүр кеттік, Секенге, — деді Бораш.
— Бара алмаймын, арық қазу керек. Мен тауда жүргенде су берсе, мамама қыын болады. Жолға да жиналған жоқпын.
— Ендеше, кеттім өзім!

Бораш жүгіріп, Секеннің үйіне келді. Бірақ ол үйде жоқ екен. Ат суаруға кетіпті. Бораш Секенді өзеннің қасынан тапты.

— Міне, қара, керемет кітап, — деп Бораш кітапты көрсетті.
Секен кітапты парастай бастады. Суреттерді көріп:

- О, иттер қандай үлкен, танадай ғой, тегі!
- Қызық шығар. Оқыдың ба? — деді Секен.
- М-м, — деді Бораш көзі жыпылықтап⁴.
- Оқуға берші маған.
- Жарайды.
- Саяхатқа дайындалдың ба?
- Кеше дайындалғанмын.
- Кеттік онда Арманға.

¹ *Парақтап шықты* — пролистал.

² *Картопты тұптаеп жатыр еді* — окучивал картошку.

³ *Өтірікті согып жіберді* — соврал.

⁴ *Көзі жыбылықтап* — моргая глазами.

Тапсырмалар

9. Мәтінді рөлмен оқындар.

10. Рас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер.

- а) Бораш «Солтүстікпен жекпе-жек» деген кітапты оқыды.
- ә) Олар Үстықкөлге тау арқылы машинамен барады.
- б) Наоми Уемура Солтүстік полюсқа жалғыз өзі барған.
- в) Наоми Уемура — қытай саяхатшысы.
- г) Бораштың фамилиясы кім?

11. Наоми Уемура туралы хабарлама жасаңдар.

12. Сұрақтарға жауап беріндер.

- а) Неге Бораш бүгін ерекше қуанышты?
- ә) Ол дүкеннен не сатып алды?
- б) Бораш кімдермен сөйлесті?
- в) Ол не туралы сөйлесті?
- г) Бораш неше рет өтірік айтты? Мәтіннен табындар.
- ғ) Бораш Секенді қайдан тапты?

13. Бірінші бөлімнен не білдіндер?

1. Балалар қайда барады?
2. Саяхатқа кімдер барады?
3. Саяхатқа кім апарады?

14. Сен қайда саяхатқа шықтың, қашан және кіммен бардың? Сол туралы айтып бер.

1. Фонетикалық жаттығулар.

Шықтым — шыққанмын
Ұштым — ұшқанмын
Айттым — айтқанмын
Кеттім — кеткенмін
Іштім — ішкенмін

қарадым — қарағанмын
бақыладым — бақылағанмын
дайындалдым — дайындалғанмын
келдім — келгенмін
кірдім — кіргенмін

2. Жаңа сөздерді аударыңдар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырыңдар.

бақылап отыру
сену

арнайы
біраз

жылжу
мазақтау

3. Мына сөз тіркестерін оқыңдар.

Арманның ісі — дело рук Армана
әлсін-әлі — часто
ұшатын тәрелке — летающая тарелка
ішің пыспай ма? — тебе не скучно?
аспан әлемі — небесный мир
ұшып келе жатқан — летящий

4. Мына сөздерге сұрақ қойыңдар.

Үлгі: *парашютті — нені?*
бұлттарга
жерден
бұлттан
Арманды
кітапты
жолга
аулада

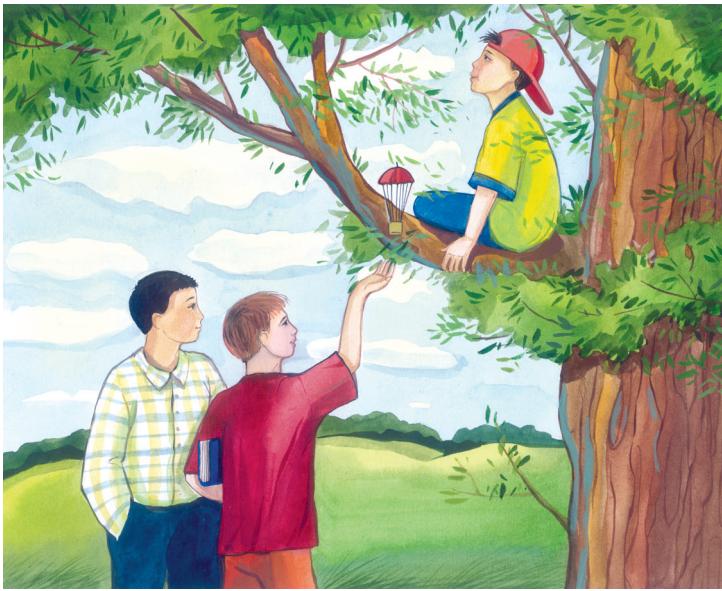
5. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Бақылау — 1) *наблюдать, следить*

Құстарды бақылау, өсімдіктерді бақылау. Бала бұлттарды бақылады.

2) *контроль, контролировать*

Бақылау жұмысы, бақылау жүргізу. Біз бақылау жұмысын жаздық.

6. Мәтінді оқындар.

ТАПҚЫШБЕК АРМАН

Бораш пен Секен тоғайдан шыққанда, ұшып келе жатқан кішкентай парашютті көрді.

— Мынау Арманның ісі ғой, — деді Бораш.

Арман ағаштың басында отыр еді. Әлсін-әлі бұлттарға қарайды.

— **Не қарап отырсың, Арман?** — деп сұрады Бораш.

— **НЛО-ны бақылап отырмын.**

— **НЛО деген не?**

— **Ұшатын тәрелке.**

— **Соған да сенесің бе?**

— **Сенемін.** Көрген адамдар бар ғой. Ойламаған жерден¹ көріп қалған. Ал мен арнайы бақылауға алдым. Екі сағат болды отырғаным,— деді Арман.

— **Көрдің бе енді?**

— **Көруге шақ қалдым². Бір рет бұлттан көрінгендей болды.**

— **Соқ өтірікті!** Арман ұшатын тәрелке көріпті, ха-ха-ха,— деп Бораш Арманды мазақтады.

— **Ішің пыспай ма сенің, Арман?** — деді Секен.

— **Қайдағы!** Аспан әлемі ғажайып. Бұлттар неше түрлі болады еken. Біресе аю сияқты, біресе қой сияқты. Міне, енді үлпілдек ақ мақта сияқты. Бірде баяу жылжиды, бірде тез жылжиды.

— Бұлтты көрмедің бе? Менде қызық кітап бар, Наоми Уемура туралы, — деп Бораш кітапты көрсетті.

— «Солтүстікпен жекпе-жек» пе? Оқығанмын, — деді Арман.

— Ал жолға дайындалдың ба?

— Бәрі дайын, карта да дайын.

— Жүр, кеттік онда.

— Жоқ, бармаймын. Әлі де біраз бақылаймын.

Бораш пен Секен Жабынның үйіне келді. Аулада Жабынның ағасы Сатай жүр еken.

— Жабын қайда?

— Ұйықтап жатыр.

— Қызық еken. Ал жолға дайын ба?

— Дайын. Кеше бәрін дайындал қойған.

¹ *Ойламаган жерден* — неожиданно

² *Көргөш шақ қалдым* — чуть-чуть не увидел

7. Тапсырмаларды орындаңдар.

1. Арман не істеді? Мәтіннен тауып оқындар.
2. Бұлттар қалай суретtelген? Дәптерлеріне тауып жазындар.
3. Балалар қандай? Тиісінше жалғаңдар.

Бораш	ұйықтағанды	жақсы көреді
Арман	мазақтағанды	жақсы көрмейді
Секен	кітап оқығанды	сенеді
Оңғар	табиғатты бақылағанды	сенбейді
Жабын	НЛО-ға саяхатқа	жақсы дайындалған

8. Мәтіннің қарамен жазылған бөлігін жаттап алындар және бірің Арман, бірің Бораш болып рөлмен айтып тапсырындар.

9. *Pас, өтірік* немесе *білмеймін* деп жауап беріңдер.

- а) Бораш ағашта отырды.
- ә) Жаңбыр жауып тұрды.
- б) Арман «Солтүстікпен жекпе-жек» деген кітапты оқыды.
- в) Жабын ұйықтап жатты.
- г) Жабын жолға дайын.
- ғ) Секеннің туған күні қашан?

1. Фонетикалық жаттығулар.

жиналу — жиналған шығар
 ұйықтау — ұйықтаған шығар
 ояну — оянған шығар
 сену — сенген шығар
 білу — білген шығар

жіберу — жіберген шығар
 ашу — ашқан шығар
 жабу — жапқан шығар
 күту — күткен шығар
 кету — кеткен шығар

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

ояну	балта	кенет	шеге	сапар
кулу	таң қалу	бәрі	қайла	орак

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Ұйықтап жатқан шығар — наверное, спит.

Осы кезде — в этот момент.

Дәм татындар — угощайтесь.

Ең соңынан — в самом конце.

Бәрі күліп жіберді — все засмеялись.

Жолдарың болсын — счастливого пути.

Тілек айтты — пожелали.

4. Қазақшаға аударындар.

Аулада тұрған рюкзак, бері келіндер, отыра кетті, ду күлді, бір уыс, таң қалды, өзіңе сенеміз, туған күн.

5. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Құрт — 1) *червяк*

Жаңбыр құрты, құрт-құмырсқа. Ағашты құрт жеді.

2) *курт*

Тұз құрт, дәмді құрт. Әжем айраннан құрт жасайды.

Салу — 1) *класть, положить*

Сөмкеге салу, тамаққа салу. Бала қағазды қалтасына салды.

2) *рисовать*

Сурет салу, құсты салу, анды салу. Ол гүлдің суретін салды.

3) *строить*

Үй салу, қора салу. Құрылышшылар биыл көп үй салды.

6. Оқындар.

3. САЯХАТ БАСТАЛДЫ

Саяхатшылар таңғы 7-де Бораштың үйінің алдында жиналды. Бірақ Бораш көрінбейді.

— Бораш қайда? — деді Онғар.

— Үйықтап жатқан шығар, — деді Жабын.

Осы кезде үйдің есігі ашылып, Бораштың мамасы шықты.

— Үйге кіріңдер. Дәм татындар. Бораш қазір оянады, — деді.
Мәди ағай кенет аулада тұрған рюкзакты көрді.

— Балалар, кәне, бері келіндер, — деді ол шәкірттеріне¹.

Рюкзакты Жабынның арқасына салып еді², ол қирайланғап барып³ жерге отыра кетті.

Мұны көрген балалар ду күлді.

— Мұнда не бар екен, көрейік, — деп Мәди ағай рюкзакты ашты.

Ең алдымен ұзын арқан шықты. Сосын қайла, балта, бір уыс шеге, рогатка, орак, көрпеше⁴, жылы киім, бір дорба құрт, ет. Балалар:

— О-хо-хо... о, — деп таң қалды.

Содан соң үлкен магнит, лупа, солдат белдігі, фотоаппарат. Ең соңынан бес килограмдық екі гантельді көргендеге, бәрі күліп жіберді. Дәм татқан соң, Бораштың мамасы:

— Мәди шырағым, өзіңе сенеміз, сондықтан ғана жіберіп отырымын, — деп көзіне жас алды⁵.

Осы кезде Секеннің атасы келді.

— Балам, Мәди, осы ісің маған ұнап отыр. Он сапар тілеймін⁶. Мына балалар туған жерін жақсы білсін, көрсін. Жолдарың болсын, — деп тілек айтты.

¹ Шәкірттеріне — своим ученикам.

² Арқасына салып еді — нагрузил на плечи.

³ Қирайланғап барып — шатаясь.

⁴ Көрпеше — маленькое одеяло.

⁵ Көзіне жас алды — прослезилась.

⁶ Он сапар тілеймін — желаю счастливого пути.

7. Сұрақтарға жауап беріндер.

- а) Жабын неге жерге отыра кетті?
- ә) Рюкзакта не болды?

8. Тапсырмаларды орындаңдар.

Диалог құрындар және айтып беріндер

а) — Сәлеметсіз бе?!

- ...
- Үйге ...
- Рахмет.
- Дәм ...

ә) Ақан басқа қалаға кетіп бара жатыр.

- Ақан, сен жолға не алдың?
- Мен бір уыс ..., ..., ..., ...,
- Барған соң телефон соқ.
- Иә,
- Жолың
- Рахмет.

9. Мына сөздерге антоним тауып жазындар.

Ұлғі: шықты — кірді

Келді, оянды, салды, отырды, ашты, әкелді, тапты.

10. Теріп жазындар.

- а) Бораң саяхатқа қалай дайындалды?
- ә) Рюкзакта қандай керекті заттар болды?
- б) Қандай керек емес заттар болды?

11. Рас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер.

- а) Сахатшылар кешкі сағат 7-де жиналды.
- ә) Бораң таңертең үйықтап жатты.
- б) Екі гантельді көргенде, бәрі күліп жіберді.
- в) Рюкзакта магнитофон болды.
- г) Ая аның температурасы неше градус болды?
- ғ) — Оң сапар тілеймін, — деді Секеннің атасы.

1. Фонетикалық жаттығулар.

жариялау — жариялауға болады
 жағу — жағуға болады
 бұрылу — бұрылуға болады
 айту — айтуға болады
 сұрау — сұрауға болады

көрсету — көрсетуге болады
 түсіндіру — түсіндіруге болады
 жеу — жеуге болады
 теру — теруге болады
 әкелу — әкелуге болады

2. Жаңа сөздерді аударындар және олармен сөз тіркестерін құрастырындар.

<i>айнала</i>	<i>нәзік</i>	<i>оқиға</i>	<i>анық</i>
<i>алда</i>	<i>шынында да</i>	<i>улы</i>	<i>дереке</i>
<i>жариялау</i>	<i>қалақай</i>	<i>қорап</i>	<i>жағу</i>

бұрылу *зат*

3. Сөз тіркестерін оқындар және ауызша сөйлем құрастырындар.

Бес шақырымдай жүрген соң — после того как прошли 5 км.

Сол кісінің арқасында — на его спине.

Жарты сағаттық үзіліс — получасовой перерыв.

Айқайладап жіберді — крикнул.

Гүлді тастай салды — бросил цветок.

Қолдары қыш-қызыл болып кетті — руки покраснели.

Қолына май жақты — намазал мазь на руки.

4. Мына сөздерге антоним тауып жазындар.

Істық, қалың, жіңішке, ауыр, қызық, дереке, пайдалы, жоғары, биік.

5. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Ашу — 1) *открывать*

Желдеткішті ашу, есікті ашу. Мен қорапты аштым.

2) *вызывать чувство жажды*

Қолы ашу, көзі ашу. Сабыннан баланың көзі ашыды.

Май — 1) *масло, жир*

Сары май, тұздалған май. Қойдың майы өте пайдалы.

2) *мазь*

Қызыл май, дәрілік май. Әжем аяғына май жақты.

Жағу — 1) *жечь, разжигать*

От жағу, шөпті жағу. Саяхатшылар тұнде от жақты.

2) *мазать, намазать*

Май жағу, бал жағу. Бала нанға май жақты.

Сабак — 1) *урок*

Қазақ тілі сабағы, еңбек сабағы. Оқушылар математика сабағында есеп шығарды.

2) *стебель*

Өсімдіктің сабағы, гүлдің сабағы. Бұл гүлдің сабағында улы заттар бар.

6. Мәтінді оқындар.

4. АРМАННЫҢ КҮНДЕЛІГІНЕН-1

Таумен келеміз. Күн ыстық. Айнала қалың шөп. Джунгли сияқты. Жіңішке соқпақпен келеміз. Мәди ағай алда. Ең ауыр рюкзак сол кісінің арқасында. Бес шақырымдай жүрген сон, жарты сағаттық үзіліс жариялады. Осы кезде қызық оқиға болды. Бораш гүл теремін деп кеткен. Бір кезде

ол әдемі қызыл гүл әкелді. Біз оған қызыға қарадық. Жапырақтары нәзік, қауырсын сияқты. Осы уақытта Мәди ағай:

— Таста гүлді, — деп айқайлап жіберді.

Шошып кеткен Бораш гүлді тастай салды да:

— Қолым ашып барады, қолым, — деп айқайлап жіберді.

Шынында да, қолдары қып-қызыл болып кетіпти. Мәди ағай дереу қораптан май алып, Бораштың қолына жақты. Сосын бізге бұрылып:

— Кім біледі, мынау қандай шөп? — деп сұрады.

— Қалақай шығар, — дедім мен.

— Өзің қалақайсың, — деді Бораш.

— Бұл шаған деген өсімдік. Жапырақтары мен сабағында күйдіргіш заттар бар. Өте улы өсімдік, оны жеуге болмайды, — деп түсіндірді Мәди ағай.

— Ал мынау қандай шөп?

— Қалақай.

— Біледі екенсіндер. Қалақайды жеуге болады. Қалақайда пайдалы витаминдер өте көп.

Сосын Мәди ағай бізге тағы да улы өсімдіктерді көрсетіп, олар туралы айтты. Қайтадан жолға шықтық. Биіктеген сайын өзімізді алыптарша сезіндік. Жоғарыдан төмендегі көлдер де, өзендер де, жолдар да анық көрінеді. Шіркін, құс сияқты үшсам ғой!

¹ *Жіңішке соқпақпен* — по узкой тропинке.

² *Гүл теремін деп кеткен* — пошел собирать цветы.

³ *Шаган деген өсімдік* — это растение называется...

⁴ *Күйдіргіш заттар* — обжигающие вещества.

⁵ *Биіктеген сайын өзімізді алыптарша сезіндік* — по мере того как поднимались, мы чувствовали себя великанами.

⁶ *Шіркін, құс сияқты үшсам ғой!* — Эх, полетел бы как птица!

7. Тапсырмаларды орындаңдар.

1) Таудың табигаты суретtelген жерді тауып оқындар.

2) Борашпен болған оқиғаны тауып оқындар.

3) Шаған өсімдігі қандай? Суреттеп жаз.

4) Қалақай өсімдігі қандай? Мәтіннен тауып оқындар.

8. Өсімдіктер туралы оқындар.

Түймедак — дәрілік өсімдік, пайдалы, оны тамақ ауырғанда, сұық тигенде қолданады.

Мендуана — улы өсімдік, денсаулыққа өте қауіпті, оны жеуге болмайды.

Жолжелкен — дәрілік өсімдік, оны жараланғанда қолданады.

Шыбынқырғыш — улы саңырауқұлақ, өте қауіпті, жеуге болмайды.

Жалбыз — пайдалы өсімдік, шай қайнатады, өндірісте сағызға қосады.

9. Диалогты аяқтаңдар.

— Сен қандай улы өсімдіктерді білесің?

— деген улы өсімдіктерді біле

— Олар туралы не білесің?

— Олар

— Сен қандай пайдалы өсімдіктерді білесің?

— Мен

— Олар туралы не білесің?

— Олар

1. Фонетикалық жаттығулар.

тоқтау — тоқтайық
дайындау — дайындайық
сұрау — сұрайық
әкелу — әкелейік
кету — кетейік

жүгіру — жүгірейік
көрсету — көрсетейік
айту — айтайық
тойғызу — тойғызайық
келу — келейік

2. Жаңа сөздерді аударындар және әрқайсысымен сөз тіркестерін не сөйлем құрастырындар.

<i>тоңу</i>	<i>нәтиже</i>
<i>бірдене</i>	<i>мүмкін</i>
<i>қозғалу</i>	<i>нағыз</i>
<i>созу</i>	<i>аң-таң болу</i>
<i>жан-жақтан</i>	<i>жылау</i>
<i>ожау</i>	<i>ғылыми</i>
<i>із</i>	<i>ошақ</i>

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Демалуға тоқтап — остановившись на привал.

Тоңған жоқсындар ма? — Не замерзли?

Соңғы кезде — в последнее время.

Ұстау үшін — чтобы поймать.

Айқайлаған дауыс — крик (кричавший голос).

Айттым ғой — я же сказал.

Қорқатын ештеңе жоқ — нечего бояться.

Сіздерден бұрын — раньше вас.

Сыбырлаған дыбыс — шуршащий звук.

Қатарымызға қосамыз — возьмем в свои ряды.

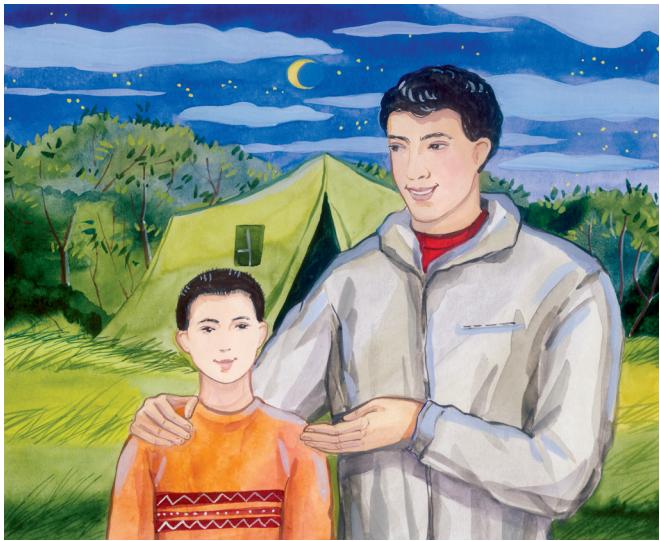
4. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Тігу — 1) *шить*

Көйлек тігу, шалбар тігу. Ажар әдемі көйлек тікті.

2) *строить, разбить* (палатку)

Киіз үй тігу, шатыр тігу. Саяхатшылар өзен жағасына шатыр тікті.

5. Мәтінді оқындар.

5. ҚАР АДАМЫМЕН КЕЗДЕСУ

Саяхатшылар демалуға тоқтап, шатыр тікті. Арман ошақ дайындағы. Секен мен Онғар бұтақ жинағы. Жабын су өкелді. Мәди ағай тамақ пісірді.

— Қазір тамақ дайын болады. Тоңған жоқсындар ма?

— Қайдағы тоңу, ағай! —деді Онғарбай.

— **Ағай, тауда қар адамы болады деген рас па?** — деп сұранды Арман.

— **Қар адамы емес, тау адамы,** — деп дауласа кетті¹ Бораш.

— **Фылыми түрде дәлелденбеген².** Білеміз деген адамдар нақты еш нәрсе³ айта алмайды. Ал ізін көргендер өте көп. Ульман деген саяхатшы өз кітабында қар адамы туралы жазған. Альпинистер де қар адамын көрмеген, бірақ іздерді көрген. Соңғы кезде қар адамын ұстау үшін экспедициялар шығарып жатыр. Нәтижесін кейін көрерміз.

— **Ағай, қар адамы бізге шабуыл жасаса қайтеміз?**⁴ **Мылтығымыз да жоқ,** — деді Жабын.

— **Қорқатын ештеңе жоқ, балалар. Осы күнге дейін таудан қар адамын, не ізін көрдім деген адамды кездестірмедім.**

— Менде қызық кітап бар, қазір әкелемін, — деп Секен шатырға жүгірді. Бір уақытта шатырдан «Мама...а...а...» — деп айқайлаған дауыс шықты. Мәди ағай шатырға жүгірді.

— **Не болды, Секен? Неден қорықтың?**

— **Айттым ғой жаңа, тау адамы бар деп!**

— **Қайда?**

— **Шатыр ішінде.**

— **Анық көрдің бе?**

— **Көрген жоқпын, бірақ рюкзакты алайын дегенде⁵, бірдеңе қозғалды.**

— **Мүмкін, тышқан немесе бақа шығар?**

— **Қайдағы бақа? Ұйықтайтын мешоктың ішінде жатыр!**

— **Қорқатын ештеңе жоқ, қазір тексеріп көремін,** — деп Мәди ағай шатырға кірді.

Шатырдың іші қап-қараңғы. Сәлден соң сыйдырлаған дыбыс естілді. Мәди ағай қолын алға қарай созды.

— **Ағай, қорықпаңыз, бұл мен ғой, Мекен, Секеннің інісі.**

— О, ғажап! Сен қайдан жүрсін? — деп ағай күліп жіберді. — Балалар, қорықпаңдар, мен сендерге нағыз тау адамын көрсетемін, — деп айқайлады Мәди ағай шатырдан.

Олар шатырдан шыққанда, балалар аң-таң болды.

— Сен қайдан жүрсін? Мұнда қалай келдің? — деп сұрады балалар жан-жақтан.

— Сендер кеткен соң, мен де барамын, жібермесендер, бәрі бір қашып кетемін⁶, — деп жыладым мен. Сосын атам: «Жарайды», — деп, заттарымды жиыстырып берді⁷. Сөйтіп, жарықта осы жерге ат-пен сіздерден бұрын келдік.

— Бізben бірге саяхатқа шыққың келсе⁸, ауылда неге айтпадың?

— Секен алмаймыз деді ғой.

— Мекен нағыз ержүрек бала екен. Біз оны қатарымызға қосамыз, — деді Мәди ағай. — Ал енді тамақ ішейік, ең алдымен «қар адамын» тойғызайық, — деп Мәди ағай қолына ожауды алды.

— Неткен дәмді тамақ, тағы бола ма? — деп Жабын табағын ағай-ға созды.

¹ Дауласа кетті — начал спорить.

² Ғылыми түрде дәлелденбөген — научно не доказано.

³ Нақты еш нәрсе — ничего конкретного.

⁴ Шабуыл жасаса қайтеміз? — Что будем делать, если нападет снежный человек?

⁵ Рюкзакты алайын дегенде — когда собирался брать рюкзак.

⁶ Жібермесендер бәрібір қашып кетемін — если не отпустите, все равно убегу.

⁷ Заттарымды жиыстырып берді — собрал вещи.

⁸ Саяхатқа шыққың келсе — если хочешь путешествовать.

6. Тапсырмаларды орындаңдар.

- 1) Қарамен жазылған диалогты рөлмен оқындар.
- 2) Қар адамы туралы мәліметті мәтіннен тауып оқындар.
- 3) Секен неге қорқып кетті? Мәтіннен тауып оқындар.
- 4) Мекеннің монологын оқындар.

7. Әрекеттерді соң сөзін пайдаланып, ретпен айтыңдар.

Үлгі: Саяхатшылар тоқтаганнан соң, шатыр тікти.

- a) тоқтау, шатыр тігу
- ә) шатыр тігу, ошақ дайындау
- б) ошақ дайындау, бұтақ жинау
- в) су әкелу, тамақ пісіру
- г) тамақ пісіру, тамақ жеу

8. Кім деген сұрақтарға жауап беріндер.

- а) Кімдер қар адамы туралы сөйлесті?
- ә) Кім шатырға кітап алуға барды?
- б) Кім қорқып кетті?
- в) Кім шатырға жүгірді?
- г) Шатырда кім болды?
- ғ) Мекен кім?
- д) Мекенді кім өкелді?

9. Осы сұрақтар бойынша мәтінді әңгімелеп бер.

- а) Тауда балалар тонды.
- ә) Саяхатшылардың мылтығы жоқ.
- б) Тауда қар адамы өмір сүреді.
- в) Альпинистер қар адамын көрмеген, бірақ іздерді көрген.
- г) Секен шатырдан қандай кітап өкелгісі келді?
- ғ) Мекен — Секеннің інісі.

64-сабак. Бақылау жұмысы.

1. Фонетикалық жаттығулар.

тоқтау — тоқтаған екен
қону — қонған екен
жинау — жинаған екен
әкелу — әкелген екен
келу — келген екен

шағу — шаққан екен
жағу — жаққан екен
күту — күткен екен
тігу — тіккен екен
кету — кеткен екен

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем және сөз тіркестерін құрастырындар.

қону

шуыл

сона

шағып алу

жағдай

шатыр тігу

3. Мына сөз тіркестерін орысшаға аударындар.

Осы жер, өзеннің қасына, судың шуылы, шатырды жоғарыға тікті, қараңғылық ерте түседі.

4. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Жер — 1) земля

Тұған жер, бай жер. Қазақстан жері өте бай.

2) место

Осы жер, қараңғы жер. Алматыда әдемі жерлер өте көп.

5. Мәтінді оқындар.

6. ДЕМАЛЫС

Саяхатшылар өзеннің қасына тоқтады.

— Бүгін осында қонамыз. Тауда қараңғылық ерте түседі, — деді Мәди ағай.

Балалар рюкзактарын түсіріп, шөпке отыра кетті.

— Ал саяхатшыларым, шатырды қайда тігеміз? — деп сүрады Мәди ағай балалардан.

— Меніңше, осы жер дұрыс, су да жақын, — деді Жабын.

Осы сәтте:

— Ойбай, бірдене шағып алды, — деп Бораш жалаңаш білегін сабалап, ыршып түсті¹.

- Мынау сона ғой. Көп қой өздері.
- Әне, көрдіңдер ғой, біріншіден, өзен жағасында сона көп. Екіншіден, түнде өте сұық болады. Ал үшіншіден, судың шуылышында жөнді үйықтатпайды², — деп Мәди ағай балаларға жағдайды түсіндірді³. — Сондықтан шатырды жоғарыға тігеміз.

Балалар рюкзактарын көтеріп, межелі жерге⁴ келді. Арман жер қазып, ошақ дайындалды. Секен мен Оңғар бұтақ жинады. Жабын суға кетті. Мәди ағай мен Бораш шатыр тікті.

¹Жалаңаш білегін сабалап, ырышиң тұсті — отскочил, ударяя себя по руке.

²Жөнді үйықтатпайды — не дает нормально спать.

³Жағдайды түсіндірді — объяснил ситуацию.

⁴Межелі жерге — в назначенное место.

6. Тапсырмаларды орындандар.

1) Сұрақтарға жауап беріңдер.

Өзеннің қасына шатыр тігуге неге болмайды?

Біріншіден,

Екіншіден,

Үшіншіден,

2) Саяхатшылар демалуға қалай дайындалды, қандай жұмыс істеді?

Мысалы:

1. Бораш отын жинады.
2. Арман
3. Секен
4. Оңғар
5. Жабын
6. Мекен
7. Мәди ағай

7. Сұрақтарға жауап беріңдер. Сен саяхатқа шыққанда не істедің, не істемедің?

1. Су әкелдің бе?	Иә, су әкелдім.
2. Тамақ пісірдің бе?	Жоқ, тамақ пісірмедім.
3. Отын жинадың ба?	
4. От жақтың ба?	
5. Шатыр тіктің бе?	
6. Шай қайнаттың ба?	
7. Өлең айттың ба?	
8. Велосипед тептің бе?	
9. Далада үйықтадың ба?	

8. Неге бұлай жасауға болмайтынын біріншіден, екіншіден, үшіншіден сөздерін қатыстырып жауап беріндер.

1) Өтірік айтуда болмайды

Үлгі: *Өтірік айтуда болмайды.*

Біріншіден, өтірік айтқан жақсы емес.

Екіншіден, екінші рет саган ешкім сенбейді.

Үшіншіден, өтірікшіні ешкім сыйламайды.

2) Күзде өзенге шомылуға болмайды

Біріншіден,

Екіншіден,

Үшіншіден,

3) Көшеде қағаз лақтыруға болмайды.

Керекті сөздер: көше лас болады, күн салқын болады, ауырып қалуға болады, қоқыс лақтырган жақсы емес, ол басқаларға жаман үлгі, ауырғанда сабақтан қаласын.

9. Суретпен жұмыс.

- 1) Суреттегі табиғат қандай?
- 2) Аяа райы қандай деп ойлайсындар?
- 3) Балалар қалай киінген?
- 4) Мәди ағай мен Бораң не істеп жатыр?
- 5) Секен мен Оңғар не істеп жатыр?
- 6) Арман не істеп отыр?
- 7) Жабын қайда бара жатыр?

1. Фонетикалық жаттығулар.

алу — ала бастады
айналу — айнала бастады
бару — бара бастады
қорқу — қорқа бастады
естіле — естіле бастады

түсіну — түсіне бастады
кұлу — күле бастады
шулау — шулай бастады
айқайлау — айқайлай бастады
жеу — жей бастады

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

қорқынышты
сиқырлы
өшіру

жақында
шам
сынақ

от
құпия
тілті

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Әулиетал деген жер — место под названием Аулиетал.

Бұталардың арасынан — из кустов.

Құстардың дауыстары — птичий голоса.

Құшақтай алды — обнял.

Шайтан болу керек — должно быть, черт.

Айналып шықты — обошел.

Міне, керемет — вот, чудо.

Әлі де көп — все еще много.

Ашылмаған құпиялар — нераскрытые тайны.

4. Бұйрық етістіктің жекеше түрін жазындар және аударындар.

Үлгі: *беріңдер — бер, дайте — дай*

алындар —	жетіндер —
өшіріндер —	қарандар —
әкеліндер —	сұрандар —
бақыландар —	жарық түсіріндер —
келісіндер —	табындар —

5. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Ана — 1) *мать*

Менің анам, сенің анаң. Оның анысы фабрикада жұмыс істейді.

2) *то, том, та*

Ана тау, ана кітап, ана үй. Маған ана дәптерді беріңізші.

6. Мәтінді оқындар.

7. ШАЙТАНМЕН КЕЗДЕСУ

Саяхатшылар Өулиеталға¹ жеткенде, айнала қараңғы бола бастады. Өулиетал деген жер сырты қурап қалған бес-алты көрі тал екен. Әр жерден аңдар ін қазып тастапты². Бұталардың арасынан құстардың дауыстары естіледі.

— Мына жер қорқынышты екен, — деді Арман.

— Ертегілердегі сиқырлы жер секілді. Қызық емес пе? — деді Секен.
— Ағай, қарным ашты, — деді Жабын.
— Тамақтан бұрын бутерброд жеп алайық.
— Ағай, ананы қараңыз, от жанып тұр! — деп Бораш шошына сыйырлады³.

— Қызық екен, жылқышының үйі жақында емес еді, әлде саяхатшылар ма екен? — деді Мәди ағай.
— Кім болса, о болсын⁴, тезірек бутерброд жейік, — деді Жабын.
— Алыңдар, міне, — деп Мәди ағай тамақты үлестіре бастады. — Кеселерінді әкеліңдер, компот құйып берейін.

Жабын рюзагына қарай барды. Кенет біреу қолындағы бутербродты жұлып әкетті⁵. Балалардың бірі шығар деп, артына қарады. Артында ешкім жоқ. Ол айқай салды. Жүгіріп келіп, Мәди ағайды құшақтай алды.

— Не болды, Жабын, неден қорықтың?
— Бутербродымды алып кетті!
— Кім алып кетті? Беріңдер! — деп ағай балаларға қарады.
— Біздің балалар емес, өйткені менің қасымда ешкім болған жоқ.
Алып кеткен шайтан болу керек⁶.

— Бутербродты шайтан алып кетті дейсің бе? — деп қайта сұрады Мәди ағай.
— Бутербродты алған қандай шайтан? — деп балалар қүле бастады.
— Мүмкін, түсіріп алған шығарсың? — деп Мәди ағай жерге фонаръмен жарық түсірді. Бірақ бутерброд жоқ.

Балалар ештеңе түсінбеді. Айнала қараңғы, әр түрлі қорқынышты дыбыстар.

— Балалар, шамды өшірейік. Мен қолыма бутерброд алып, Әулие-талды айналып жүрейін⁷. Сендер сыртымнан бақыланңдар. Келістік пе? — деді Мәди ағай.

— Келістік, — деп шулады балалар.

Қолына бутерброд алып, талдарды бір айналып, балалардың қасына келді де:

— Міне, бутерброд қолымда. Тағы бір айналып көрейін, — деп қайта кетті.

Балаларда үн жоқ. Мәди ағай бір кездे:

— Қап! Міне, керемет! — деп дауыстады.

— Не болды, ағай?

— Міне, ғажап! Алып кетті. Тіпті байқамай да қалдым.

— Айттым ғой шайтан бар деп, — деді Жабын даусы дірілдеп.

— Сайтан, жын, пері дегендер жоқ қой. Бірақ мынау бір қызық нәрсе екен. Кетейік, ағай, — деді Арман.

— Тұн ортасында қайда барамыз?

— Ана төбе басындағыларға⁸ барайық.

— Қорықпанңдар, балалар. Табиғаттың ашылмаған құпиялары әлі де көп. Ал кеттік, — деп Мәди ағай рюзагын арқасына сала берді.

¹ Әулиетал — священное дерево.

² Ін қазып тастапты — выкопали норы.

³ Шошина сыйырлады — испуганно зашептал.

⁴ Кім болса о болсын — пусть кто будет, тот и будет.

⁵ Жұлып әкетті — вырвал, выхватил.

⁶ Тұсіріп алған шыгарсың — наверное, уронил.

⁷ Айналып жүрейін — обойду.

⁸ Ана төбе басындағыларға — к тем, кто наверху.

7. Тапсырмаларды орындандар.

1. *Pас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер*

- а) Саяхатшылар Әулиеталға жеткенде, айнала қараңғы бола бастады.
- ә) — Ағай, қарным ашты, — деді Жабын.
- б) Бутербродты кім алыш кетті?
- в) Айнала жарық болды.
- г) Мәди ағай бутербродты алыш, Әулиеталды айналды.
- ғ) Бутербродты ит алыш кетті.
- д) — Айттым ғой, шайтан бар деп, — деді Жабын.

2. *Сұрақтарға жауап беріндер.*

- а) Әулиетал қандай жер?
- ә) Жабын не деді?

- б) Бораш не деді?
- в) Мәди ағай не деді?
- г) Одан кейін қандай оқиға болды? Мәтіннен тауып оқындар.
- ғ) Ары қарай болған диалогты рөлмен оқындар.
- д) Мәди ағай не істеді?
- е) Мәди ағай не деп дауыстады?
- ж) Жабын не деді?
- з) Арман не деді?

8. Мәтінді тәмендегі жоспар бойынша әр бөлімге 2—3 сөйлем жазыңдар және айтып беріңдер.

- 1) Әулиетал деген жер.
- 2) Балалардың қарны ашты.
- 3) Жоғалған бутерброд.
- 4) Мәди ағайдың сынағы.
- 5) Әулиеталдан кету.

9. Мына үлгі бойынша диалог құрастырындар.

- Марат, қарның ашты ма?
- Иә, мама, қарны... ашты.
- Кеспе¹ же, шай² іш.
- Жоқ, менің кеспе жегім келмейді, менің картоп жегім келеді.
- Шай ішесің бе?
- Иә, шай ішемін.

1

манты
түшпара
ботқа

2

қымыз
шырын
айран

10. Мына сөйлемдердің аудармасын мәтіннен табындар.

Ух, вот это чудо!
Что случилось, ағай?
Удивительно! Забрали, даже и не заметил!
Я же говорил, что есть черт!
Вокруг темно, разные страшные звуки.

1. Фонетикалық жаттығулар.

ойлау — ойлағым келеді
білу — білгім келеді
кездесу — кездескім келеді
асырау — асырағым келеді
кұлу — күлгім келеді

жұру — жүргім келеді
сену — сенгім келеді
келу — келгім келеді
аралау — аралағым келеді
қалу — қалғым келеді

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

байлап қою

анық

нәрсө

асыранды

бағу

әлгі

асырау

қоя беру

ғалым

жіберу

үйір

сыну

3. Оқындар, мәтіннен берілген сөз тіркестері бар сөйлемдерді тауып оқындар және орысшаға аударындар.

Солай ойлап едім — так и думал.

Бос сөз — пустое слово.

Кім дейсіздер ғой? — Спросите кто?

Қатты күлді — сильно смеялся.

Асырайды екен — оказывается, ухаживает.

Қолға үйренген — приученные.

Жемді қағып әкетеді — выхватывают корм.

Бір өкініштісі — жалко, что.

Өз істері туралы — о своих делах.

Қоршаудың ішінде — в загоне.

Жайылып жүр — пасется.

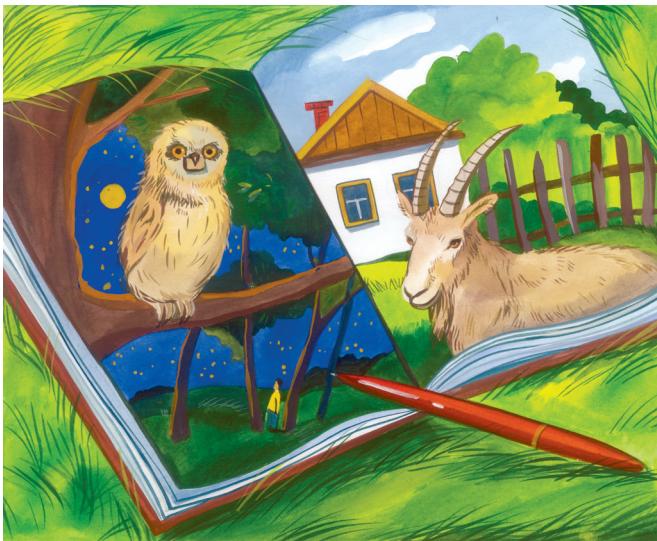
4. Омоним сөздерді ажыраты біліндер.

Бос — 1) *свободно, свободный*

Бос уақыт, бос орын. Сен қазір боссың ба? Иә, боспын.

2) бос сөз — *вранье, пустое.*

Бос сөз, бос әңгіме. Бұл өзенде форель бар деген бос сөз.

5. Мәтінді оқындар.

8. АРМАННЫҢ КҮНДЕЛІГІНЕН-2

...Әзім де солай ойлап едім.
Сайтан дегендері бос сөз. Барлық құбылыстың себебі бар. Біз себебін білмейміз, сондықтан құпия дейміз. Жабынның бутербродын тартып әкеткен кім дейсіздер ғой? Ол Жолшыбек ағайдың асыранды үкісі екен.
Сайтанмен кездестік дегенде, ол

кісі қатты құлді. Жолшыбек ағай жетім қалған балапандарды¹ үйінде асырайды екен. Кейін қоя береді. Әлгі Өулиеталға да екеуін жіберген екен². Кейде өзі барып, жем беріп тұрады. Қолға үйренген үкілер, жемді қағып әкетеді. Ал үкі түнде шөп арасындағы тышқандарды анық көретінін ұмытып кетіппіз³. Жолшыбек ағай андар мен құстардың тілін жақсы біледі. Тек, бір өкініштісі, өз істері туралы кітап жазбайды. Қарап отырсан, өмірі өте қызық. Үйдің қасында қоршаудың ішінде таутеке жайылып жүр. Оның аяғы сыныпты.

Аяғын орнына салып, байлап қойыпты. Енді күтіп, бағып отыр. Кейін үйіріне қосып жіберемін⁴ дейді. Жолшыбек ағайды жылқышы емес, ғалым деуге болады. Өте көп нәрсені біледі. Аңдардың тау ішінде қандай жерде мекендейтінін, немен қоректенетінін⁵ — бәрін айтып береді. Жолшыбек ағайдың үйінде қалғым келеді. Жаз бойы сол кісімен тау аралағым келеді. Өскенде Жолшыбек ағайға үқсағым келеді.

¹ Жетім қалған балапандарды — осиротевших птенцов.

² Екеуін жіберген екен — двоих выпустил.

³ Анық көретінін ұмытып кетіппіз — забыли, что они отчетливо видят.

⁴ Үйіріне қосып жіберемін — отпуши в стаю.

⁵ Қандай жерде мекендейтінін, немен қоректенетінін — где обитают, чем питаются.

6. Тапсырмаларды орындандар.

1. *Ras, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер*

- Құпия ашылды.
- Жабынның бутербродын шайтан әкетті.
- Жолшыбек ағай жетім балапандарды үйде асырайды.

- в) Әулиеталда екі үкі өмір сүреді.
- г) Жолшыбек ағай өз істері туралы кітап жазды.
- ғ) Қоршауда жолбарыс жайылым жүр.
- д) Үкілердің аттары қалай?

7. Сұрақтарға жауап беріндер.

Жолшыбек ағай кім?

Ол андарға, құстарға қалай көмектеседі?

Жолшыбек ағайды кім деуге болады, неге?

Сенің андарға, құстарға көмектескің келе ме?

8. Тұнгі құстар туралы не білесіндер? Үкі туралы қысқаша хабарлама жасандар. Ол қайда өмір сүреді, қай уақытта ұйықтайды, не жейді ...?

9. *iшінде, қасында, арасында, ортасында* сөздерімен үш-үштен сөз тіркесін құрастырындар.

- Ұлғи:** *iшінде* — 1. орманның *iшінде*
2. үйдің *iшінде*
3. сөмкенің *iшінде*

10. Мәтіннен асты сызылған сөз тіркестерін дәптерлеріңе көшіріп жазындар және аударындар.

- Ұлғи:** *құбылыстың себебі* — причина явления

11. Жұмыс дәптерінен 1—4-жаттығуларды ауызша орындандар.

12. Суретпен жұмыс.

- а) Суреттен не көріп тұрсындар?
- ә) Үй қандай?
- б) Бұл кімнің үйі?
- в) Таутекені және үкіні суреттендер.

1. Фонетикалық жаттығулар.

баратын деп едім
жазайын деп едім
келейін деп едім
қарайын деп едім
жүгірейін деп едім

өлең айтайын деп едім
айтайын деп едім
сатып алайын деп едім
көрейін деп едім
қалайын деп едім

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін күрастырындар.

ату
ақымақ

кәдімгі
жыртып тастау

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Қандай керемет — какой чудесный.

Мазақтағанды түсінеді — понимает, что его дразнят.

Күнделігінің арасына — в дневник.

Ешкімге көрсетпейді — никому не показывает.

Ең дұрысы — самое правильное.

4. Тапсырманы орындандар.

Үлгі: *Мен кеше стадионга баратын деп едім, бірақ барган жоқын.*

Мен кеше

стадионға баратын
кино көрейін
кітап сатып алайын
теледидар қарайын
түсте үйіктайын
суретке түсейін
үйде қалайын
досыммен кездесейін

деп едім, бірақ

5. Диалогтарды рөлмен оқындар және орысшаға аударындар.

1 — Мама, мен киноға баратын деп едім, маған ақша керек.	4 — Мен сенен бірденең сұра... деп едім.
— Ал, мінеки.	
— Рахмет.	
2 — Ағай, мен бүгін сұран...
деп едім.	

- Неге?
 - Тісімді емдеу керек.
 - Жарайды.
- 3 — Мен саған бірдене айт...
деп едім.
— Айт.

- Сұра.
 - Ертең боссың ба?
 - Иә, боспын.
 - Киноға барайық.
- Бар... .

Жолшыбек ағай да қызық екен. Таутекені үйіріне жіберемін дейді. Ертең біреу атады да алады⁴.

Мәссаған, тағы да бір қызық көріп қалдым. Біздің кәдімгі Секебас (Секен) күнделігінің арасына Күмістің суретін салып алыпты. Оны қайтеді екен, а? Ақымақ қой, ақымақ. Оны ешкімге көрсетпейді. Өзі ғана қарайды. Ха-ха-ха! Әй, Секебас-Текебас!

Балаларға айтып мазактайын деп едім, шынын айтқанда, Секебастан қорықтым. Біліп қалса, ол аямайды⁵, төбелеседі.

Ең дұрысы, бір реті келгенде⁶, әлгі суретті жыртып тастау керек. Бітті!

¹ Адамга сүзісе кететіндей — как будто хочет бодаться.

² Айбат шекті — угрожал.

³ Үстіне отырып суретке түсейін деп едім — хотел сфотографироваться, сев на козла верхом.

⁴ Біреу атады да алады — кто-нибудь застрелит.

⁵ Біліп қалса аямайды — если узнает, не пожалеет.

⁶ Бір реті келгенде — при удобном случае.

6. Мәтінді оқындар.

9. БОРАШТЫҢ КҮНДЕЛІГІНЕН

Қандай көремет таутеке!
Мүйізі қарағайдай. Адамға
сүзісе кететіндей¹ қарайды.

«Бө-ө-ө!» деп қоршаудың
сыртынан мазақтап едім, маған
айбат шекті². Мазактағанды
түсінеді екен. Үстіне отырып³,
суретке түсейін деп едім, Жол-
шыбек ағай рұқсат етпеді.

Жолшыбек ағай да қызық екен. Таутекені үйіріне жіберемін дейді.

Ертең біреу атады да алады⁴.

7. Рас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер.

- 1) Таутеке айбат шекті.
- 2) Таутеке мазактағанды түсінеді екен.
- 3) Бораш таутекемен суретке түсті.

- 4) Секеннің күнделігінің арасында Гаунардың суреті болды.
- 5) Бораш Секеннен қорықты.
- 6) Балалар төбелесті.
- 7) Секен нешеде?

8. Сұраққа жауап беріндер. Бораш не істегісі келді?

- 1) таутекемен суретке тұсу
- 2) Секенді мазақтау
- 3) суретті жыртып тастау

9. «Бораш және таутеке» деген тақырыпқа мәтін құрастырындар.

10. Секен туралы не білдіндер? Мына сұрақтардың көмегімен Секен туралы жазындар және айтып беріндер.

Секеннің күнделігінің арасында не бар?
Секен кімді жақсы көреді?
Ол суретті біреуге көрсете ме?
Бораш не істегісі келді?
Бораш Секенді неге мазақтамады?

11. Диалогты рөлмен оқындар, өздерің қандай жануарлармен суретке түскендерінді айтындар.

- Сен жануарлармен суретке түстің бе?
- Иә, мен жыланмен суретке түстім.
- Қорыққан жоқсың ба?
- Жоқ.

12. Мәтіннен кімге? неге? сұрақтарына жауап беретін сөздері бар сөйлемдерді табындар және орысшаға аударындар.

13. Суретке қараңдар және көп нұктенің орнына керекті сөздерді жазындар.

Күнделік шөптің ... жатыр. Суретте Бораш таутекенің ... отыр. Күнделіктің ... қалам жатыр. Таутеке үйдің ... жүр. Кәмпитеттер күнделіктің ... жатыр. Суретте күнделік Секеннің ... жатыр.

Керекті сөздер: үстінде, ортасында, қасында, алдында, үстінде, қасында.

1. Фонетикалық жаттығулар.

бару керек — баруым керек
келу керек — келуім керек
қарау керек — қарауым керек
кіру керек — кіруім керек
көрсету керек — көрсетуім керек

сөйлесу керек — сөйлесуім керек
кету керек — кетуім керек
жүру керек — жүруім керек
шығу керек — шығуым керек
табу керек — табуым керек

2. Диалогты рөлмен оқындар.

- Сөule, қазір саябаққа¹ барайық.
- Мен бара алмаймын, себебі менің үйге баруым² керек.

1

кино...
дүкен...
өзен...

2

сабақ оқу... ...
шығарма жазу... ...
өлең жаттау... ...

3. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

құып жету**өтіну****жақындау****бірнеше**

4. Сөз тіркестерін оқындар.

Ана үй — тот дом.

Барып келейінші — давай я схожу.

Күш жетемін — догоню.

Сондай да ат бола ма? — И такое имя бывает?

Домалап кетпеніз — не скатитесь.

Балаға тимейді — ребенка не трогает.

Жолға шықты — отправился в путь.

Жайлай — летнее пастбище.

Қыстау — зимнее пастбище.

Қүзеу — осеннее пастбище.

5. Қазақшаға аударындар.

Оказывается, ядовитый
Оказывается, полезный
Оказывается, близко
Оказывается, пустой

оказывается, вышел
оказывается, приготовил
оказывается, собрал
оказывается, дognал

6. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Жалау — 1) *флаг*

Қызыл жалау, көк жалау. Алаңда жалау желбіреп тұр.

2) *лизать*

Ернін жалау. Бала қасықты жалады. Ит баланың бетін жалады.

7. Мәтінді оқындар.

10. ТАУДАН ДОМАЛАП КЕТПЕҢІЗ, АҒА, АҚЫРЫН ЖҮРІҢІЗ¹

— Ағай, ана үйді қараңыз, — деді Секен қоңыр үйді көрсетіп.

— Ол үйде су бар болар, — деп Жабын ернін бір жалап алды.

— Ағай, мен барып келейінші, тез қуып жетемін сіздерді, — деп өтінді Секен.

Ағай рұхсат берді... Міне, Секен қоңыр киіз үйге де жақыннады. Ит те көрінбейді. Үйдің есігі ашық екен.

— Ассалаумағалейкум, — деп үйге кірді Секен. Үйде екі бала асық ойнап отыр екен. Үлкені келіп қолын берді. Секен су ішті. Рахметін айтты. Сосын балаларға рюкзагынан бірнеше кәмпіт алып берді.

— **Атың кім сенің?**

— **Жайлау.**

— **Жайлау? Қызық екен. Жайлау деген де ат бола ма екен?**

— **Болады. Жайлауда туғанмын,** — деп қара көз бала кәмпітті аузына салып жіберді².

— **Солай де. Мынау інің бе?**

— **Иә, інім,** — деді Жайлау.

— **Ініңің аты кім?**

— **Қыстау.**

— **Қыстау? Міне, қызық! Яғни ол қыстауда туған ғой?**

— **Иә.**

— **Жайлау! Қыстау! Ал күзеуде туған ешкім жоқ па?**

— **Жоқ.**

— Үйде екеу-ақсындар ма сонда?

— Иә.

— **Қорықпайсындар ма?**

— **Кімнен қорқамыз?**

— **Қасқыр келсе, не істейсіңдер?**

— **Қасқыр кішкентай балаға тимейді.**

— **Оны кім айтты?**

— **Әкем.**

- **Әкең қайда?**
- **Қойда.**
- **Ал әкелеріңің аты кім?**
- **Шекара.**
- **Шекара? Сондай да ат бола ма?**
- **Иә, шекарада туған.**
- **Міне, қызық!**

Сөйтіп, Секен балалармен біраз сөйлесті.

- Ал енді сау болындар. Менің жүруім керек. Достарыма барайын.
- Аға, таудан домалап кетпеніз, ақырын жүріңіз, — деді Жайлау.
- Рахмет, ақырын жүремін, сау болындар, — деп Секен жолға шықты.

¹ *Таудан домалап кетпеніз, ақырын жүріңіз* — не скатитесь с горы, ходите осторожно.

² *Кемпітті аузына салып жіберді* — закинул конфеты в рот.

8. Тапсырмаларды орындаңдар.

Диалогты толықтырыңдар

Жайлау, қонақжай бала. Ол Секенді шай ішуге шақырды.

- Төрге шығыңыз, отырыңыз.
- ...
- ... ішіңіз.
- Шай ішуге уақыт... .
- Онда ... татыңыз.
- Жарайды, рахмет.
- Сау болындар.
- ...

9. Сұрақтарға жауап беріндер.

Сендер балалар туралы не білдіндер?

Олардың аттары нені білдіреді?

10. Мәтіннен қайда? кімде? неде? сұрақтарына жауап беретін сөздері бар сөйлемдерді теріп жазыңдар және ауызша орысшаға аударыңдар.

11. Ж.д. 45—47-жаттығуларды ауызша орындау.

12. Қарамен жазылған диалогты жаттап алыңдар.

80-сабақ. Қосымша сабақ.

81-сабақ. Бақылау жұмысы.

1. Фонетикалық жаттығулар.

тоқтау — тоқтағаннан соң
айқайлау — айқайлағаннан соң
демалу — демалғаннан соң
келу — келгеннен соң
білу — білгеннен соң

айту — айтқаннан соң
шығу — шыққаннан соң
жағу — жаққаннан соң
кету — кеткеннен соң
кездесу — кездескеннен соң

2. Жаңа сөздерді аударыңдар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырыңдар.

аумағы	айдар	толқын	сұлу	көрініс
өлке	ағысы	ғажап	тентек	дөң

3. Сөз тіркестерін оқыңдар.

Таудан асты — перевалили за гору.
Сансыз бұлттар — бесчисленные облака.
Будақ-будақ тұмандар — клубящийся туман.
Сай толған көлдер — яма, полная озер.
Үй орнындей — как площадь дома.
Ғажап өлке — чудесный край.
Айдаһарға ұқсайды — похож на дракона.

4. Бірінші бағандагы заттардың неге үқсайтынын айтыңдар.

Ұлғі: *Инелік тікүшаққа ұқсайды.*

Неге?

Инелік	шар...	ұқсайды.
Күн	тікүшақ....	
Мысық	айна...	
Түйенің	өркеші жолбарыс...	
әйнек	жұмыртқа...	
қант	тау...	
тас	қар...	

5. Мәтінді оқыңдар.

11. КӨЛСАЙ

Саяхатшылар **таудан** асып, төменге қарай жүрді. Ғажайып көрініс: төмен қарай аққан сансыз бұлақтар, бу, ақырын жылжып жатқан будақ-

будақ тұман. Шілде айы емес, көктем сияқты. Күн жарқырап тұр, бірақ ауа салқын. Аздап жел бар. Жер шылқыған су¹. Саяхатшылар тоқтамай келе жатыр. Бір **дәңнен** асқан соң, үлкен **сайдың ұстінен** шықты². Сай толған кішкентай көлшіктер, аумағы үй орнындай. Кейбіреулері онан да үлкен, кейбіреулері кіші.

— Көлсай деген керемет жер осы, балалар, — деді Мәди ағай.

— Фажап өлке, сұлу өлке, — деп айқайлады балалар.

Шешініп суға беріп кетті. Демалғаннан соң олар **қайтадан** жолға шықты. Біраз жүріп Чоң Кемін өзеніне жетті. Чоң Кемін өзені айдаһарға ұқсайды еken. Ағысы күшті, толқындары аспанға атады. Керемет өсерлі көрініс. Балалар аң-таң болды. **Содан** соң саяхатшылар Талғар өзенінен де өтті. Талғар өзенін тентек өзен деп те атайды. Себебі ағысы күшті, тік құлап ағады³.

¹ Жер шылқыған су — земля в лужицах.

² Сайдың ұстінен шықты — оказались над ямой.

³ Тік құлап ағады — течет резко падая.

6. Ая райы туралы айтылған сөйлемдерді тауып оқындар.

7. Көлсайға байланысты сөйлемдерді мәтіннен тауып жазындар.

8. Чоң Кемін өзені қандай? Талғар өзені қандай? Салыстырмалы түрде жазындар.

9. Саяхатшылар туралы жазылған жерді тауып оқындар.

10. Әрекеттерді соң сөзін пайдаланып ретпен айтындар.

Үлгі: Саяхатшылар таудан асқан соң төменге қарай жүрді.

- a) таудан асу, төмен қарай жүру
- ә) төмен қарай жүру, сайдың ұстінен шыгу
- б) сайдың ұстінен шыгу, көлшіктерді көру
- в) көлшіктерді көру, тоқтау
- г) тоқтау, суга шомылу
- ә) суга шомылу, жолға шыгу.

11. Мәтіннен қарамен жазылған сөздерді теріп жазып, сұрақ қойындар.

Үлгі: таудан — нeden?

1. Фонетикалық жаттығулар.

кім — ешкім
не — ештеңе
нәрсе — еш нәрсе
қайда — ешқайда

қалай — ешқалай
қашан — ешқашан
қанша — ешқанша
қайдан — ешқайдан

2. Жаңа сөздерді аударыңдар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырыңдар.

12. Жұмыс дәптерінен 48-жаттығуды орындаңдар.

шолу	жасырыну	суыр	еш нәрсе
ысқыру	тым-тырыс	бейтаныс	жаңағыдай

3. Орысшаға аударыңдар.

Бір сағаттай —
Түс мезгілі —
Үзіліс жариялады —
Тастың артына —
Тастың түбіне —
Жайыла бастады —
Құлап тұсті —

4. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Сыпыру — 1) *подметать*

Үйді сыпыру, ауланы сыпыру. Оқушылар сабақтан кейін көшени сыпырды.

2) *снимать шкуру*

Теріні сыпыру. Аңшы аюдың терісін сыпырды. Олар сиырдың терісін сыпыруға кірісті.

5. Мәтінді оқыңдар.

12. АҚҚАН ҚАН

Тағы бір сағаттай жол жүрген соң, Мәди ағай үзіліс жариялады. Түс мезгілі. Балалар дереу шатыр тігіп, шай әзірлеуге кірісті. Бораш **айналаны** шолып келмекші болды¹. Кенет біреу ысқырып жіберді. Бораш айналаға қарап, ешкімді көре алмады. Ол ары қарай жүрді. Жаңағы ысқырық тағы шықты. Артына қарады, тағы **ешкімді** көрmedі. Сәл тұрды

да, тастың артына жасырынды. Тымтырыс. Еш нәрсе көрінбейді. **Кенет жер астынан² бір суыр шыға келді. Жан-жағына қарады³ да, дәл жаңағыдай ысқырып жіберді. Екінші суыр шықты. Сөйтіп, екеуі жайыла бастады.** Бораш күліп жіберді. Орнынан тұра бергенде, «чын» еткен **дыбысты** естіді. **Енді қараса, бір суыр домалап жатыр. Содан соң екінші суыр да құлап түсті.** Бораштың жүрегі зу етті⁴, тастың түбіне отыра кетті. Біраздан соң ол аздап басын көтергенде, мылтықты **адамды⁵** көрді. **Мылтықты адам суырларды алды да, ары қарай кетті.** Бейтаныс адам дөң асып кеткен соң⁶, Бораш «аңшының» соңынан жүрді.

¹ Шолып келмекші болды — решил разведать окрестность.

² Жердің астынан — из-под земли.

³ Дөң асып кеткен соң — после того, как перевалил за холм.

⁴ Жан-жагына қарады — посмотрел по сторонам.

⁵ Мылтықты адам — человек с ружьем.

⁶ Жүрегі зу етті — сердце ушло в пятки.

6. Рас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер.

- а) Бір сағаттай жол жүрген соң, Мәди ағай үзіліс жариялады.
- ә) Балалар шатыр тігіп, шай өзірлеуге кірісті.
- б) Кенет біреу ысқырып жіберді.
- в) Кенет Секен ысқырып жіберді.
- г) Мылтықты адам қайдан келді.
- ғ) Мылтықты адам Борашты көрді.

6. Сөйлемдерді аяктандар.

- 1) Тұс мезгілі болғанда
- 2) Біреу ысқырып жібергенде
- 3) Бораш артына қарағанда
- 4) Бораш суырларды көргенде
- 5) Бораштың жүрегі зу еткенде
- 6) Бораш басын көтергенде

- 1) күліп жіберді
- 2) тастың түбіне отырды
- 3) Бораш айналасына қарады
- 4) балалар шатыр тікті
- 5) ешкімді көрmedі
- 6) мылтықты адамды көрді

7. Сұрақтарға жауап беріндер.

- 1) Бораш неге ештеңе тұсінбеді? Бораш неге жасырынды?

- 2) Мәтіннің қарамен жазылған бөлігі не туралы? Суырлар не істеді?
Неге мылтықты адам суырларды өлтірді?
- 3) Неге Бораш тастың түбіне отыра кетті?
- 4) Бораш кімді көрді?
- 5) Бораш қашан «аңшының» соңынан жүрді?

8. Сұрақтарға керекті сөздерді қолданып, жазбаша жауап беріңдер.

1) Табиғатқа зиян келтіру деген не?

Улгі: Табиғатқа зиян келтіру деген — ол көшені ластау, ...

2) Табиғатты қорғау деген не?

Улгі: Табиғатты қорғау деген — ол көшені ластамау, ...

3) Не істеуге болмайды?

Улгі: Көшеге қоқыс лақтыруга болмайды.

4) Не істеу керек?

Улгі: Тазалық сақтау керек.

Керекті сөздер: айналаны ластау, көшеге қоқыс лақтыру, ағаштар отырғызу, гүлдерді жұлу, өртеу, тазалық сақтау, ағаштарды кесу, құстарды, андарды өлтіру, құстарға ұя жасау, бұлдіру, қураған бұтақтарды кесу.

9. Курсивпен жазылған сөздері бар сөйлемдерді орысшаға аударындар, сол сөздерді теріп жазындар және сұрақ қойындар.

Улгі: айналаны — нені?

10. Жұмыс дәптерінен 23, 24, 26-жаттығуларды ауызша орындаңдар.

11. Суретпен жұмыс.

- 1) Суреттен не көріп тұрсындар?
- 2) Суырлар қандай? Суреттендер. (Мынау суырдың мұрны, мынау ...)
- 3) Суреттегі ауа рапы қандай деп ойлайсындар?
- 4) Суретте қандай түстер қолданылған? Аспан (тас, шөп, суырлар) қандай?

1. Фонетикалық жаттығулар.

біреу — біреуі
екеу — екеуі
үшеу — үшеуі
төртеу — төртеуі

бесеу — бесеуі
алтау — алтауы
жетеу — жетеуі

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

*тастау
қызметкер
зерттеу*

*тақыр бас
тәжірибе
аулау*

*серік
үйілген
осыншама*

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Темекі шегу — курить.

Сасып қалды — растерялся.

Алдына тастады — бросил перед ним.

Тәжірибе жүргіземіз — будем проводить опыт.

Әлгі адам — тот человек.

4. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Шешу — 1) *снимать*

Етікті шешу, пальтоны шешу. Қыз аяқ-киімін шешті де, үйге кірді.

2) деп шешу — *решать*

Келеміз деп шешу, барамыз деп шешу. Саяхатшылар осы жерге шатыр тігеміз деп шешті.

5. Мәтінді оқындар.

13. «ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР»

Бораш «аңшының» артынан білдірмей жүрді. Бір уақытта мылтықты адам шатырдың алдына келіп тоқтады. Шатырдың қасында тағы екі адам жүр екен. Жаңағы «аңшы» екі суырды темекі шегіп отырған адамның алдына тастады. Ол дереу пышақпен суырлардың терісін сыптыруға кірісті¹. Шатырдың айналасында киім-кешек, рюкзактар жатыр. Бір кезде тақыр бас Борашты көріп:

— Эй, балақай, қорықпа, бері кел, — деп шақырды.

Бораш сасып қалды. «Қашайын ба, барайын ба?» — деп ойлады. Сөйтіп тұрғанда, үшіншісі Бораштың қасына келді.

— Қайдан жүрсің?

— Ауылдан.

— Жалғызың ба?

— Жоқ, серіктерім бар.

— Жүр, қорықпа. Біз ғылым академиясында жұмыс істейміз. Тәжірибе жүргіземіз. Зерттеу үшін суыр аулап жүрміз. Бұл тышқандар ауру таратады². Білесің

бе оны? — деп сұрады әлгі адам.

— Білмеймін, сіздер секілді зерттеуші емеспін, — деді Бораш қырсыға.

— Мынау біздің шефіміз — Кеба, — деп таныстырыды ала мәйкілі адамды³.

— Қолымды бере алмаймын, кешір. Ал ана отырған — кіші ғылыми қызметкер Таутан. Қысқаша Тан.

Жан-жағына қараған Бораш үйілген суыр терілерін көрді. «Тәжірибе жасау үшін осыншама көп суыр өлтіру керек пе?» — деп ойлады ол.

— Ал сенің атың кім? Мұнда не істеп жүрсің? — деп сұрады Кеба.

— Ыстыққөлге барамыз. Атым Бораш.

— А... а... а, саяхатшы екенсіндер ғой. Түсінікті.

— Ей, Тан, қонаққа тамақ бер, — деді ала мәйкілі.

— Жоқ, ағай, рахмет. Мен қайтайын, — деді Бораш.

— Әй, сендерде нан бар ма? Бізге нан беріңдер, біз сендерге ет береміз.

— Ет керек емес. Тәжірибеге жаратыңдар⁴, — деп Бораш кетіп қалды.

Лагерьге жеткенде бәрін Мәди ағайға айтып берді.

¹ Суырлардың терісін сыптыруга кірісті — принял снимать шкуры сурков.

² Ауру таратады — распространяют болезнь.

³ Ала мәйкілі адамды — человека в полосатой майке.

⁴ Тәжірибеге жаратыңдар — используйте для опыта.

6. Рас, өтірік немесе білмеймін деп жауап беріндер.

- Бораш «аңшының» артынан білдірмей жүрді.
- Шатырдың қасында тағы бес адам жүр екен.

- б) Шатырдың айналысында киім-кешек, рюкзактар жатыр.
- в) — Зерттеу үшін сұыр аулап жүрміз, — деді өлгі адамдар.
- г) — Балқашқа барамыз, — деді Бораш.
- ғ) Таутан қайдан келді?

Сұрақтарға жауап беріңдер және тапсырмаларды орындаңдар.

7. Қалай ойлайсыңдар: тәжірибе жасау үшін тірі сұырлар керек пе, өлген сұырлар керек пе?

8. Неге «ғылыми қызметкерлерді» браконьерлер деп ойлауға болады? Осыны дәлелдендер.

Біріншіден, ...

Екіншіден, ...

Үшіншіден, ...

9. «Ғылыми қызметкерлер» қандай өтірік айтты? Мәтіннен тауып оқыңдар.

10. «Ғылыми қызметкерлер» нешеу, олар қандай (суреттеу), немен айналысады? Осы туралы қысқаша мәтін құрастырыңдар.

11. Диалогты түрлендіріп оқыңдар.

- Қайдан жүрсің?
- Ауылдан¹.
- Жалғызың ба?
- Жоқ, серіктерім² бар.
- Олар қайда?
- Өзеннің жағасында³.
- Қайда барасыңдар?
- Істықкөлге⁴.
- Жүр, тамақ іш.
- Жоқ, рахмет. Асығыспын. Сау болыңыз.
- Сау бол.

1	2	3	4
қала ...	достар ...	көл ... қасында	Алакөл ...
Ақтау	сыныптастар	ағаш ... жанында	Бурабай ...
Семей ...	көршілер ...	тоғай ... ішінде	Балқаш ...

12. Бораш көргенін Мәди ағайға қалай айтып берді? Әңгімені Бораштың атынан айтыңдар.

1. Фонетикалық жаттығулар.

тоқтату — тоқтату үшін
ұғу — ұғу үшін
айту — айту үшін
көру — көру үшін
айналысу — айналысу үшін

бұрылу — бұрылу үшін
ескерту — ескерту үшін
ашу — ашу үшін
тыңдау — тыңдау үшін
әкелу — әкелу үшін

2. Жаңа сөздерді аударындар, әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

енжар
қап
салу

мырс ету
міндеп
бұрылу

сыпайы
тоңқалаң асу
боқмұрын

ундемеу
доғару
ескерту

3. Сөз тіркестерін оқындар.

Енжар қалдырмады — не оставил равнодушным.

Терілерді қапқа салып жатты — шкуры клали в мешок.

Сыпайы амандасты — вежливо поздоровался.

Әлтіруді доғарындар — прекратите убивать.

Айтуши болма — не смей говорить.

Соғып жіберді — ударили.

4. Омоним сөздерді ажырата біліндер.

Ақылды — 1) умный

Ақылды қыз, ақылды адам. Марат өте ақылды бала.

Ақыл — 2) ум, совет

Жақсы ақыл, оның ақылы бар. Ол ақылды көп айтады.

Тебу — 1) кататься

Шаңғы тебу, велосипед тебу. Балалар мұзда коньки тепті.

2) пинать

Аяқпен тебу, допты тебу. Есікті тебуге болмайды. Бала допты қатты тепті.

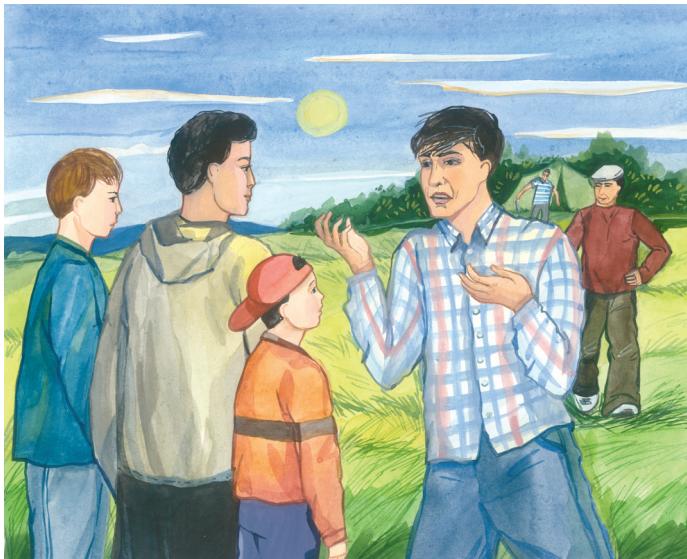
5. Мәтінді оқындар.

14. «ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРМЕН» ҚАЙТА КЕЗДЕСУ

Бұл оқиға ешкімді енжар қалдырмады.

— Оларды тоқтату керек, — деп шешті саяхатшылар.

Сөйтіп, я олар жолға шықты. Саяхатшылар келіп жеткенде, «ғылым-

ми қызметкерлер» қызу жұмыс үстінде еді¹. Олар терілерді қапқа салып жатты.

— Сәлеметсіздер ме? — деп сыпайы амандасты Мәди ағай.

«Ғылыми қызметкерлер» сасып қалды. Біраздан соң Кеба:

— Мынау Бораш қой. Өзі ашулы. Не болды, балақай? — деді.

Бораш үндемеді.

— Мәселе былай², — деді Мәди ағай, — жазықсыз³ аңдарды өлтіруді доғарындар. Соны айту үшін келдік.

Кеба мырс етті:

— Ей, Макаренко, сен ондай ақылыңды мына боқмұрындарыңа айт, үқтың ба? — деп гүрілдеді.

— Жарайды, ендеше. Біздің міндетіміз ескерту. Сау болыңыздар, — деп Мәди ағай балаларға бұрылды.

— Әй, Макаренко, тоқтай тұр! — Кеба Мәди ағайды жағасынан алды⁴. — Бізді көрдім деп біреулерге айтушы болма. Үқтың ба?

...Кеба Мәди ағайды соғып жіберді. Ағай шалқасынан құлады⁵, бірақ тез орнынан тұрды да, Кебаны аяқпен бір тепті. Кеба бүктеңіліп қалды. Өзіне қарсы жүгірген ала мәйкіліні де аяқпен бір тепкенде, ол тоңқалаң асты. Таутан мұны көріп, шатырдан пышақ алып шықты.

— Қашындар! — деп айқайлады бізге Мәди ағай. Ол каратәмен айналысқан. Бір-екі минуттан кейін үшеуі де жерде жатты⁶.

¹ Қызу жұмыс үстінде еді — работа кипела.

² Мәселе былай — дело вот в чем.

³ Жазықсыз — безвинных.

⁴ Жағасынан алды — схватил за ворот.

⁵ Шалқасынан құлады — упал на спину.

⁶ Үшеуі де жерде жатты — все трое лежали на земле.

6. Тапсырмаларды орындаңдар.

1. *Ras, өтірік немесе білмеймін* деп жауап беріңдер.

- Кеба, Тан, «аңшы» ғылыми қызметкерлер.
- Зерттеу үшін көп суыр өлтіру керек.
- Жазықсыз аңдарды өлтіруді доғарындар, — деді Мәди ағай.
- Браконьер Мәди ағайды соғып жіберді.

- г) Мәди ағай шалқасынан құлады.
- ғ) Мәди ағай неше жыл каратәмен айналысты?
- д) Балалар жылады.

7. Сөйлемдерді логикалық реттілікпен оқып беріндер.

- 1) — Аңдарды өлтіруді дөғарындар, — деді ағай.
- 2) — Оларды тоқтату керек, — деп шешті саяхатшылар.
- 3) Олар терілерді қапқа салып жатты.
- 4) Таутан мұны көріп, шатырдан пышақ алып шықты.
- 5) Ол каратәмен айналысқан.
- 6) Кеба Мәди ағайды соғып жіберді.
- 7) Бір-екі минуттан кейін үшеуі де жерде жатты.
- 8) Кеба бүктетіліп қалды.

8. Мәтіннен *немен?* сұрағына жауап беретін сөздері бар сөйлемдерді тауып оқындар және аударындар.

9. Жұмыс дәптерінен 60, 66-жаттығуларды ауызша орындаңдар.

10. Сөздікті пайдаланып, сөз тіркестерін орысшаға аударындар.

Тоқтату керек
Деп шешті саяхатшылар
Жолға шықты
Келіп жеткенде
Біраздан соң
Айту үшін келдік
Біздің міндеттіміз ескерту
Балаларға бұрылды
Тоқтай тұр
Біреулерге айтушы болма

11. Мәди ағай және «ғылыми қызметкерлер» арасында болған диалогты рөлмен оқындар.

1. Фонетикалық жаттығулар.

сайраған құстар
жайқалған қымыздық
дөңгеленген тас
ұшқан құс
жүгірген балалар

құбылған тұстер
жайнаған гүлдер
толған саңырауқұлақ
қуанған саяхатшылар
қуырылған балық

2. Көп нүктенің орнына керекті -ған, -ғен, -қан, -кен жүрнақтарының бірін қойып оқындар және аударындар.

Көр... кино
Шық... шөп
Жүгір... бала
Жау... жаңбыр
Есті... өлең

шула... дауыс
тұс... қар
жарқыра... күн
қарқылда... қарға
жан... от

3. Жаңа сөздерді аударындар, Әрқайсысымен сөйлем не сөз тіркестерін құрастырындар.

қымыздық
жайқалу

тою
асыл

қуыру
әбден

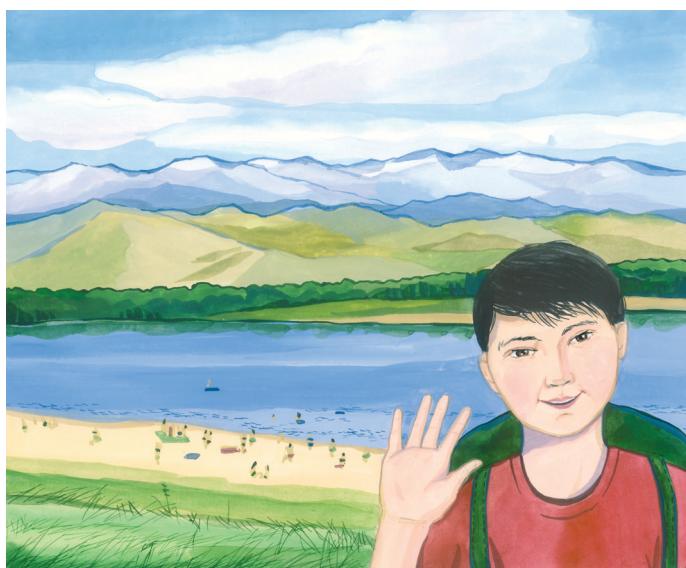
неткен
қону

4. Сөз тіркестерін оқындар.

Күн шайдай ашық — ясный солнечный день.

Әбден тойды — наелись до отвала.

Ақша бұлттар — беловатые облака.

5. Мәтінді оқындар.

15. ТАҢҒАЖАЙЫП ЖЕР

Күн шайдай ашық. Сайраған құстар. Ақсу толқындары аспанға атады¹. Тамаша табиғат. Жайқалған қымыздық, ақ, көк гүлдер. Саңырауқұлақ өте көп екен. Саяхатшылар өзен жағасына қонды. Өзенде форель көп екен. Балалар балықты қуырып та жеді, пісіріп те жеді, әбден тойды. Келесі күні Мәди ағай:

- Мен сендерге өмір бойы ұмытылмайтын қызық көрсетемін², — деді.
Саяхатшылар екі рет демалып, бір үлкен тауға шықты.
- Мына ғажайып әлемге қарандар! — деді Мәди ағай.
Төменде Ыстықкөл жатты. Дөңгеленген үлкен асыл тас секілді.
Біресе көк, біресе жасыл, біресе ақ болып, алуан түспен құбылады³. Айнала қарлы тау. Ортасында Ыстықкөл. Көл үстінде ақша бұлттар акқулар секілді.
- Неткен ғажайып дүние! — деді Арман даусы дірілдеп.
- Ғажайып жер, тамаша жер! — деп балалар көлге қарай жүгірді.

¹ Толқындары аспанга атады — волны устремляются в небо.

² Өмір бойы ұмытылмайтын қызық — что-то незабываемое.

³ Алуан түспен құбылады — переливается разными цветами.

6. Тапсырмаларды орындаңдар.

1. Көп нүктенің орнына керекті сөздерді қойып оқындар.

Үлгі: Өзенде форель көп екен.

... форель көп екен

... шайдай ашылды

Сайраган ...

...толқындары аспанга атады.

Тамаша

Жайқалган...

...өте көп екен.

Керекті сөздер: саңырауқұлақ, қымыздық, табиғат, күн, құстар, Ақсу, гүлдер, өзенде.

2. Өзен жағасы қандай екен? Мәтіннен тауып оқындар.

3. Ыстықкөл қалай суреттелген?

7. Балалар, сендер «Ғажайып жерге саяхат» повесін оқып бітірдіңдер.
Бұл повестен қандай әсер алғандарынды білу үшін, біз төмендегі сұрақтарды әзірледік. Осы сұрақтарға жауап беріңдер.

- 1) Сендерге повесть үнады ма? Неге?
- 2) Қай кейіпкер саған көбірек үнады? Неге?
- 3) Мәди ағай туралы не айтуда болады?
- 4) Жолшыбек ағай туралы не айтасындар?
- 5) Жағымсыз кейіпкерлер кімдер? Олар не істеді?
- 6) Автор табиғатты қалай суреттеген? (өзен, шөп, көл, бұлт, т. т.)
- 7) Жазушы не істеуге шақырады, қандай болуға шақырады?
- 8) Жоғарыдағы жеті тапсырманың бірі бойынша шағын шығарма жазындар.

ӨТКЕНДІ ҚАЙТАЛАУ

Жағдаяттық диалогтар

Мектеп өмірі

1-ші тапсырма

Диалогтарды

- а) түрлендіріп рөлмен оқындар
- ә) жаттап алындар
- б) көп нұктесі бар жерде орнына тиісті жалғау немесе сөздерді қолданындар

Диалог 1

- Сәлем!
- Сәлем! Хал қалай?
- Жақсы! Өз халың қалай?
- Жаман емес. 4-ші тоқсанды қалай аяқтадың?
- 4 пен 5-ке. Сен ше?
- Менде 3-те бар, 4-те бар, 5-те бар.

Диалог 2

- Сенімен танысуға бола ма?
- Болады. Менің ... Асқар. Сенің атың кім?
- Менің атым Дәulet.
- Нешінші сыныпта оқисың?
- 4-ші ... оқимын. Сен ше?
- Мен де 4-ші сыныпта
- Нешінші мектепте?
- 35-ші. Сен ше?
- Мен 27-ші мектепте оқимын.

Диалог 3

- Сен бақылауға¹ неге келмедің?
- Ауырып қалдым.
- Қай жерің?
- Тісім².

1

сабак
мектеп ...

2

бас ...
іш ...

Диалог 4

- Сен мектептің қасында¹ тұрасың ғой?
— Иә, мектептің қасында тұрамын. Сен де жақын тұрасың ғой?
— Иә, мен мектептің артында² тұрамын.

1
қарсысында

2
жанында

Диалог 5

- Бақылауға¹ дайындалдың ба?
— Иә, сен ше?
— Әрине, дайындалдым, менің екі² алғым келмейді.

1 2
математика ... үш
тест ... төрт

Диалог 6

- Сен жазда қайда барғың келеді?
— Ауылға¹ барғым келеді. Ал сен ше?
— Мен лагерьге² барғым келеді.

1 2
жайлау ... Бурабай ...
әжеме Балқаш ...

Диалог 7

- Сен қайда тұрасың?
— Мен «Орбитада» тұрамын. Сен ше?
— Мен де ... тұрамын.
— Нешінші үйде?
— Екінші үйде.
— О! Ал мен үшінші ...! Көрші болдық қой.
— Иә, біз көршіміз.
— Қай мектепте оқисың?
— Қырқыншы.
— Ол қайда?
— Базардың қасында.
— А-а, білемін. Ал мен 145-мектепте
— Кинотеатрдың артында ғой.
— Иә.

Диалог 8

- Сенің інің бар ғой?
- Иә, бар.
- Ол нешеде?
- 5-те.
- Ол балабақшаға бара ма?
- Иә, барады, ол онда көп нәрсе үйренеді.
- Ол қазақша сөйлей ...?
- Эрине.
- Санай ала ...?
- Санай алады.
- Тақпақ біле ме?
- Иә, ол көп тақпақ ..., кеше ол қоян туралы бір қызық тақпақ айтты.
- Ал менің інім балабақшаға енді барады.

Диалог 9

Әзіл

Ақан 1-сыныпта оқиды. Ол ағасына:

- Мен ертең мектепке барғым келмейді, — деді.
- Неге?
- Біздің мұғалім санай алмайды.
- Қалай санай алмайды?
- Дүйсенбіде ол 1 қосу 7 сегіз болады, — деді.
- Сейсенбіде ол 2 қосу 6 сегіз болады, — деді.
- Сөрсөнбіде ол 3 қосу 5 сегіз ..., — деді.
- Ал бүгін ол 4 қосу 4 сегіз болады

Диалог 10

- Саған қай пән ұнайды?
- Маған математика¹ ұнайды.
- Неге?
- Себебі мен есеп шыгарғанды² жақсы көремін.

1

әдебиет
дене шынықтыру
қазақ тілін
ағылшын тілін
сурет

2

кітап оқыған...
спорт...
қазақша сөйлеген...
ағылшынша сөйлеген...
сурет салған...

Диалог 11

- Сәлем!
- Сәлем!
- Сен қалай демалып жатырсың?
- Мен мектеп лагерінде демалып жатыр... .
- Сендер онда не істейсіңдер?
- Біз сағат 9-да лагерьге келеміз, тамақ ішеміз. Тамақ ішкеннен соң, өзенге шомылуға бара..., шомылғаннан соң, ойын ойнай... . Тұскі тамақ ішкеннен соң, үйік-тай..., тұрганнан соң, әр түрлі жарыстар өткізе... немесе ойындар ойнайдыз. Сағат 5-те үйге қайтамыз.
- Жақсы екен. Мен де келесі аптада лагерьге барамын.

Диалог 12

- Сен жүзе¹ аласың ба?
- Иә, мен жүзе аламын. Сен ше?
- Мен де жүзе аламын. Сен шаңғы тебе² аласың ба?
- Жоқ, мен шаңғы тебе алмаймын.

1

сұңғы
велосипед тебе...
дойбы ойна...

2

коньки
машина айда...
шахмат ойна...

Мейрамдар

Диалог 13

Ертең 1-маусым — балаларды қорғау күні. Аянның мамасы және Әлидің мамасы телефонмен сөйлесіп жатыр.

- Сіз ертең қайда барасыз?
- Саябаққа баратын шығармыз. Сіз ше?
- Біз алаңға баратын шығармыз.
- Аланда не болады?
- Концерт
- Жақсы екен. Біз саябақтан кейін алаңға барамыз. Сонда кездесейік.
- Кездесейік.
- Кездескенше.
- Кездескенше.

Диалог 14

Тұған күн

— Жұлдыз, туған күніңмен құттықтаймын!
— Саған ... денсаулық, мол ..., көп сәттіліктер тілеймін.
— Рахмет! Мен сені туған күніме шақырамын. Келесің ғой?
— Әрине.

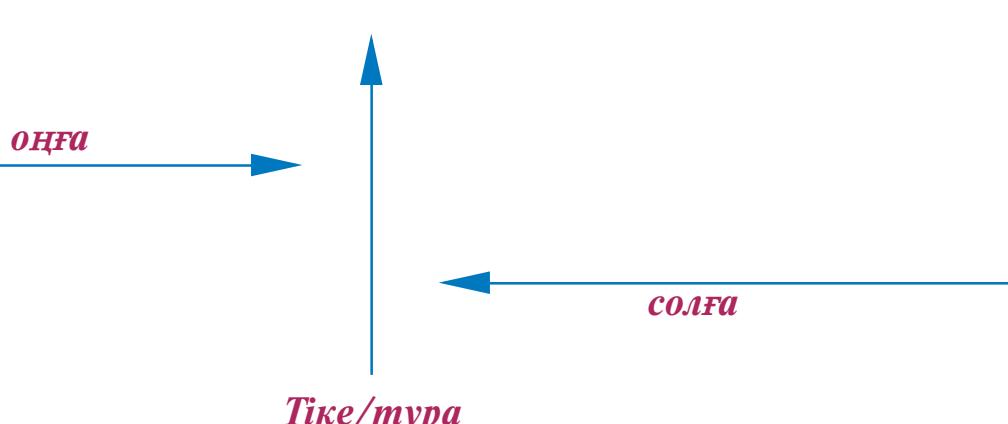
Қала Жол көрсету

Диалог 15

— Кешіріңіз, сізден сұрауға бола ма?
— Болады.
— Орталық стадионға қалай баруға болады?
— Қазір тіке жүріңіз, дүкеннен соң солға бұрылышыз, аялдаманың қасында Орталық стадион тұр.
— Рахмет.

Диалог 16

— Айтып жіберіңізші, шаштаразға қалай баруға болады?
— Қазір онға бұрылышыз, сосын тіке жүріңіз, 9-қабатты үйден кейін кафе болады, кафенің артында шаштараз бар.

Қазақстан

Диалог 17

Танысу

— Сенімен танысуга бола ма?
— Иә, болады. Менің атым Вова.

Сенің атың кім?

— Менің атым Талғат.
— Сенің ұлтың кім?
— Менің ұлтым қазақ.. Сенің ше?
— Менің ұлтым украин.
— Дос болайық.
— Болайық.

Диалог 18

Жаз. Бурабай

1-ші бала: Сен қайдансың?

2-ші бала: Мен Қырғызстаннанмын.
Сен ше?

1-ші бала: Мен Қазақстаннанмын. Ал
сен ше?

3-ші бала: Мен Ресейденмін.

1-ші бала: Сендерге Бурабай ұнай ма?

3-ші бала: Иә, ұнайды.

2-ші бала: Маған да ұнайды.

Диалог 19

— Сен Қазақстанның қандай қала-
ларын¹ білесің?

— Мен ... қалаларын білемін.

— Ең үлкен қала² қандай?

— Ең ...

1

өзендерін
көлдерін
тауларын

2

ең ұзын
ең терең
ең биік

Диалог 20

— Қай қала оңтүстікте¹ орналасқан?

— Алматы, Шымкент, Тараз, Қызылорда, Талдықорған ... орналасқан.

1

солтүстік...

шығыс...

батыс...

Диалог 21

- Сен пойызben жүрдің бе?
- Иә, жүрдім. Сен ше?
- Мен де жүрдім.
- Сен қайда бардың?
- Мен Ақтөбеге бардым. Сен ше?
- Мен Семейге бардым.
- Саған пойызben жүрген ұнай ма?
- Өте ұнайды. Саған ше?
- Маған да ұнайды.

2-ші тапсырма

Пойыздың жүру кестесіне қарап отырып, бірнеше диалог құрастырындар.

Ұлғі:

Жолаушы: *Шуга нешеде келеміз?*

Жолсерік: *Шуга 2-ге 27 минут қалғанда келеміз.*

Жолаушы: *Шудан нешеде шыгамыз?*

Жолсерік: *Шудан 2-ге 12 минут қалғанда шыгамыз.*

Жолаушы: *Шуда неше минут тұрамыз?*

Жолсерік: *15 минут тұрамыз.*

Астана–Алматы пойызының жүру кестесі

	Келуі	Тұруы	Жүруі
1. Астана			10.40
2. Қарағанды	14.31	15 мин.	14.46
3. Ағадыр	17.24	10 мин.	17.34
4. Сарышаған	21.00	10 мин.	21.10

	Келуі	Тұруы	Жұруі
5. Шу	1.33	10 мин.	1.48
6. Отар	4.12	10 мин.	4.22
7. Алматы-1	6.40	5 мин.	6.45
8. Алматы-2	7.05		

3-ші тапсырма

Неден кейін не болатынын айтындар.

Ұлғі:

Астанадан кейін Қараганды болады.

Қарагандыдан кейін Ақадыр ...

4-ші тапсырма

Пойыздың қай қалаға нешінші келетінін айтындар.

Ұлғі:

Пойыз бірінши Қарагандыга келеді, екінші, үшінші ...

Қосымша

Петропавл, солтүстік, 1752 ж., дамыған, көрікті, ірі темір жол торабы өту, ет, сүт өнімдері.

Кызылорда	Орал
1820 ж.	1613—1622 жылдары
онтүстік	батыс Қазақстан
160 000	200 000
дамыған	дамыған, көне
күріш, балық зауыты	тері зауыты
б)	Семей
Шымкент	көне қала
ежелгі қала	шығыс Қазақстан
онтүстік	295 000
500 000	дамыған
дамыған, жасыл	тігін, аяқ-киім фабрикалары
фосфор, фармацевтика зауыты	ет комбинаты

ГРАММАТИКАЛЫҚ АНЫҚТАҒЫШ

ГРАММАТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК

1. Закон сингармонизма

В казахском языке присоединение всех суффиксов и окончаний (за некоторым исключением) подчиняется закону сингармонизма: если в слове есть твердые гласные **-а, о, у, ү, ы**, то в суффиксах и окончаниях будут присутствовать твердые **а** или **ы**, например:

бала-**лар**

айта-**тын**

жап-**қан**

қыз-**дың**

жаз-**ды**

Если в слове есть мягкие гласные **ә, ө, і, е, ү, (и)**, то в присоединяемых суффиксах и окончаниях будут мягкие **і** или **е**, например:

кесе-**лер**

тіл-**дің**

кел-**ді**

бере-**тін**

кут-**кен**

Если слова оканчиваются на глухие согласные, то суффиксы и окончания начинаются с глухих:

тас-**тар**

кітап-**қа**

бес-**ке**

шық-**қан**

кет-**кен**

Если слова оканчиваются на звонкие согласные или гласные, то суффиксы и окончания начинаются со звонких:

өзен-**дер**

бөлме-**лер**

қыз-**дар**

кел-**ген**

көр-**генде**

ойла-**ған**

2. Суффиксы **-шы, -ши**

Слова с суффиксами **-шы, -ши** обозначают профессию человека. Например:

балық — рыба

балық**шы** — рыбак

сурет — картина

сурет**ші** — художник

ән — песня

ән**ші** — певец

құрылыш — стройка

құрылыш**шы** — строитель

жазу — писать

жазу**шы** — писатель

оқу — учиться

оқу**шы** — ученик

3. Притяжательная форма

В казахском языке названия городов, рек, озер, улиц, площадей, театров, кафе, магазинов и т. д. стоят на первом месте, а на втором — их обобщенные названия, к которым присоединяются личные окончания 3-го лица.

Алматы қаласы.	Город Алматы.
Абай көшесі.	Улица Абая.
Әуезов театры.	Театр Ауэзова.
Іле өзені.	Река Или.

4. Вопросительные частицы **-ма, -ме; -ба, -бе; -па, -пе**

Эти частицы участвуют в образовании общих и альтернативных вопросов. Общий вопрос задается ко всему предложению, например:

Кітап қызық па ?	Книга интересная?
Оның машинасы қызыл ма ?	Его машина красная?
Сіз ертең барасыз ба ?	Вы завтра пойдете?

В таких вопросительных предложениях окончания 3-го лица Келер шақ выпадают, например:

Барады — бара ма ?	Поедет? Пойдет?
Келеді — келе ме ?	Приедет? Придет?
Қарайды — қарай ма ?	Посмотрит?

Альтернативные вопросы используются, когда требуется выбор между двумя или более предметами, явлениями, действиями или качествами, например:

Саған кітап керек пе , дәптер керек пе ?	Тебе нужна книга или тетрадь?
Сен дүкенге барасың ба , базарға барасың ба ?	Ты идешь в магазин или на базар?
Өзен алыс па , жақын ба ?	Река далеко или близко?

5. Сравнительная степень прилагательного

1. В казахском языке в отличие от русского имя прилагательное и наречие имеют одну форму. Например:

Биік — высокий, высоко

Алыс — далекий, далеко
Жақын — близкий, близко

2. Сравнительная степень образуется путем прибавления суффиксов (**ы**) **-рак**, (**i**) **-рек** к прилагательному, например:

алыс — далеко	алыс- ырак — дальше
жақсы — хорошо	жақсы- рак — лучше
кең — широко	кең- ірек — шире
кіші — маленький	кіші- рек — меньше

Бүгін күн жылы**ырак**. Сегодня теплее.

Кеше сұығы**рак** болды. Вчера было холоднее.

Радионы қатты**рак** қой. Поставь радио погромче.

Дүкен бізге жақын**ырак**. Магазин нам ближе.

3. Если в предложении имеется предмет сравнения, то к нему прибавляются окончания **-нан,-нен; -дан,-ден; -тан,-тен**, например:

Ит мысық тан ақылды ырак .	Собака умнее кошки.
Ат сиырдан үлкен ірек .	Лошадь больше коровы.
Жұзім алмадан тәтті рек .	Виноград сладче яблока.
Талдықорған Тараздан жақын ырак .	Талдыкорган ближе, чем Тараз.

6. Личные окончания

ед. ч.	мн. ч.
-мын, -бын, -пын	-мыз, -быз, -пыз(i)
-сың, -сыз(i)	-сындар, сыздар (сіндер, сіздер)

Личные окончания могут добавляться ко всем именным частям речи, например:

1. К существительным

Мен оқушы мын .	Я ученик (ученица).
Сен студент сің .	Ты студент.
Сіз мұғалім сіз .	Вы учитель.

Ол жазушы — в 3-м лице окончания не присоединяются.

2. К местоимениям

Бұл мен мін .	Это я.	Мен сен- i-мен-мін .	— Я с тобой.
Бұл сен сің .	Это ты.	Сен мен- i-мен-сің	бе? — Ты со мной?
Бұл сіз сіз .	Это вы.	Сіз олар- мен-сіз	бе? — Вы с ними?

3. К прилагательным

Мен қуаныштымын.

Я радостная (ый).

Сен ақылдысың.

Ты умный.

Сіз әдемісіз.

Вы красивая.

4. К наречиям

Мен жоғарыдамын.

Я наверху.

Сен алыстасың.

Ты далеко.

Сіз жаяусыз ба?

Вы (пришли) пешком?

5. К числительным

Біз екеуміз.

Нас двое.

Сендер нешеусіңдер?

Вас сколько?

Сіздер жетеусіздер.

Вас семеро.

7. Служебные слова

Сущ. + **ның, нің**
дың, дің + служебные слова
тың, тің

Үйдің алдында.

Перед домом.

Үйдің артында.

За домом.

Үйдің қасында.

Около дома, рядом с домом.

Үйдің жанында.

Около дома, рядом с домом.

Үйдің ішінде.

В доме, внутри дома.

Үйдің сыртында.

Вне дома.

Үстелдің үстінде.

На столе. Над столом.

Үстелдің астында.

Под столом.

Гүлдердің арасында.

Среди цветов.

Гүлдердің айналасында.

Вокруг цветов.

* Слова *арасында* и *ішінде* могут употребляться одинаково в значении между или среди, например:

таудың арасында } таудың ішінде } среди гор, в горах

Служебные слова, сочетаясь с существительным в нижеприведенной форме, образуют словосочетания, которые указывают на месторасположение предмета.

8. Послелоги Шығыс септік

Послелоги соответствуют предлогам русского языка, но в казахском языке они стоят после слов, к которым они относятся.

Правило употребления данных послелогов таково:

-нан, -нен
Сущ. + -дан, -ден + соң, кейін
-тан, -тен

Данная структура употребляется для обозначения последовательности предметов или явлений и переводится на русский язык как «после чего-то или кого-то». Например:

Дүйсенбіден соң сейсенбі болады.

После понедельника будет вторник.

Қысттан соң көктем болады.

После зимы будет весна.

Оля Танядан кейін келді.

Оля пришла после Тани.

Сабактан соң қал.

Останься после уроков.

9. Аффиксы -дағы, -дегі

Слова с аффиксами **-дағы**, **-дегі** имеют значение «те, тот, который в...», например:

Үйдегі кітаптар — книги, которые находятся в доме.

Үстелдегі заттар — вещи, которые лежат на столе.

Сыныптағы оқушылар — ученики, которые сидят или находятся в классе.

При добавлении к этой форме окончаний **-лар**, **-лер** эти слова обозначают людей, например:

Ауылдағылар — те, которые в ауле

Қаладағылар — те, которые в городе.

Көшедегілер — те, которые на улице.

Үйдегілер — домашние, те которые в доме.

Ауылдағылар қашан келеді? Когда приедут те, которые в ауле?

Үйдегілер біле мे? Домашние знают?

Көшедегілер қалай киініпті? Как одеты люди на улице?

10. Цифры Неше? Сколько?

10 — он	60 — алпыс	22 — жиырма еки
20 — жиырма	70 — жетпіс	35 — отыз бес
30 — отыз	80 — сексен	47 — қырық жеті
40 — қырық	90 — тоқсан	74 — жетпіс төрт
50 — елу	100 — жүз	89 — сексен тоғыз
153 — бір жүз елу үш	1524 — бір мың бес жүз жиырма төрт	
225 — еki жүз жиырма бес	2786 — еki мың жеті жүз сексен алты	
367 — үш жүз алпыс жеті	3589 — үш мың бес жүз сексен тоғыз	
498 — төрт жүз тоқсан сегіз	1812 жылы — бір мың сегіз жүз он екінші жылы	
536 — бес жүз отыз алты	1980 жылы — бір мың тоғыз жүз сексенінші жылы	
	2005 жылы — еki мың бесінші жылы	

11. Основа глагола Негіз

Основой глагола в казахском языке называется корень слова, который не может распадаться ни на какие части. Основа совпадает с повелительной формой глагола и обозначает просьбу или приказ, например:

ед. ч.	мн.ч.
Тұр — встань	Тұрындар — встаньте
Оқы — читай	Оқындар — читайте
Ал — возьми	Алындар — возьмите
Аш — открой	Ашындар — откройте
Қал — останься	Қалындар — останьтесь

Все формы глагола образуются от основы, например:

Айт — скажи
Айт-ты — сказал
Айт-қанда — когда сказал
Айт-атын шығар — наверное, скажет
Айт-қан екен — оказывается, сказал

Бару керек **Надо пойти**

Структура: негіз + **у** керек

Означает необходимость совершения какого-либо действия и переводится на русский язык как «надо что-либо сделать».

Маған бару керек.	Мне надо пойти.
Саған жазу керек.	Тебе нужно писать.
Сізге көрү керек.	Вам надо увидеть.
Оған оқу керек.	Ему(ей) надо учиться.

Бару үшін **Чтобы пойти**

Структура: негіз + **у** үшін

Переводится на русский язык как «чтобы что-либо сделать».

Айту үшін — чтобы сказать.
Жазу үшін — чтобы писать.
Оқу үшін — чтобы учиться.
Көрү үшін — чтобы видеть.

Барайық **Давай пойдем**

Структура: негіз + **(а)йық**
(е)йік

Переводится как «давай что-либо сделаем», например:

мн. ч.	ед.ч.
жазайық — давай напишем	жаза́йын — давай напишу
шығайық — давай выйдем	шыға́йын — давай выйду
көре́йік — давай посмотрим	көре́йін — давай посмотрю
кіре́йік — давай войдем	кіре́йін — давай войду

Бара аламын Могу пойти

Негіз + **а** + аламын/алмаймын
Негіз + **е** + сың
Негіз + **й** + ды
Негіз + **я**

мн. ч.

мыз
сындар
сыздар

Данная форма употребляется для выражения возможности или умения что-либо делать и переводится на русский язык как «могу или умею что-либо делать», например:

Келе аламын. — Могу прийти.

Жүзе аласың. — Умеешь плавать.

Билей аласыз ба? — Умеете (можете) танцевать?

Ойнай алады. — Может (умеет) играть.

Келе алмаймын. — Не могу прийти.

Жүзе алмайсың. — Не умеешь плавать.

Билей алмайсыз ба? — Не умеете танцевать?

Ойнай алмайды. — Не может играть.

Барғым келеді Хочу пойти

Негіз + **-ғы, -ғі** + **-м, -ң, -ңыз, -ңіз**
-қы, -қі + **-сы, -сі** + келеді/келмейді

1. Данная форма употребляется для выражения желания совершить какое-либо действие и переводится на русский язык как «хочу что-либо сделать».

Менің айтқым келеді.

Сенің айтқың келеді.

Сіздің айтқыңыз келеді.

Оның айтқысы келеді.

Менің кешіккім келмейді.

Сенің кешіккің келмейді.

Сіздің кешіккіңіз келмейді.

Оның кешіккісі келмейді.

Я хочу сказать.

Ты хочешь сказать.

Вы хотите сказать.

Он хочет сказать.

Я не хочу опаздывать.

Ты не хочешь опаздывать.

Вы не хотите опаздывать.

Он (она) не хочет опаздывать.

2. Для выражения желания также употребляется форма

Негіз + **айын
ейін** + **деп едім, деп еді**

Например:

Мен айт**айын** **деп едім**.

Я хотел сказать.

Ол айт**айын** **деп еді**.

Он хотел сказать.

Во 2-м лице данная форма употребляется в основном в вопросительной форме:

Сен не істейін **деп едің**?

Что ты хотел делать?

Киноға бар**айын** **деп едің** бе?

В кино хотела пойти?

Баруға бола ма?

Можно пойти?

Структура: негіз + **-ға, -ге** + бола ма?

Означает просьбу, разрешение что-либо сделать, например:

— Кіру ға бола ма?	— Можно войти.
— Болады.	— Можно.
— Шығу ға бола ма?	— Можно выйти?
— Болмайды.	— Нельзя.

Барғанда

Когда ходил

Структура: негіз + **-ғанда, -генде
-қанда, -кенде**

Переводится на русский язык как «когда что-либо делал».

Кел**генде** — когда пришел

Кет**кенде** — когда ушел

Айт**қанда** — когда сказал

Ал**ғанда** — когда брал

Мен Астанада бол**ғанда**
океанариумға бардым.

Когда я был в Астане, ходил
в океанариум.

Сен кел**генде** кино басталды ма? Когда ты пришел, кино началось?
Ол сыныпқа кіргенде қоңырау Когда он вошел в класс, зазвенел
соғылды.

Бара бастады Началходить

Негіз + **е** + бастады + **личные окончания**
а
й
я

Данная структура употребляется для обозначения начала какого-либо действия, например:

Мен жаза баста дым .	Я начал писать.
Сен түсіне баста дың .	Ты начал понимать.
Сіз түсіндіре баста дыңыз .	Вы начали объяснять.
Ол қарай баста ды .	Он начал смотреть.

Барғанмын (екен) Ходил

Негіз + **-ған, -ген** + **-мын (-мін)** **-быз(i)**
-қан, -кен **-сың, -сыз (-сің, -сіз)** **-сындар, -сыздар(i)**

1. Данная структура применяется для обозначения действий, которые произошли в прошлом, например:

Мен көр генмін .	Я видел.
Сен көр генсің .	Ты видел.
Сіз көр генсіз .	Вы видели.
Ол көр ген .	Он видел.

2. Эта форма также употребляется со словом *екен* и переводится на русский язык как *оказывается, что-либо сделал*.

Кел ген екен.	Оказывается, пришел.
Келме ген екен.	Оказывается, не пришел.
Оқы ған екен.	Оказывается, читал.
Оқыма ған екен.	Оказывается, не читал.

Шық қан екен.	Оказывается, вышел.
Шық қан жоқ екен.	Оказывается, не вышел.
Күт кен екен.	Оказывается, ждал.
Күт кен жоқ екен.	Оказывается, не ждал.

3. Отрицательная форма глагола прошедшего времени. I вариант.

Негіз +	-ған, -ген	+ жоқ +	-пын	-пыш
	-қан, -кен		-сың, -сыңдар	-сыз, -сыздар

Мен бар ған жоқ пын .	Я не ходил.
Сен бар ған жоқ сың .	Ты не ходил.
Сіз бар ған жоқ сыз .	Вы не ходили.
Ол бар ған жоқ.	Он не ходил.

4. Отрицательная форма глагола прошедшего времени. II вариант.

-ма, -ме	-м		
Негіз +	-ба, -бе	+ -ды, -ді	+ -н, -ныз(i)
	-па, -пе		

Мен бар мадым .	Я не ходил.
Сен бар мадың .	Ты не ходил.
Сіз бар мадыңыз .	Вы не ходили.
Ол бар мады .	Он не ходил.

Барған адам Человек, который ходил

Структура: негіз +	-ған, -ген	+ сущ.
	-қан, -кен	

Данная форма выполняет функцию определения существительного, перед которым она стоит, и переводится на русский язык как «... который что-либо делал».

Кел ген адам.	Человек, который приходил (или приходивший человек).
Айт қан кісі.	Человек, который сказал (или сказавший человек).

Әкел**ген** қыз.

Девушка, которая принесла
(или приносившая девушка).

Жен**ген** жігіт.

Парень, который победил
(или победивший парень).

Баратын адам Человек, который пойдет

-атын

Негіз + **-етін** + сущ.
-йтын
-йтін

Данная форма выполняет функцию определения существительного, перед которым она стоит и переводится на русский язык как «...который что-либо делает», например:

Сурет сал**атын** адам.

Человек, который рисует, нарисует.

Кел**етін** адам.

Человек, который придет, приходит.

Сөйлей**йтін** сағат.

Часы, которые разговаривают.

Жылай**тын** құыршақ.

Кукла, которая плачет.

Билей**йтін** қыз.

Девочка, которая танцует.

Барған шығар Наверное, ходил

МН. Ч.

-ған, -ген

-мын

мыз

Структура: негіз + **-қан, -кен** + шығар + **-сың** сындар

-сыз сыздар

Означает вероятность совершения какого-либо действия в прошлом и переводится на русский язык как «наверное, что-либо сделал».

Ол Көкшетауға кет**кен** шығар. Он, наверное, уехал в Кокшетау.

Сен көрген шығар**сың**. Ты, наверное, видел.

Сіз есті**ген** шығар**сыз**. Вы, вероятно, слышали.

Мен үміт**қан** шығар**мын**. Я, наверное, забыл.

Баратын шығар **Наверное, пойдет (ходил)**

	МН. Ч.			
	-атын	-мын	-мыз	
Структура: негіз +	-етін + <i>шығар</i> +	-сың	-сындар	
	-йтін	-сыз	-сыздар	
	-йтын			

Означает вероятность совершения какого-либо действия в будущем или в настоящем и переводится на русский язык как «наверное, что-либо сделает или делает». Например:

Мен демалыста тауға
баратын шығармын.

Сен оқитын **шығарсың**.

Сіз білетін **шығарсыз**.

Ол кететін **шығар**.

В выходные я, наверное, пойду в горы.

Ты, наверное, читаешь.

Вы, наверное, знаете.

Он, вероятно, уйдет.

Барғаннан соң **После того, как пошел**

Структура: осн. глагола +	-ғаннан, -геннен	+ -соң, -кейін
	-қаннан, -кеннен	

Обозначает последовательность действий и переводится на русский язык «после того, как что-либо сделал». Например:

Кел**геннен соң** — после того, как пришел, как придет (в любом лице).

Әкел**геннен соң** — после того, как принес, как принесет.

Көр**геннен кейін** — после того, как увидел, как увидит.

Кет**кеннен кейін** — после того, как ушел, как уйдет.

ҚАЗАҚША-ОРЫСША СӨЗДІК

A

ағай — обращение к мужчине
ағаш — дерево
ағу — протекать
ағылшын — англичанин
ағылшын тілі — английский язык
ағылшынша — по-английски
ағысы — течение
адам — человек
азайту — уменьшить
аздап — немного
айбат шегу — рычать
айдар — дракон
айқай салу — кричать
айқайлап жіберу — крикнуть
айқайлау — кричать
айнала — вокруг
айналасында — вокруг чего-то
айналып жүру — обойти
айналысу — заниматься
айран — кефир
айтып беру — пересказать
айырмашылығы — разница
ақ — белый
акқу — лебедь
акша — деньги
акыл — совет
акымақ — дурак
акырын — тихо
ала — пестрый
алаң — площадь
алға қарай — вперед
алда, алдында — впереди
алдына — вперед
алмұрт — груша
алтын — золото
алуан — различный
алуан түрлі — разного вида
алып — великан

алып кету — забрать
алыптарша — как великаны
алыс — далеко
ана — мать, тот, та, то
аң-таң — удивлен, удивился
аңшы — охотник
анық — точно
арал — остров
аралау — ходить по (городу)
арасы — расстояние
арасында — среди, в
ардагер — ветеран
арқан — аркан
арқасы — его спина
арқасына — на спину
арқылы — через
арнайы — специально
артына — назад
артында — сзади
арық — арык
аспан — небо
аспан әлемі — небесный мир
аспанға ату — устремляются в небо
астана — столица
астында — под
асығыспын — я тороплюсь
асыл — драгоценный
асық — асыки
асыранды — приученный
ат — лошадь
аталады — называется
аттанды — отправились
ату — стрелять
аты — его имя
ая — воздух
ая райы — погода
аударма — перевод
аудару — переводить

аузы — его рот
аула — двор
ауласында — во дворе
аулау — ловить
аумағы — площадь чего-то
аурұ — болезнь, болеть
аурұ тарату — распространяет болезнь
ауыз — рот
ауызша — устно
аыл — аул
аыр — тяжелый

ауыру — болеть
ашиды — щипит
ашу (қолы ашу) — жечь
ашулы — сердитый
ашыды — жгло
ашық — открыто
ашылмаған — не открыто
аяғы — его ноги
аяз — мороз
аяқталу — заканчиваться
аямау — не жалеть

Ә

әбден — совсем
әдебиет — литература
әдетте — обычно
әже — бабушка
әзірлеу — готовить
әке — отец
әкелу — принести
әлде — или
әлсін-әлі — время от времени

әңгіме — рассказ
ән-күй — музыка
әпке — старшая сестра
әр — каждый
әрі қарай — дальше
әрқашан — всегда
әр түрлі — разный
әсерлі — впечатляющий
әуелі — сначала

Б

баға — оценка
бағалы — ценный
бағдарлама — программа
бағу — пасти
бай — богатый
байқамай қалу — не заметить
байланысты — связано, в связи
байлап қою — привязать
бақылап отыру — наблюдать
бақылау жұмысы — контрольная
бақыт — счастье
балмұздак — мороженое
балта — топор
балық — рыба
барайық — давай пойдем
барлық — все
бару — пойти

бас — голова
басқа — другой
басталу — начинаться
бата беру — благословить
батыр — герой
батыс — запад
баяу — медленно
бәйтерек — тополь
бәрі — все
бәрі бір — все равно
бәрін — всех
бейсенбі — четверг
бейтаныс — незнакомый
белдік — пояс
беріңдер — дайте
берсе — если даст
би — танец

біік — высокий
бііктеген сайын — чем выше
бііктігі — его высота
бойында — вдоль
боқмұрын — сопляк
болмақшы — намерен быть
булу — быть
бос — пустое, свободно
ботқа — каша
бояу — краски
бөгет(i) — земляная плотина
бөлік — часть
бөліну — делиться
бөлу — делить
бөлшек — часть
будақ-будақ — клубами
бұған — этому
бұл — это
бұлай — так
бұлақ — родник
бұлт — облако
бұрылу — повернуть
бұрылып — повернувшись
бұрын — раньше
бұрынғы — прежний, бывший
бұта — куст

бұтак — ветка
бүтін — сегодня
бұқтетіліп — согнувшись
бұлдіру — портить
былтыр — в прошлом году
біз — мы
біздің — наш
білдірмей — незаметно
білегім — мое предплечье
білек — предплечье
біліндер — знайте
біліп қалу — узнать
білмеу — не знать
білсін — пусть знает
білу — знать
бір уақытта — вдруг
біраз — довольно долго
бірақ — но
бір-бірін — друг друга
бірде — однажды
бірдене — что-то
біресе — то
біреу — кто-то
біріншіден — во-первых
бірнеше — несколько
біту — закончиться

Г

гүл — цветок
гүрілдеу — рычать, греметь

F

ғажап — чудо, чудесный
ғажайып — чудесный,
удивительный
ғалым — ученый

ғарыш — космос
ғасыр — век
ғой (қой) — частица *же*, ведь

Д

дайын — готов
дайындаپ қою — приготовить
дайындық — подготовка
дамыған — развитый

данғыл — проспект
дауыс — голос
дауыстау — подать голос
дәлелденбекен — не доказано

дәлелдеу — доказывать
дәм тату — угощаться
дәмді — вкусный
дәрігер — врач
дәрілік шөп — лекарственная
трава
демалу — отдыхать
демалыс — отдых
денгей(i) — уровень
дene шынықтыру — физкультура
денсаулық — здоровье
деректі — конкретный
дереу — немедленно
деуге болады — можно сказать
доғар — прекратить
домалап кету — скатиться

домалау — катиться
дорба — suma
дос — друг
дөң — холм
дөң асу — перейти за холм
дөңгелек — круглый
дөңгеленген — закругленный
ду күлу — разразиться смехом
дұрыс — правильно
дұрыстау — поправить
дұрысы — правильнее всего
дүние — мир
дүние тану — познание мира
дыбыс — звук
дірілдеп — дрожа

E

ежелгі — древний
екен — оказывается
екеуі — двое
екіншіден — во-вторых
ел — страна, народ
ендеше — тогда
енди — теперь
енжар қалдырмау — не оставлять
равнодушным
ені — ширина
ен — самый
ен алдымен — в первую очередь
енбек — труд
ереже — правило
ерекше — необычный
ересектер — взрослые
ержүрек — бесстрашный
ернін жалау — облизнуть губу

ерте түседі — рано наступает
ертең — завтра
есеп — задача
есеп шығару — решать задачу
еске түсіру — вспомнить
ескертү — замечание, напоминание
ескеру — учесть
ескі — старый
есте сақта — запомни
есту — слышать
естілу — слышаться
есік — дверь
есіңде түсір — вспомни
етегі — подножье
етістік — глагол
ешкім — никто
ешнэрсе — ничего
ештеңе — ничего

Ж

жаға — берег, воротник
жағдай — условие, положение
жағу — зажигать
жаз бойы — все лето

жазбаша — письменно
жайқалған — колыхающиеся
жайлау — пастбище
жайнаған — сияющие

жайылу — пастьись
жайылып жүру — пастьись
жақын — близко, близкий
жақында — скоро
жақындау — подойти
жалаңаш — голый
жалап алу — облизнуть
жалау — лизать
жалбыз — мята
жалғастыру — продолжить
жалғау — окончание
жалғыз — одинокий, один
жалқау — лентяй
жалпы — вообщем
жан-жақтан — со всех сторон
жаңа — новый
жаңаға — только что
жаңағы — тот
жаңағыдай — как сейчас
жан-жағына — по сторонам
жану — гореть
жануар — животное
жапон — японец
жарайды — ладно
жарату — нравиться
жариялау — объявлять
жарқырап тұр — светит
жартылай — наполовину
жарық — светлый
жарық түсіру — осветить
жарықта — засветло
жарысу — соревноваться
жас алу — прослезиться
жасау — делать
жасырыну — прятаться
жаттығу — упражнение,
 упражняться
жаттығындар — упражняйтесь
жатыр — лежит
жауап беріндер — ответьте
жауын-шашын — осадки
жаяу — пешком
жеке меншік — частный

желбіреу — разеваться
желбіреп тұр — разевается
жем — корм
жем беру — кормить
жеміс — фрукты
жеп алу — съесть
жер — земля
жер қазу — рыть землю
жетеу — семеро
жетім — сирота
жету — достичь
жиналу — собираться
жинау — собирать
жыстыру — убирать, собирать
жыстырып беру — собрать
жі — часто
жоғары — вверх
жол — дорога
жолжелкен — подорожник
жол жүру — отправиться в путь
жөнді — как следует
жуан — толстый
жуу — мыть
жуыну — умываться
жұқа — тонкий
жұлу — рвать
жұлып әкету — вырвать
жұма — пятница
жүтіріп келу — прибежать
жүрегі — его сердце
жүрек — сердце
жыл — год
жылау — плакать
жылжу — двигаться
жылқышы — табунщик
жылы — теплый, тепло
жын — бес, злой дух
жынылықтар — моргая
жыртып тастау — порвать
жіберу — отправить
жіңішке — тонкий
жіп — нитки, веревка

3

зат — вещь, предмет
зауат — завод
зерттеу — исследовать

зиянды — вредный
зиян келтіру — вредить

И

инелік — стрекоза

К

кәдімгі — обычный
кәне — ну-ка
кездесу — встретиться
кейде — иногда
кейін — после
келесі — следующий
келешекте — в будущем
келіспеу — не соглашаться
келісу — соглашаться
келу — прийти, приехать
кеме — корабль
кең — широкий, просторный
кенет — вдруг
керек — надо, нужно
керекті — нужный
керемет — чудо, чудесно
кесте — вышивка
кесу — резать
кеттік — пошли
кету — уйти
кешігу — опаздывать
кешір — прости
кешіру — прощать
кешкі — вечерний
киім — одежда
киіну — одеваться
көбейту — умножать
көбею — умножаться

көбірек — побольше
көл — озеро
көлем — объем
көмек — помочь
көмектесу — помогать
көмір — уголь
көне — старый
көңілді — весело, веселый
көпір — мост
көрсету — показывать
көрікті — красивый
көрініс — вид, панorama
көріскенше — до встречи
көрү — видеть
көрү аланы — смотровая
площадь
куйдіргіш зат — обжигающие
вещества
күлкілі — смешной
кұлу — смеяться
күн санап — с каждым днем
күнделік — дневник
күріш — рис
күту — ждать
күшті — сильно, сильный
кірпі — еж
кіру — войти
кірісу — приступить

Қ

қабат — этаж
қазір — сейчас
қазу — рыть

қай — который
қайдағы — откуда (я знаю)
қайдан — откуда?

қайла — кирка, кайло
қайнату — кипятить
қайта — снова
қайтадан — снова
қайту — возвращаться
қайың — лодка
қақпа — ворота
қалай? — как?
қалақай — крапива
қалдыру — оставлять
қалу — оставаться
қалың — густой
қанат — крыло
қандай — какой
қап — мешок
қарағай — сосна
қарай — к (чему-то)
қарандылық — темнота
қарап шығу — просмотреть
қарау — смотреть
қарқылдау — каркать
қарлы — снежный
қарны ашу — проголодаться
қасқыр — волк
қасымда — со мной
қасында — с ним, около него
қатар — ряд
қатты — сильно
қауырсын — перо
қашан — когда
қашу — убегать
қашып кету — убежать
қозғалу — двигаться
қойма — склад, хранилище
қоқыс — мусор
қолдану — использовать
қолындағы — то, что в руках
қонақ жай — гостеприимный
қону — ночевать
қоныр — коричневый

қоңырау — звонок
қорап — коробка
қорқу — бояться
қорқынышты — страшный
қосу — добавить, прибавить
қуанышты — радостный
қураған — высохший
құыш жету — догнать
қуыру — жарить
қуырылған — жареный
құбылып тұру — переливаться
құбылыс — явление
құйып беру — наливать
құлап түсу — упасть
құлау — падать
құпия — секрет
қурал — инструмент, способ
құрастыру — составлять
құрау — составлять
құрметті — уважаемый
құрт — курт, червяк
құрылыс — стройка
құрылысшы — строитель
құс — птица
құттықтау — поздравлять
құшақтау — обнять
қую — наливать
қыдыру — гулять
қызметкер — работник
қызу — горячо
қызу жұмыс — кипящая работа
қызығу — завидовать
қызық — интересно,
интересный
қызыл — красный
қымбатты — дорогой
қымыз — кумыс
қымыздық — щавель
қырсыға — назло
қыскару — уменьшиться

Л

лақтыру — выбросить

лас — грязно, грязный
ластай — загрязнять

M

мазақтау — дразнить
мақта — хлопок, вата
мақтаныш — гордость
манында — около
мәдени — культурный
мәдениет — культура
мәйкілі — в майке
мәлімет — сведение
Мәссаған! — Вот те на!
мәтін — текст
межелі — предельный, рубеж
мезгіл — сезон, время
мейрам — праздник
мекендеу — обитать
мемлекеттік — государственный
меніңше — по-моему
мендуана — белена
мереке — праздник
мол — много, обильно

мөлдір — прозрачный
мұз — лед
мұз айдыны — ледовый каток
мұқият — внимательно
мұнай — нефть
мұнара — башня
мұнда — здесь
мұражай — музей
мұхит — океан
мүйізі — рога
мұлдем — совсем
мүмкін — может быть
мылтық — ружье
мырс ету — усмехнуться
мысал — пример
міндет — обязанность
міне — вот
мінез — характер
мінеки — вот

H

нағыз — настоящий
найзагай — молния
нақты — конкретный
нашар — слабый
нәзік — нежный
нәрсе — что-нибудь, вещь
нәтиже — результат
нәтижесі — результат чего-то

не — что?
неден соң — после чего
немен — чем?
неміс тілі — немецкий язык
неткен — какой же (красивый)
неше түрлі — разный
нұсқа — вариант
нұктे — точка

O

ожау — половник
ойлану — задуматься
ойлау — думать
ойнау — играть
ойпат — низменность
ойын — игра
окасы жок — ничего страшного

оқиға — событие
оку құралдары — учебные при-
надлежности
олар — они
онда — там, тогда
ондаған — десятки
он сапар — доброго пути

ондай — легко, легкий
онтүстік — юг
орақ — серп
орманшы — лесник
орналасқан — расположен
орталық — центр
орын — место
орындау — выполнять

орыс тілі — русский язык
осында — здесь
осынша — столько
от — огонь
отан — родина
ошақ — печка
ояну — проснуться

Ө

өз — свой
өзен — река
өзен жағасы — берег реки
өзі — сам, сама
өкінішті — жаль
өлген (сұыр) — мертвый (сурок)
өлең — песня, стих
өлең айту — петь
өлке — край
өлтіру — убивать
өмір сүру — жить
өндірілу — производиться
өндіріс — производство
өнеркәсіп — промышленность
өндеу зауыты — перерабатывающий завод

өнір — край
өртеу — сжигать
өскенде — когда вырастишь
өсу — расти
өсімдік — растение
өсіп келеді — растет
өте — очень
өткен — прошедший
өткір — острый
өту — пройти
өтіну — умолять
өтірік — ложь
өшіру — стереть

П

пайдалану — пользоваться
пайдалы — полезный
пайдалы қазба — полезное
ископаемое
парақ — лист
парақтау шығу — пролистать

парақтау — листать
пән — предмет
пері —peri, фея
пойыз — поезд
пышақ — нож
пісіру — варить, готовить

Р

рас — правда
рұқсат ету — разрешить

рахмет — спасибо
реттілік — очередьность

С

сабақ — урок, стебель
сабалау — хлопать по руке

сағат — часы
сағыз — жевательная резинка

сай — яма
сайраған — поющие,
щебечущие
сайын (күн сайын) — каждый
(день)
сала берді — накинул на спину
салқын тиу — простудиться
салынып жатыр — строится
салып алу — положить
салып жіберу — передать
салыстыру — сравнить
сансыз — бесчисленно
сарай — дворец
сасып қалу — растеряться
сату — продавать
сатушы — продавец
сауда — торговля
саябақ — парк
саяхат — путешествие
саяхатшы — путешественник
сәттілік — удача
себебі — потому что
себет — корзина
сезіну — чувствовать
секілді — как
секіру — прыгать
сену — верить
серіктепі — попутчики
сиқырлы — волшебный
сирек — редко
сыр — корова
сияқты — как
соғылу — столкнуться
соғып жіберу — ударить
соғыс — война
созу — тянуть
созылу — тянуться
созылып жатыр — тянется
соқпақ — тропинка
солай — так
солтүстік — север
солу — вянуть

сона — слепень
сонан соң — после того
сондайда — в таких случаях
сондықтан — поэтому
сонымен — итак
сонымен қатар — наряду с этим
соңғы кезде — в последнее
время
соңынан — после, потом
сопақ — продолговатый
сорпа — бульон
сөз — слово
сөйлем — предложение
сөйлесіңдер — поговорите
сөйлесу — разговаривать
сөйлеу — говорить
сөйтіп — так
су қоймасы — водохранилище
суару — поливать
сурет салу — рисовать
суретке түсіру — фотографи-
ровать
суреттеу — описать
суыр — сурок
сұлу — миловидный, красивый
сұрану — отпрашиваться
сүзісу — бодаться
сүйене отырып — опираться
сүйікті — любимый
сұрту — вытирать
сыйбырлаған — шелестящий
сыйбырлау — шептать
сызу — чертить
сыйлау — уважать, дарить
сыйлық — подарок
сынақ — зд. эксперимент
сыну — ломаться
сыныптан тыс оқу — внеклассное
чтение
сыпайы — вежливый
сыпыру (теріні) — сдирать
(шкуру)

сыртта — вне дома
сырты — наружная сторона
сіздің — ваш

сіңлі — сестренка (для женщины)

табақ — большая чашка
табиғат — природа
табиғат тану — природоведение
табу — найти
табыстар — успехи
тағы — еще
тазалық сақтау — соблюдать чистоту
тақыр бас — лысый
тақырып — тема
тамақ ішү — кушать
тамаша — прекрасно (-ный)
таң қалу — удивляться
тана — телка
танадай — как телка
таңғажайып — удивительный
таңғы — утренний
таңертең — утром
тәнистыру — познакомить
тапсырма — задание
тартып әкету — унести
тас — камень
тастау — бросить
тау — гора
таутеке — горный козел
тәжірибе — опыт
тебу — пинать
тегі — порода, фамилия
тез — быстро
тек — только
тексеру — проверять
темекі — сигареты
темекі шегу — курить
темір — железо
тентек — шалун, озорник
тендіз — море
терен — глубокий

Т

теру — собирать
тері — шкура
тиісті — положенный, должен
тоғай — лес
тойғызу — насытить
тойлану — праздноваться
тоқтау — остановиться
толқын — волна
толтыру — наполнить
толық — полный
толықтыру — дополнить
тонқалаң асу — полететь кувырком
тону — мерзнуть
топ — группа
топырақ — грунт, почва
тұскен қар — выпавший снег
тою — насытиться
төмен — вниз, внизу
төменде — внизу
төмендегі — который внизу
төр — почетное место
туған күн — день рождения
туралы, ол туралы — о, про, о нем
түйік — замкнутый, не имеющий выхода
тұман — туман
тұрғын — житель
тұшпара — пельмени
тұшы — пресный
түгел — весь, полностью
түймедақ — ромашка
тұн — ночь
түрлендіру — преобразовать
түрлі — разный
тұс — цвет

түсіндіру — объяснять
түсінікті — понятно
түсіну — понимать
тым-тырыс — тихо-тихо
тыңдау — слушать
тып-тыныш — тишина
тышқан — мышь

тігу — шить
тікұшақ — вертолет
тілек айту — говорить пожелание
тілек білдіруші — с пожела-
ниями
тіркес — общий

Ү

уақыт — время
улы — ядовитый
ұыс — горсть

Ұ

ұғу — понимать
ұзару — удлиняться
ұзын — длинный
ұзындық — длина
ұзынша — длинноватый
ұйықтау — спать
ұқсау — быть похожим
ұқтың ба? — понял?
ұлт — нация
ұлы — великий

ұмытып кету — забыть (вещь)
ұнау — нравиться
ұстаяу — держать, поймать
ұшақ — самолет
ұшатын — летающий
ұштау — точить
ұшу — летать
ұшып кету — улететь
ұя жасау — делать гнезда

Ү

үзінді — отрывок
үзіліс — перерыв, перемена
үй орнындаі — как место для
одного дома
үй салу — строить дом
үйге қарай — к дому
үйілген — наваленный
үйір — косяк, табун
үйренген — приученный
үкі — филин
үлгі — образец, пример

үлестіре бастау — начал раздавать
үлестіру — раздавать
үлкені — старший из них
үлпілдек — пушистый
ұн — звук
ұнделеу — молчать
ұстел — стол
ұстінде — на
ұшін — для, чтобы
ұшіншіден — в-третьих
ұшіншісі — третий из них

Х

хабар — весть, новость
хал қалай? — как дела?

III

шабуыл — нападение
шағу — ужалить
шагын — небольшой
шай — чай
шайдай — как чай
шайтан — черт
шақ қалу — едва не (упал)
шакыру — позвать, пригласить
шакырм — километр
шалқасынан — на спину
шам — лампа, свеча
шандыры — лыжи
шаруашылық — хозяйство
шаршы — квадрат, квадратный
шатыр — крыша
шую — полоскать
шеге — гвоздь
шекара — граница
шекер — сахар
шектесу — граничить
шеше — мать
шешіну — раздеваться

шешу — снимать
шие — вишня, черешня
шолу — обследовать, делать обзор
шомылу — купаться
шошым кету — испугаться
шөл — жажда
шөп — трава
шулау — шуметь
шүйл — шум
шыбынқырғыш — мухомор
шығарма — сочинение
шығу — выйти
шығыс — восток
шылау — частица
шындық — правда
шынығу — закаливаться
шынын — правду
шынында — на самом деле
шың — пик
шырша — елка
шілде — июль
шіркін — эх!

Ы

ыдыс-аяқ — посуда
ылғи — всегда
ыршым тұсу — вскочить от страха

ысқыру — свистеть
ысқырып жіберу — свистнуть
ыстық — жарко

I

із — след
ін — нора
ірі — крупный
іс — дело
іci — его, ее дело

ішү — пить
іші — внутрь
іші пысы — ему скучно
ішінде — в, внутри

МАЗМҰНЫ

Қайталау	3—7
Мектеп өмірі	8—9

БІРІНШІ БӨЛІМ

Сабак	10—12
Сабакта	13—14
Мейрамдар	15—17
Неден соң	18—19
Уақыт	20—21
Нешеде?	22
Сағат неше?	23—26
Менің жұмыс күнім	27—28
Қазақстан — менің отаным	29—30
Қазақстан	31—32
Астана	33—35
Алматы	36—37
Қайды?	38—39
Қазақстан қалалары	40—46
Қазақстан өзендері	47—49
Қазақстан көлдері	50—52
Қазақстан таулары	53—55

ЕКІНШІ БӨЛІМ

Фажайып жерге саяхат	56—58
Саяхатқа дайындық	59—61
Тапқышбек Арман	62—64
Саяхат басталады	65—67
Арманның күнделігінен-1	68—71
Қар адамымен кездесу	72—74

Демалыс	75—78
Шайтанмен кездесу	79—81
Арманның күнделігінен-2	82—84
Бораштың күнделігінен	85—87
Таудан домалап кетпеніз аға, ақырын жүріңіз	88—89
Көлсай	90—92
Аққан қан	93—95
«Фылыми қызметкерлер»	96—98
«Фылыми қызметкерлермен» қайта кездесу	99—100
Таңғажайып жер	96—98

ОТКЕНДІ ҚАЙТАЛАУ

Жағдаяттық даилогтар	101—108
Грамматикалық анықтағыш	109—121
Закон синагармонизма	101—108
Суффиксы <i>-шы</i> , <i>-ші</i>	101—108
Притяжательная форма	101—108
Вопросительные частицы	101—108
Сравнительная форма прилагательного	101—108
Личные окончания	101—108
Служебные слова	101—108
Послелоги	101—108
Аффиксы <i>-дагы</i> , <i>-дегі</i>	101—108
Цифры	101—108
Основа глагола	101—108
Қазақша-орысша сөздік	122—134

Учебное издание

**Кудайбергенова Атлас Матжановна
Уалиева Жанар Кизатовна**

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

Учебное пособие для 4-го класса общеобразовательной школы
с русским языком обучения

Редактор *E. Дүйсенбайулы*

Художник *C. Герасимова*

Иллюстрация на обложке *M.T. Палаткина*

Допечатная подготовка *A.A. Ковальчукенко*

Макет, техническое редактирование *H.I. Цой*

Верстка *H.I. Цой*

Сдано в набор 13.02.06. Подписано в печать 31.07.06. Формат 60x84 $\frac{1}{8}$.
Гарнитура «Гельветика», «Таймс». Объем 17 п.л. Тираж 3000 экз. Заказ № 3390.

Издательская компания «Раритет»

Адрес редакции: 050022, г. Алматы, ул. Масанчи, 98, оф. 14, тел.: 92-87-18, 60-67-08, тел./факс 92-88-36
E-mail: rarity_pc@mail.ru